

నారాజీ

వైదికమూల, బి. ప.,

“నా రాణి”

భారతీయులను రణోత్సాహులుగా జేయగల

గొప్ప చరిత్రాత్మక నాటకము .

కర్త :

శ్రీ తెన్నేటి సూరి, బి. ఏ.

== ఒక రూపాయి == .

అన్ని హక్కులు
ప్రభాత్ ప్రెస్ వారివి.

ముద్రణ
సుఖాను బి. శ్రీప్రసాద్.

1943

ముద్రణ :: ప్రచురణ

ప్రభాత్ ప్రెస్, బందరు.

†* ఆంకితము *†

న జనకులు

సంగీత సాహిత్య విద్యావిశారద, వైద్యమూర్తాండ

శ్రీ శ్రీ శ్రీ తెన్నటి తిరుమలరాయమంత్రికి

షష్ఠిపూర్తి పాదపూజ

= గ మ ని క =

ఈ నాటకముయొక్క సర్వహక్కులూ బందరు ప్రభాత్ పెన్ వారికి చెందియున్నవి. ఈనాటకమును మొత్తముగాగాని, ఇందలి భాగములనుగాని, పద్యములనుగాని, పాటలనుగాని యెవ్వరునూ ప్రభాత్ పెన్ మానేజరుగారి వ్రాతమూలకమగు అనుమతి లేనిది—

ప్రచురింపగూడదు

ప్రదర్శింపగూడదు

ఫిలిం తీయగూడదు

రికార్డింగు చేయగూడదు ••

బ్రాడ్ కాస్టింగ్ చేయగూడదు

.మరే ఇతర విధముగానూ మాహక్కులకు భంగము గల్గింపగూడదు.

•

అట్లు చేసినవారు మాచే కోరబడు నష్టపరిహారమునకును, మాచే జరుపబడు సివిల్, క్రిమినల్ చర్యలకును బాధ్యులు.

≡ పరిచయము ≡

: కథావస్తువు :

హర్షవర్ధనుని నామము భారత చరిత్రయందు, సువర్ణాక్ష రములతోనాయబడియున్నది. 6 వ శతాబ్దమున ముక్కలు ముక్కలై వినాశదశ సుందిన భారతభూమిని ఖడ్గము చేపటి ఒకేయొక కేతనముక్రిందికి నడిపించి హైందవ సామ్రాజ్యమును పునఃప్రతిష్ఠించిన కర్మవీరుడు-హర్షుడు. ఉత్కృష్టమగు అఘటము ఇందులైఖింపబడినది. కనుక కథావస్తువుయొక్క విశిష్టతనుగూర్చి సందేహములేదు.

: చరిత్రాంశముల మార్పులు

రససిద్ధికొఱకు, నాటక ఘటనా సౌలభ్యముకొఱకు, పాత్రల యాచిత్యకొఱకు చరిత్రాంశములు చాలవఱకు తారుమారు చేయబడినవి. సుహృదయులు మన్నింతురుగాక !

: శళాంకచక్రవర్తి :

ఇట్టిపాత్ర అంధానాటకరంగమున లోగడ లేదు. ఈ పాత్రను ప్రదర్శించునపుడు నటకుడు మున్నందు చక్కగా పాత్రయందలి మానసిక తత్వమును అవగతిము చేసుకొనవలయునని హెచ్చరించుచున్నాను. ఈ పాత్రనుగూర్చి ఇచ్చట విమర్శింప మానటకు అవకాశములేదు. అదిగాక అది నాపనిగాదు. నటకుని బాధ్యత, విమర్శకుని యుద్యోగము.

: ప్ర చు ర ణ :

కొన్ని కారణములవలన, మా బండరువట్టణమునందలి కొందరు మహాపాపులు ఈ నాటకమును పాకాళిమునకు త్రొక్కివేయవలయునని తమ దుష్టశక్తుల నన్నిటిని వినియోగించిరి. అందుచే చిరకాలమీ నాటకము అజ్ఞాతమునందే యుండవలసి వచ్చెను. నేటికైనను దీనిని ప్రచురించి ఆంధ్ర నాటకరంగమున కందఱేయగలిగినందులకు సంతసింపుచున్నాము.

“లేజోపుంజము ప్రకాశింపకపోవునా? కాదంటినీ నికాయము చందభాను సెంతకాలము కప్పియుండగలదు.”

—తె. సూ.

== పాత్రలు ==

—: పురుషులు :—

గ్రహవర్మ

హర్ష వర్ధనుడు

బాణుడు

శశాంక చక్రవర్తి

ఉగ్ర సేనుడు

తోరమాణుడు

—: స్త్రీలు :—

రాజ్యశ్రీ

కమల

సేవకులు, వైకాళికుడు మొదలగువారు.

†

†

†

నాం ది

కొనలు విచ్చలు కొన్న కొంజాయ నంజ రే
 కలు కొప్పకొన జిలుతభుకు లీన,
 తంత్రీన్వనంబుల తరితీపులొలికిపో
 అజరాణి కచ్చపి, నవఘళింప,
 కలుములచెలువ చొక్కపు మంబ గానాల
 దశదిశల్ పులకించి తన్నయింప,
 ఆలరువిల్లునితండ్రి యలఘు మార్దగిక
 ద్వానాల, గోళాలు, పల్లవింప

అల్ల పరమేష్ఠి శాశ్వత సంఘకొనగ
 తనదు మున్నివేళనంతపథంబు నందు
 స్పృష్టియొనరింప, నటింబంచు శవకరుండు
 అల్ల నటరాజు మనకు సాక్షాత్కరించు.

†

†

†

“నా రాణి”

—: ప్రథమాంకము — ప్రథమరంగము. :—

[స్థానేశ్వరము ఉద్యానవనము — ప్రవేశము గ్రహవర్మ]

గ్రహవర్మ : — [అనుబంధము 1.]

నాలో.....ఎన్నడునూలేని ఈమహదానంద
తరంగములేమి!

గీ|| ప్రియతమ వియోగమారుత వికలహృదయ

‘నీలనీరిద శకలము లేలగలిసె!

మైండువేసవి తడియారు, మామకీస

హృదయ తలమున చప్పు పెళ్లెల యుబి కె!

సకాలాగతమాయోహా! అమృతము వర్షింపగలదా!
రాజ్యశ్రీ) కానుపించి యెంతకాలమయినది. పాప
మామె మా యిరువురితోడనూ, చంద్ర) సూర్యుల
నడుమ ఉషఃకన్యవలె నడయాడుచుండెడిది. హర
వర్ధనుం డామెను తరచు చూచుచునే యుండవ
చ్చును. రాజాంతఃపురములందీ నిబంధమునము
లేమిటితో?... కాదు, కాదు ఆమెకేమి నిబంధ
నము... ఆమెను చూచుటకు వీలులేకుండ నిరో
ధింప బడినవాడను నేను.

రాజ్యశ్రీ) :— (తెరలో)

ఈ నవ్వాదయవేళ నిట్టెవరి కొఱకు
వంశమ స్వరమందున పాడుచుంటి
విడిగొ! కన్నెత్తి చూడు! నీ హృదయసీమ
వంటి, అంటక యురికినయట్టి ముగుడ!!

గృహవర్మ :— (అలకించి) నవరసాల కిసల
యాన్వాదనా ప్రమత్త పిక్కి నిస్వనఁబున నీగీతి నా
లాపించిన వారెవరు? (ధ్వనివచ్చినదెస జూచు
చుండును)

రాజ్యశ్రీ :— (తెరలో)

నీదుగానమువినిన బ్రహ్మదమందు
ఈ పికాంగన మరచితివేమో యప్పుడె ?

గృహవర్మ :— (తనలో) ఆమె నామనోజ
రాజ్యలక్ష్మి, రాజ్యశ్రీ. నీనిపుడామె కెదురుపోయి
మాటాడింతునా, సిగ్గువ... వెనుదిరిగిపోవునేమో...

రాజ్యశ్రీ :— (తెరలో)

నవయువతి భర్తగ సైని శాసనెంది
యాననము వంచినను ప్రేమయడగుటేమో ?

గృహవర్మ :— నేనీ కుంభసదనమున డాగి
యుండి, యాదివ్యమంగళ విగృహమును కన్ను
లార జూతును. (దాగికొనును)

రాజ్యశ్రీ :— (తెరలో)
ఇట్లు బ్రతిమాల వచ్చితినింక కలహ
మేమిటికి? పత్రముల డాగుటేటికయ్యి ?

గృహవర్మ :— నా రచించిన ఈ 'పిక్కివిలాప
గీతికలు' రాజపుత్ర మధుఃకంఠము నుండి వెల్వడి
సార్థకతను పొందుచున్నవి.

(ప్రవేశము:— రాజ్యశ్రీ, కమల, చేతులుపట్టుకొని)

రాజ్యశ్రీ :—

కమల కాండంబునందు చీకటులువావ
సూర్యదేవుండు సనుదెంచె చూడవేమి?
తోటి పికమిధునంబు సంతోసమంది
స్వాగతము లర్పించె రవంతగనుము॥

[అసీను లగుదురు]

కమల :— భర్తృదారికా! యీ గీతములు
రచించినది. నీవేనా!

రాజ్యశ్రీ :— నేనుకాదు... బావ

కమల :— ఎవరైన నేమిగాని... మిగుల
శ్రావ్యముగనున్నవి.

రాజ్యశ్రీ :— అవును కమలా! మా బాణకవి
చంద్రులునూ, అట్లేయనినారు...

గృహవర్మ :— (తనలో) రాజపుత్ర, నీవిమ
ర్శనము గూడ నుడువరాదా?

రాజ్యశ్రీ:— తోటి పెకమిథునము స్వాగతము లర్పించెననుటయందు, అపికాంగనయందు అసూయాభావము పోషింపబడుచున్నది. చూచితివా!

కమల :— అతనికి దానియందు అంత సారస్యము కాన్పించెనో లేదో కాని నీకు బాగుగా బోధపడినది.

గృహవర్మ :— (తనలో) కాదు కాదు కమలా! నేనది వ్రాయునపుడు గోచరముకాకపోయినను, యిప్పుడు బాగుగా గ్రహ్యమగుచున్నది...

కమల :— మీ గృహవర్మ బావగారుచాల మంచివారు; చక్కని అందగాడు; కాదూ?

రాజ్యశ్రీ:— అందమునకేమిగాని, అతడు చాలమంచివాడు. నేననిన, నతనికి చాలప్రేమ. మా చిన్నితనమున మేమొకరినొకరు క్షణమైనను విడువకుండ నుండెడువారము...(స్ఫురితయై) అయిననూకమలా! మనకీ పురుష ప్రసంగములేమిటికే?

గృహ :— (తనలో)అతనికి నీయందు ప్రేమ నిజము. నీకాతనియందు లేదా ?

కమల :—ఆ... సరపురుష ప్రియంగములు
దోసములుగాని...అంతమ్మా! నీ మనమున నీవిప్పు
డేమనుకొనుచున్నావో, తెల్పుదునా! ఇరుల మన
ములందేమి యున్నదో తెలిసికొనుటకు నాకొక
మహాత్ముడు, ఒక మంత్రమును బ్రసాదించి
యున్నాడు. నా మంత్రశక్తి జూపుదునా !

రాజ్యశ్రీ :— మంత్రమును నేర్చుకొంటివో
లేదోగాని, టక్కరిమాటలు పెక్కు నేర్చుకొంటివి.
అయిననూ చెప్పుము ! చూతము !

కమల :— ‘నేనుకోసలకు రాణి నెప్పుడగుదునా’
యని యనుకొనుచున్నావు. నీవు కోసలకు రాణి
వైనా నాకేమి బహుమానము జేతువు ?

రాజ్యశ్రీ :—(తనలో) యీమె నా హృదయ
మెట్లు గ్రహించినది ! (సిగ్గున తలవంచుకొనును)

గ్రహ :—(తనలో) కవలా! నేను నీకొక
యూసు బహుమాన మొసగెదను.

కమల :— అమ్మా ! యిప్పుడు తేటతెల్లమై
నది. నావద్దనా సిగ్గుపడుట ?...నీ విటులనే యుం
డుము. నేనతనిని నమ్మదిగా నిచ్చటికి దీసికొని
వత్తును. (పోబోవును)

గ్రహ :—(తనలో) కమలా ! దూరముపోవ
బనిలేదు.

రాజ్యశ్రీ :— (వారించి) వలదు వలదు కమలా! నీవు నా మనోనాథు నిచ్చట కేమనిచెప్పి తీసికొని రాగలవే !

కమల :— ఏమనియా ! అమ్మాయీ ! హస్తవర్ధనుడుగారు, ఉద్యానవనమున నున్నారు, మిమ్ములను త్వరగా రమ్మనినారనిచెప్పి—

రాజ్యశ్రీ :—నీకల్లమాటల నాతడు నమ్మునా?

కమల :— నమ్మకేమి...అయిన నొక లేఖ నాయరాదా ? పత్రముగల గంటమును దెత్తును. (పోవును)

రాజ్యశ్రీ :— కమలా ! ఒత్తునకొక ప్లాత్తము గూడ దెచ్చెదవా !

గృహవర్మ :— (కుంజనదనమునుండి వెలుపలకువచ్చి)

చక్కగా వికసించిన సారనంబు
పవన బాలల తేటికై బంపనేల?
ఇప్పుడు తావక మాననంబెరిగి యితడు
బాసటనెగల్గి ఈ రాయబారమేల?

రాజ్యశ్రీ :— (లేచి) కమలా ! కమలా !

గృహవర్మ :— (వెనుకనుండి యామె కర ద్వయ ముండి) రాజపుత్రీ ! మెల్ల మెల్లన వీతెంచు ఈ పిల్లనాయువులు నే డేలకో చలువగుణము వీడి

గ్రీష్మతపముల కై వడి నిప్పులు చెఱగుచున్నవి.
నీ శీతలదృక్పాచారమున నా హృదయ తాపము
నొకింత దీర్చుము. బ్రతిమాలి కొందును.

(రాజ్యశ్రీ ఆకంపిత గాత్ర)

గృహ:—

ఆ సమీర, పవను నంపి, భర్తనుబిల్చి,
తత్కరాంతయోగ తామరసము
కదలుభంగి, ఇట్లు కంపింతువేటికి
చకిత బాలహరిణ చలిత నయన!

రాజ్యశ్రీ:—ఆర్యా! మాయన్న గారున్నారా?

గృహ:—సుతుత్రీములకు గాంధర్వము విధి
చోద్దితము. ఇందు మీవారి పనియేమున్నది? రాజ
వదనా! యిక మారాడకుము. (కొగిలించుకొనును)

(రాజ్యశ్రీ సహితము ఉద్యుక్త)

(వృక్షముల వెనుకనుండి లేచి నిలచి హర్షవర్ణముడు దంప
తులపై పుష్పములు చల్లుచూ)

హర్షవ :—(స్వగ) నేడుగదా! స్వర్ణస్తులైన
మాయత్తమామలకును, తలదండ్రిలకును మన
శ్యాంతిగలిగినది.

గృహ :—[ఆశ్చర్యముతో] యీ పుష్పము
లెచ్చటనుండి వచ్చినవి?

రాజ్యశ్రీ:—[సిగ్గుతో] నన్ను విడుపుడు; మా
హర్షన్నయ్య.

(హరుడు ముందునకు వచ్చును. రెండవ వైపునుండి బాణుడు, కుసుమ మాలికలతో కమల ప్రవేశింతురు)

గృహ :— మహామంత్రిగారికి సమస్కారములు.

బాణుడు :— కుమారా ! నిఖిల భూవలయ భారవహన మహానీయుడగు చక్రవర్తివి గమ్ము!

రాజ్యశ్రీ :— బాబా! సమస్కారము!

బాణుడు :— తల్లీ! నీవిభుడనన్య సామాన్య సద్గుణ సంపత్తి కలవాడు. మీరు చిరాయువులై సుఖింతురుగాక!

కమల :— [ఎకసక్కెముగా] గాంధర్వమైనను, కుసుమమాలికలు ధరించినంతమాత్రమున దోసము లేదులెందు.

(కమల చెరి యొకరికి చెరియొక మాలను యివ్వగా ఒండొరులు ఆలంకరించుకొందురు)

[అనుబంధము, 2.]

[యవనిక]

“నా రాణి”

—♦ ద్వితీయ రంగము ♦—

[ఇది విష్కంభము]

(ప్రవేశము వైతాళికుడు)

వైతా :— [గేయములు]

1

మంచార నుకుళ ముగ్ధాకపోలములపై
కెందామరల సామి కెంపు ముద్దులిహతై
ఎందాక ఈనిదుర నానందపు లేచెయి!

లేచెయి నీ నిదుర
రాచెయి రణమునకు

భరత కుమార ధీర రణశూర...ఇక ॥లేచె॥

2

వెలుగులోనికిరండు వెలివిరిసినది కాంతి
నవ్యప్రరోచిలో నాట్యమే సేతాము—
క్రొత్తపువ్వులు గిల్లుకొని తెచ్చుకుందాము
విజయ గీతికలల్లి పరజిమ్మి వేతాము—
జయదుందుభులు మ్రోయ చలచేగి కదనాన
ప్రళతాండవకేళి పరుగులు వెట్టంగ

లేచెయి నీనిదుర

రాచెయి రణమునకు

భరత కుమార ధీర రణశూర...ఇక ॥లేచె॥

(ప్రవేశము సేవకుడు)

సేవ :— వైతాళికా అంతఃపుర వాసులందరును మేలుకొనియేయున్నారు. నీ మేలుకొలుపుల నిప్పుడు ప్రారంభించితివేమి!

వైతా :— కొంచమాలస్యమైనది—

సేవ :— హర్షచక్రవర్తి స్వయముగా సైనిక శిక్షణను అరయుటకు బయలు దేరుచున్నాడు. రాక్షసమారియూ, కమలాదేవియు మృగయా వినోదార్థము అరణ్యమునకు పోవుచున్నారు.

వైతా :— మహామంత్రిగారిని నేను సందర్శించు కొనవలయును; అవకాశము లభించునా?

సేవ :— మహా మంత్రిగారును, గ్రహవర్మ మహారాజుగారును కోసలరాజ్య విషయములను గూర్చి సమాలోచించుచున్నారు. వారి దర్శన మిప్పుడు లభింపదు..... నేను త్వరగా అశ్వచాలకుని కలిసికొనవలయును; పోయినట్లేదను.

(నిష్క్రమణము)

[యవనిక]

“నా రాణి”

—♦ తృతీయ రంగము ♦—

[వన ప్రదేశము—బాణ బాణాననములను, కవచాదులను ధరించి, రాజ్యశ్రీ కమల ప్రవేశము]

[అనుబంధము. 3.]

రాజ్యశ్రీ:— కమలా! గంభీరమగు నా హృదయమును సైతము స్వాధీన మొనర్చుకొనినది, ప్రణయాధిదేవత - నన్నొక పసిపాపను శీలవైచిత్రన చీటికెనవేలు నాకొసంగి, తన యిచ్చవచ్చినట్లు ప్రేమోద్యాన భూముల సంచరింపజేసింది, ప్రణయాధిదేవత. ఆ యుద్యాన భూమియందు ఆ కుసుమ విసరమునందు, మేను పులకించుకొని తస్మయత జెందితిని - ప్రణయాధిదేవతా . ప్రభుత్వము నిరంకుశమైనది. అదియే యీ జగస్సృష్టికి మూలకందము. అట్టి పవిత్రమూర్తికి, అరమోడ్పు కనులతో, అంజలింపుము కమలా! జోహారుగాన రింపుము.

కమల:— (నవ్వుచు) ఆహాహా! వెనుకటి శాస్త్రము నిజమైనది. అందుచేతనే మనువు

అడుదాసిని నెత్తిపై మొట్టి, అంతఃపురము పాలు గమ్మని అను శాసించివెచినాడు. కత్తిబుచ్చుకొని సింహశాద్దాలాదులతో కయ్యమునకువచ్చి, పణయ భాగ్యములకొరకు కలువరింప సాగితివేమి. మగని జూచుకొనినగాని నీమనసు నిలచునట్లులేదు. పద పద-కొంపకు పోదము! యీకత్తి, కటారి, మీ యాయనకొప్పగించి, యిల్లుదూరి, తలుపు మూసుకొని పెండ్లిమాటలు, పెనిమిటిమాటలు ఇక ఊ-ఉబుసులాడుకొనవచ్చును.

రాజ్యశ్రీ:— ఆ! ఆ! కమలా! రాజ్యశ్రీ మన స్వయములెని మందబుద్ధి యనుకొంటివా!

కమల:— లేదు, లేదు, బలవంతురాలు, శౌర్యవంతురాలు, చండశాసనురాలు, అగు అబల యనుకొంటిని.

రాజ్యశ్రీ:— అదియే నాకసహ్యము. అబల యను పదము స్త్రీజాతికి నామముగాజేసి శాస్త్రకారులు వారి సంతయు ఘోరము జేసివైచిరి. నీవునూ నా కట్టి అన్యాయమునే జేయుచున్నావు. ఆడుది అబలకాదు. ఆడుది సత్వము, ఆడుది తెగింపు, ఆడుది అబల యెట్లయినదే కమలా?

కమల:— ఆ... క్షమింపుము... మాతల్లి... నన్ను

చెప్పమీదకొట్టి, నేనేడ్చిన, తానేడ్చి, తన్ను తా తిట్టుకొనియెడిది.

రాజ్యశ్రీ :- అదియు సత్యమే. స్త్రీ దయామయి. అంతమాత్రమున నిర్వీర్యయా?

కమల :- ఆ... అది సరికాని.....

రాజ్యశ్రీ :- కాని...

కమల :- పోనిండు. తమకు కోపమునచ్చునేమో!

రాజ్యశ్రీ :- చెప్పవలయును, ఇది అజ్ఞ!

కమల :- అడుది తెగబడి, అడవులనెంటు దిరుగజొచ్చిన, సంఘము నిరసింపదా! యని నా సందేహము.

రాజ్యశ్రీ :- అడుగవలసిన ప్రశ్న నడిగితివి కమలా! ఉన్నతినీ ఈ సంఘమెప్పుడనూ నిరసింపుచు నేయుండును. ముందొక పవిత్రవ్యక్తి యీ పాడు సంఘముకొరకు ఆత్మార్పణ మొనర్చినగాని యీ సంఘమునకు బుద్ధిరాదు. తరువాతగాని దాని కన్నులు మూతలువిడిచి సత్పథము దానికి గోచరింపదు. అయినను కమలా! సంఘము నిరసించునని జంకిపోవుటకు రాజ్యశ్రీ చవట దద్దమ్మ కాదు.

(ప్రశంసము :- శశాంకచక్రవర్తి, ఉగ్రసేనడు)

శశాం :- (జనాంతికము) ఉగ్రసేనా! మీరు దేవతలు కాదుగదా!

ఉగ్రసే :- (జనాంతికము) మహారాజా! ఆశ్చర్యమే!

కమల :- భర్తృదారికా! మన్వాదులు పాపమట్లు తెలివితక్కువ పడినారేమో.

రాజ్యశ్రీ :- వారు తెలివి తక్కువ వారనికాదు నా వాదన. ఆ కాలమునకు సరిపోవునట్లు వారు సాంఘిక నియమముల నేర్పరచిరి. అవి యీ కాలమునకు పనికిరావని నా యభిప్రాయము. అట్లయిన ప్రాచీన కాలమున మనము కోతులముగదా, యిప్పుడు మనుష్యులుగా నేల యుండవలయునే కమలా? ...ఎవరో పురుషులు!

శశాం :- మాకు నేడు దేవవనితా దర్శనమైనది. మేము ధన్యులము.

రాజ్యశ్రీ :- కృతజ్ఞురాలను; అట్లనవలదు. దేవవనితలు మాకు పూజనీయలు.

శశాం :- నామధేయము?

కమల :- — మా రాట్ కుమారి పేరు రాజ్యశ్రీ

శశాం :- — స్థానేశ్వరరాకుమారి ?

రాజ్యశ్రీ :- — ఔను; తమ నామధేయము తెలిసికొనవచ్చునా ?

ఉగ్రసే :- — మా చక్రవర్తి శ్రీమద్రాజాధిరాజ, రాజరాజనరేంద్ర శశాంకమహారాజులు.

రాజ్యశ్రీ :— వంగ దేశాధిపతులూ ? పెద్దల దర్శనమైనది.

కమల :— (ఉగ్రసేనునిదిక్కుకొని) ఖడ్గము దీర్ఘముగానున్నది. తమగు దండనాథులవలెనున్నారు.

ఉగ్రసే :— (ఆశ్చర్యముతో) చిత్తము.

శశాం :— రాకుమారి !

రాజ్యశ్రీ :— ఆర్వా !

శశాం :— మేము చక్రవర్తులము.

రాజ్యశ్రీ :— చిత్తము. మొదటనే సెలవిచ్చితిరిగదా! తెలిసికొంటిని; తమరు గౌరవనీయులని మెఱిగితిని.

శశాంకు :— మేమొకటి యాచించెదము.

రాజ్యశ్రీ :— చక్రవర్తి....యాచించుట... ఆశ్చర్యము!

శశాం :— నేను త్వదీయలావణ్య ముగ్ధుడను. తృప్తాపీడితుడను.

రాజ్యశ్రీ :— (చెవులుమూసుకొని) హరీ హరీ బెడిదంపు ములుకులు, కర్ణపుటభేదనములు, మస్కహాములు, కఠోరములు ఈపలుకులు.(చీకాకుపడును)

కమల :— (జేవురించిన మెగముతో) మా రాట్కుమారి వివాహిత.

శశాం :— (తీక్షణముగ) ఈ అర్థించునది చక్క
వ రి.

రాజ్యశ్రీ :— దీని యర్థమేమి ?

ఉగ్రసే :— ఏబదిలక్షలపై స్యము దానియర్థము!

కమల :— ఐననేమాయె ?

శశాం :— ఏమాయె? మహా సంగ్రామము...

రక్షప్రవాహము... కారాగారవాసము... బలప్ర
యోగము... మాసభంగము... ఏమాయె ?

రాజ్యశ్రీ :— శశాంకా! యిది భారతదేశము!

ఉగ్రసే :— అఁ ; అంత అహంకారమా !

కమల :— పశువా ! వదరకుము.

శశాం :— ఉగ్రసేనా ! చూచెదవేమి ?

(బంధించుకొని రమ్మని సంజ్ఞ చేసి శరచరా నిష్క్రమించును.)

కమల :— (కత్తిదూసి; ఉగ్రసేనుని దిక్కు)

రమ్ము, రమ్ము చండతరమైన నా కృపాణమున
కెరజేసెదను రమ్ము.

ఉగ్రసే :— (కత్తి భుజముపై బెట్టుకొని)

మీరు మూఢుడీలు, పడుపుడు.

రాజ్యశ్రీ :— [అర్థ చంద్రాకారముగానున్న బాణ
మును వింట సంధించి, ఉగ్రసేనుని శిరమునకు గురివెట్టి]
ఎవరు ఘోడిలు?... కాలు కదపివా, బాగ్రీత! నీ శిర
మును ఖండించి వై చెదను, పడవేయుము; నీఖడ్గ

మును క్రిందపడవేయుము. పడవైచెదవా? లేదా?

[స్థంభభూతుడయి ఆయుధమును క్రిందవైచును.]

రాజ్యశ్రీ :- ధూర్జులారా ! మహిళామండలి పాడరి అధోగతిచాలెయుండ, వారికి జేయూత నొసంగుటకుమారు, మీరిదియా చేయవలసినది. గంభీరము. బాణబాణాసన సమాయుక్తము గాన సరిపోయినది. ఇంకొక స్త్రీ నేడిల్లు చిక్కు వడియున్న మానభంగము నొందవలసినదేనా ? ధనుః పాండితీ పతిష్టయగు రాజ్యశ్రీకి సయితము ట్లేమములేనప్పుడు యింకేస్త్రీకి ట్లేమము కలదు. మీహింటి నీచాతినిచులు కలుగుటచేతనే యీ నా భారతభూమికి యిట్టియిక్కట్లు కలిగినవి. రక్కసి! నీ శిరమును ఖండించి వైచెనను. కాదుకాదు— పవిత్రమైన నా ధమర్నిగమము త్వదీయ శుచ్చ రక్తవసారమున కళంకీభూతమగును. కమలా ! వీని గౌరవచిహ్నములను హరింపుము.

కమల :- (కిరీటాడులు, పై వస్త్రములు, ఆయుధములు గైకొని) భర్తృదారికా! చిత్రవర్ణములు గల యీ రత్నాంబరము నాకిచ్చెదవా? మా చిట్టిచెల్లెలు వల్లవేసుకొనుట కిచ్చెనను. ఆమె మిగుల సరిబరపడును.

రాజ్యశ్రీ :- వెనుదిరిగి పొమ్ము! ధూర్జడ! (బాణమువంకచూచుచు ఉగ్రసేనుడు నిష్క్రమణము)

కమల :- సృష్టి వైచిత్ర్యము, స్వల్పసత్వ పీడా కరంబులగు బలంబులు బహుబల సమన్వితముల చెంగట తలలొగ్గుచుండును. సత్వభూభవినాశకరంబగు మత్తేభము పంచానన ఘోరసమరవిదారిత మస్థకస్థలయగునప్పుడు శౌర్యవిహీనయగును... ఈతులున లీదినము మన మృగయా వినోదమున కంతరాయము కలిగించిరే !

రాజ్యశ్రీ :- బుద్ధితేని క్షౌరమృగముల వేటాడుటకన్న పితామహదత్తమగు పవిత్రమానసము కల్గియు దుష్పథగాములగు నరపశువుల వేటాడుటయే పరమాహ్లాదకరము. దౌప్ర్యమును సహించని శత్రువున సూర్యదేవుడు తైక్ష్యమునువహించుచున్నాడు. కాలాతీతమైనది. గృహోన్మథుల మగుటమంచిని. అశ్వముల నదిరోహింతము పద.

[అనుబంధము. 4.]

(ఇరువురూ నిష్క్రమింతురు — యవనిక)

“నా రాణి”

—♦ చతుర్థ రంగము ♦—

[కాళిఘట్టము—శశాంక చక్రవర్తి—అలోచనా మందిరము]

[ప్రవేశము — శశాంక చక్రవర్తి]

శశాం :— సిగ్గు సిగ్గు, వంగచక్రవర్తి, మహారాజాధిరాజ రాజరాజనరేంద్ర శశాంకమహారాజు దండనాథుడు ఒక్కస్ట్రీచే పరాభూతుడగుడటయా! ...నాహృదయము రంపపుకోతలబడిపోవుచున్నది. ...అదివాని పరాభవముకాదు. అదినా శిరచ్ఛేదనమే.....వానిమానమును హరించుటకాదు. నా ప్రాణమును హరించుటయే.....

...దండనాథుడట! దండనాథుడు!! నాధనాగారముపైబడి గాదెలాని పందికొక్కువలె, తెగదినుటకుగాని, వీనివలన ఏమిప్రయోజనము! యిట్టి పిరికిపెండ దండనాథుడా! ఎవడురాఅక్కడ? ... (బిగ్గరగ) ఎవడురా! యీ బ్రహ్మాండ కుహరము బ్రద్దలగునట్లు బొబ్బ పెట్టిననూ వీరుపలుకరూ? వీరు నాయాజ్ఞ పాలింపరా! వీరినిచీల్చివైచెడ్డను.

సేవకుడు:—(ఓవేళించి) అజ్ఞానము!

శశాం:— (కోపముతో) అజ్ఞానము...

పొమ్మ, ఆపిరికిపండును, ఆదండనాథుని, నాయాజ్ఞానమునదిని తోడితెమ్మ, రెండునిమిషములవ్యవధి! త్వరగారావలయును. తడసితిరా! యిదిగో చూచి తినిగా! (బల్లమీదనున్న కత్తిచూపును).

సేవ:— (వెడలిపోవుచు)

శశాం:— (వెక్కినప్పుడు) రాజు దయారసమును చూపిన దానిని గ్రహింపక యీ పశువులు బలహీనతగా పరిగణింతును. దౌష్ట్యమును పోకటిం చిన దుష్టుడని యేడ్చెదను? నిరంకుశుడనై ప్రతిభ నొందుటకు బలప్రయోగమే పరమసాధనము. ఉగ్ర సేనకు, నా పరాభవమునకు తగిన ప్రతికారము చేయగలడా సరి, లేదా... వీనిని తలతీసెదను... ధర్మాధర్మములతో నాకు పనిలేదు. నా ప్రభుత్వమును ఈ ప్రపంచమున ఎవ్వరూ నిరోధింపరాదు.

[ప్రవేశము — ఉగ్రసేనకు .]

ఉగ్రసే:— (శమస్కరించును.)

శశాం:— మానరహితమైన నిన్నటి నీ ప్రవర్తనమునకు తగిన సమాధాన మిమ్ము. విచారించి శిక్షించెదము.

ఉగ్రసే :— ప్రభూ !

శశాం:— నీ మన్ననలతో పనిలేదు. అమానుష మగు నీ ప్రవర్తనకు తగిన సమాధానము కావల యును.

ఉగ్ర:— (ఆశ్చర్యముతో) అమానుషప్రవర్తనము!

శశాం:— ఆ! అధికారగర్వమున దండనాథులకు జ్ఞప్తితప్పినది కాబోలు. స్ఫురణకు దెత్తునా ? (లేచి నిలువబడి) దండనాథులొక యబల పరాక్ర మింప, శక్తివిహీనులై చెంపలు వైచుకొనిరట ! జ్ఞప్తికివచ్చినదా..... శిరో వేష్టనము, ఖడ్గము, హరింఫబడుచుండ, దేబెముగము వైచుకొని, చేతులునులిపికొనుచూ, ప్రాణభీతిచే గడగడ వడంకిరట !... తమకు తెలియదు కాబోలును !

ఉగ్ర:— అది... చేయిమీరిన కార్యమైనది, నేను నిర్దోషిని.

శశాం:— ఆదుదాని విజృంభణము నాచుట వంగసామ్రాజ్య దండనాథునకు, వంగసామ్రాజ్య మహాసాధ మూలస్థంభమునకు, వంగసామ్రాజ్య కనకదండమునకు చేయిమీరిన కార్యమైనదీ?... తమరు దోషులని నిర్ధరించితిమి—మరణదండన విధింపబోవుచున్నాము—ఏమైన చెప్పికొనియెదరా?

ఉగ్ర:— కడుపు కక్కురికి, తమ నిరంకుశ ప్రభుత్వమున, దండనాథ పదవిని స్వీకరించిసప్పుడే, ప్రాణములకు తెగించి స్వీకరించితిని. చేసేత కావలెనని తెచ్చికొంటిని, ప్రభూ! దానికిప్పుడు చింతింపను.

శశాం:— ఆ!... తిరుగుబాటు చేసెదవా?

ఉగ్ర:— లేదు చక్రవర్తీ! యిదిగో నాయధికార చిహ్నముగూ యీ ఖడ్గమును తమ పాద సన్నిధిని సమర్పించుచున్నాను. స్వీకరింపుడు, శిక్షను విధింపుడు. తమయజ్ఞును పాలించెదను.

శశాం:— మరణించుట కిచ్చగించెదరు?—

ఉగ్ర:— స్వామీ! మరణించుటకెట్టి మండు డైన నిచ్చగించునా? విధి యనివార్యమై పైబడు నప్పుడు, తలనొగ్గక, కర్తవ్యమేమున్నది.

శశాం:— అట్లయిన నా పరాభమునకు తగిన ప్రతీకారము చేయబోవుచున్నాను. ధర్మాధర్మ విచక్షణసేయక, నాయజ్ఞు పాలింపుము నీ తల గాచెదను.

ఉగ్ర:— చిత్తము.

శశాం:— అటు కూర్చుండుఘు (యిరువురు కూర్చుండ) పులిందనాయకుడు, తోరమాణుడు. ఉద్దండుడు... హర్షునకు గర్భశత్రువు.

ఉగ్ర :— ఆ కొండజాతినాయకుడు హర్ష వర్ష
నునకేగదు, హైందవుల కండరకునూ విరోధియే!

శశాం :— ఇది అప్రస్తుత ప్రసంగమూ! అసం
బద్ధ ప్రలాపమూ! మేమిప్పుడాతని నాయ మపే
క్షింపబోవుచున్నాము.

ఉగ్ర :— అమ్మో! భారత వర్షమంతయు...

శశాం :— ! ఆనన్ను నిరసించుచు. గొంతు
పిసికి చంపును. తమకు నాకు రాజనీతిగరుప నగత్య
ములేదు. ధర్మాధర్మ విచక్షణకిండు తావులేదని
నేను మొదటనే చెప్పియుంటిని. నాయాజ్ఞ పాలిం
తువా? లేదా?

ఉగ్ర :— చిత్రము.

శశాం :— నీవిప్పుడాతని నాహ్వానించి
మాకడకు చేకొనిరావలయును.

ఉగ్ర :— మహామగ్రిగాదు, దీనికి సమ్మతింప
రేమోయని నా యనునూనము.

శశాం :— ఊహలు... నీకును అదియే సంజే
హము కల్గినదా? బౌను, ఆవృద్ధజంబుక'మెట్లును,
దీనికి సమ్మతింపడు. (అలోచించి) ఉగ్ర గొంగడిలో
భోజనముచేయుటకు గడంగినపుడు వెంట్రుకలకు

వెరువరాదు..... (వ్రాసియిచ్చి) సేనాపతీ !
 ఇదిగో రాజాజ్ఞ; మహామంత్రిని తలదీయము.

ఉగ్ర :— (ఇచ్చుకొనిచూచి చకితుడగును)

శశాం :— సేనాపతీ! భయమువైచుచున్నదా?

ఉగ్ర :— లేదు మహారాజా !

శశాం :— నా రూజ్ఞనుపాలింపుము. లేదా,
 యిదిగో ! (కత్తిచూపును).

ఉగ్ర :— (నంగినమస్కారముచేసి ఆజ్ఞాపత్రముతో
 నిష్క్రమించును).

శశాం :— ఉగ్రసేనా ! (ఉగ్రసేనుడుప్రవేశము)
 యీ కార్యము నిగూఢముగా జరుగవలయును. మంత్రి శీర్షమును మాకడకంపి, తోరమాణుని తోడితెచ్చుటకు నీవు శీఘ్రముగా పయనమై పొమ్ము, వెనుకంబవైచితివా? బాగ్రత్త.

ఉగ్ర :— (నిష్క్రమించును) (భయవిహ్వలుడై
 వెడలు ఉగ్రసేనునిచూచి, శశాంకుడు. వెకలినవ్వు)

శశాం :— ఈ నా హృదయ శల్యములు భ్రీగి
 వ్రాగిలకుండిన బ్రహ్మాండ కటాహమును బ్రద్దలు
 చేసెదను. లేదా ! మరణించెదను.

(నిష్క్రమించును — యవనిశ.)

“నా రాణి”

—♦ పంచమ రంగము ♦—

(స్థానేశ్వరము-రాజమండిగము—హర్షుడు,

రాజ్యశ్రీ, కమల, ప్రవేశము)

హర్షుడు :— సోదరీ ! నాతలిదండ్రులు చేయవలసిన కార్యమును నేను చేయవలసి వచ్చినది. హర్షుడు ఇక యేకాకియై మనసలయునుగాబోలును.

రాజ్యశ్రీ) :— నాకు తలిదండ్రులైనను, సోదరుడవైనను నీవే; యిది సంతోష సమయముగాని చింతించుటకు తరిగదు.

[బాణుడు, గ్రహవర్ణ — ప్రవేశము]

బాణుడు :— కోసలపతీ ! యేమహాసామ్రాజ్యము ఒకప్పుడు శ్రీరామచంద్రులచే పాలింపబడి, రామరాజ్యమని జగద్విఖ్యాతమైనదో, నేడే మహాసామ్రాజ్యము నీకు హస్తగతమైనది. ప్రబలతరమైన భారిమిప్పుడు నీ భుజములపై మోపబడినది. ధీరుడవై నిలువవలయు సగత్యము గల్గినది. బాణుడు నీ రాచకార్యములందిక జోక్యము కల్గించుకొనజాలదు. ఇదిగో ! నీయధికారిమునీకు ఒప్పగించు

చున్నాను. (కవకదండము నొసంగును) యశావన
మదంబుచేకలుగు తమ స్వభావము. రత్నప్రసాదము
లకుగాని, దీపప్రభలకుగాని, చండకిరణ ప్రసార
ములకుగాని, అభేద్యమై, అతిగహనమై పోవును...
యిక యిష్టవలన గలుగు మదము వార్ధక్యమున
సైతము అంతరింపదు. విషయ విషాద్స్వాదనా
ప్రభుతమగు, మోహము, యెట్టి మంత్రము
లకును లొంగునదికాదు. రాజ్యకాలుష్యావలేపము
స్నాన శౌచాదుల వలన దలంగ జేయరానిది.
రాజ్యాధికార నిద్రాధి దేవత వేకువను సైతము
మెలంకున నందనీయదు. శాస్త్రజ్ఞాన జలంబుల
నాశ్లాషితంబయ్యూ, బుద్ధి, యశావనోదయమున
కళంకీభూతము కాకపోదు. యువకుల దృష్టిబహి
ర్ధావశ్యమునకు సరాగవుగు చుండును. సుడిగాలి,
ఎండుటాకునువలె, యశావనము రజోభ్రాంతినొందిన
ప్రకృతిపురుషుని, తన యిచ్చనచ్చినచోటికి గొంపో
వును. నవయశావసంబున కాగిన చిత్తంబునకు జలం
బులవోలె విషయములు అనుభవించుకొలదియు,
అతిమధురములై తోచును. సకలసద్గుణరత్నాక
రుండవగు నీకింతగా తెల్పవలయునని తలంపను.

గృహవర్మ:—మహామంత్రులకు వందనములు.
తమరు నాకొనరించిన యీ మహాదుపదేశమును

మరువజాలను. తమరు నా వెన్నుకాచి యుండెద నని వాగ్దానము జేయవలయును. (గృహవర్మచేయి జాప బొణుడు తనచేయినందించును) పితృసములగు తమ్ము విడనాడుట కెంతయు చింతించుచున్నాను.

బొణుడు :— బావా ! నా సోదరి.....

గృహ :— హర్షవర్ధనుడు గంభీరుడనుకొంటిని. ఒప్పగింతలా ?

హర్ష :— లేదు. కొత్తగా చెప్పవలసినదేమి యులేదు. ఆమె యిండుక స్వతంత్రహృదయ —

గృహ :— నేనెరుగనా !

బొణుడు :— ప్రయాణమునకు లగ్నమాసన్న మగుచున్నది, కమలా ! రాకుమారి ఆభరణాదు లను భద్రపరచితివా ?

కమల :— సర్వమును భద్రపరచితిని.

బొణుడు :— కోసలవతీ ! భారతవర్షము నే డల్లకల్లోలముగనున్నది. రాజు లెల్లరు కుతంత్రులు, కుబుద్ధులునై యున్నారు. మెలకువతో సంచరింపవలయును.

గృహ :— చిత్తము.

బొణుడు :— చాణూరా ! రథము నలంకరించి తెచ్చితివా ?

(తెరలో “ చిత్తము”)

బాణుడు :— కుమార !

రాజ్యశ్రీ :— బాబా !

బాణుడు :— యిది నీ పడుచుదనపు బింకములను మానివేయవలయును. ఎప్పుడు నీవు గృహలక్ష్మివైతివో, అప్పుడు నీ బాధ్యత ఇనుమడించినదని గ్రహింపుము.

రాజ్యశ్రీ :— బాల్వ చాశల్వమున నాయొనర్చిన దుందుడుకులను క్షిమింపవలయును

బాణుడు :— వాగీనచ్చాయా దాయాదంబులైన నీ సోదరములు భాషపూరితములా !

రాజ్యశ్రీ :— బాబా ! పట్టనిటిపై పేమి అడుదాకి అణచికోసరానిది.

బాణుడు :— నీ ప్రాణసఖి కమల నీ నెంటవచ్చుచున్నది—గృహవర్మ సద్గుణపుంజము. నీవు చింతింపవలసిన పనికాన్పించే— సంగరక్షకుల సిబ్బంది సిద్ధముగానున్నదా ?

(తెరలో “దేవా! సర్వమును సిద్ధముగానున్నవి”)

బాణుడు :— లగ్నమాసన్నమైనది, వడుపుడు.

(రాజ్యశ్రీ, గహవర్మ—బాణునకు నమస్కరింతురు)

బాణుడు :— భారతచరిత్రయందు మీ నామములు సువర్ణాక్షర లిఖితము లగుగాక !

(దీవించును—నిష్క్రమణము.)

హర్షుడు :— (రాజ్యశ్రీని కాగలించుకొని)
అమ్మా ! నన్ను మరువకుము. కమలా ! నా
సోదరిని నీకొప్పగించుచున్నాను.

కమల :— మహారాజా ! మీ సోదరిని బావ
గారికి ఒప్పగించుట సహజము. అడుదానను నా
కొప్పగించిన నేమిచ్చయోజనము !

రాజ్యశ్రీ :— కమలా ! నీవు మగవాడవని
మాయన్న యభిప్రాయము. దీనికేమందువు ?

కమల :— మహారాజు... నొచ్చుకొందురు.

హర్షుడు :— హర్షుడు అబలల పరిహాసముల
కాగ్రహించువాడా !

కమల :— అట్లయిన తమకీ మతిభ్రమణ
మెప్పుడు కల్గినది మహారాజా !

బాణుడు :— (హటాత్తుగా ప్రవేశించి) ఆ...
నా మహారాజు నెడుట నీవాచాలతయా !

కమల :— క్షమింపవలయును.

హర్షుడు :— కమలా మృదూక్తులిక మాకు
కర్తవ్యమేమోను కాబోలును.

గ్రహ :— ఆ హాస్యలహరిని కోసలనుండి స్థానేశ్వరమునకు ప్రవహింప జేయుదును లెమ్ము. ఆసకట్ట కట్టకొనలేక అలజడి పడిపోదు వేమోయని సందేహించుచున్నాను.

బొంబుడు :— ఇది వృథా కాలయాపనము. రండు పోవుదము.

(అందరు నిష్క్రమింతురు.)

[యవనిక.]

పరిధమాంకము — సమాప్తము.

“నా రాణి”

—: ద్వితీయాంకము — ప్రథమ రంగము. :—

[కాళిఘట్టము-అలోచనా మందిరము-శశాంకుడు ప్రవేశము.]

శశాంకుడు:—

గురు కృపాణ ముఖంబున గూల్పరాని
యరుల బొలియించు షేషక్షీ గురుతరాసి
గొడ్డలికి మిక్కుటంబుగా గురుకుటు
వనమునకు, అగ్ని తగిలించవలయుగాదె.

మానవుని మానస ప్రభావము అతీతమైనది. అఘ
టన ఘటనా సమర్థతగలది. తమోయుక్తమైన
నిశేచరమునందు నిబిడీకృతమయ్యూ, యీ రోదసి
బిలమునంతయు తేజోమయముగా నొనరించు శక్తి
దానికి గలదు. ఎవడు అట్టి మానసము నుత్తేజ
తము గావించుకొనునో అతడే ప్రతిభాశాలియై
ప్రకాశించును. ఎవ్వడు దానిని ప్రకాశింపజే
యడో వాడు నిరర్థక జీవనుడై, పశుపాయుడై,
బలహీనుడై, వ్యర్థముగ నశించును. కావున అట్టి
మహాతేజమునే నే నుపాసించెదను. జయము
చేకూరదా?

ఉగ్ర :— (ప్రవేశించి) జయము, జయము, చక్రవర్తులకు !

శశాంకు :— (తనలో) జయమే చేకూరునట. (ప్రకా) ఉగ్రసేనా! యిటు కూరుచుండుము. తోరమాణునకు తగిన పరిచర్యల నేర్పాటుచేసితివా? అతిని నేమైన కదలించి చూచితివా?

ఉగ్ర :— మహారాజా! తోరమాణుడు నిర్భయుడగు వీరుడు కాని, రాజకీయ వేత్తగాదు ముక్కునకు సూత్రగోవు స్వభావము గలవాడు.

శశాం :— గ్రహించితిని. మనము సంకల్పించిన యీ మహోద్యోగమున కాతడు... ఇచ్చగించుచు నీతాత్పర్యము. నా యీ సంకల్పమునై చ్యమనీ, దురుద్యోగమనీ అతడనుమానించుననియూ, నీభయము!... అవును. నీవును అట్లే తలంచుచున్నావు. కాదా, సేనాపతీ! (అని నిగ్గదీయును)

ఉగ్ర :— (భయముతో) లేదు. మహారాజా!

శశాం :— లేదనకుము. నీవునూ అట్లే తలంచుచున్నావు—ఇది దుష్కృత్యమైనను, ఘోరనరకమైనను, దానిని సాంగముగ మేము సాధింపవలసి తిమి. సేనాపతుల యసమ్మతికిని, కొండజాతుల

కోపాటోపములకును వెరచువాడను కాను.....
కానిమ్ము. మాతోడి సంధి కియ్యకొననినాడు
ఈ తోరమాణుని మాత్రము మాటలతో పోని
త్తుమా. వంటయిలు సొచ్చిన కుందేలు బ్రతికి
బయట బడినప్పటిమాట.....

ఉగ్ర :— తమ యభిప్రాయము!

శశాం :— (వెకిలినవ్వు) మా యభిప్రాయ
మా!...ఆ గొడవ నీకేల మందిరముచుట్టునూ
సైన్యమును గహస్యముగ దాచియుంచుము. తోర
మాణుని వసతిగృహమునుండి తోడితెచ్చుటకు
పరివారమునంపితిమిగదా! అతడు వచ్చుచుండవచ్చు
ను. నీవికపోయి సైవికుల నాయత్తముచేయుము.

ఉగ్ర :— (నిష్క్రమించును)

శశాం :—

మునుకొని, తోరమాణునకు, మోదముగూర్చెడి తీసిపట్కులే
యనిచి, ఘటింతు కార్యము, అహంకృతిమై, తెగనీర్గి, కూ
రుముల్ వినకటు ధీరభాషణల వెట్టిజొచ్చెనయేని,
ఉగ్రతన జెనకి తదీయశీర్షమును, జెండెద, చండ
కృపాణ పాణినై.

(నేవకుడు:- (తెరలో) జయము! జయము)

శశాం :— పుళిందనాయకుని యాగమనము

నివేదించుచున్నావా! వచ్చుచున్నాను. (నిష్క్రమ)

(తిరిగి ప్రవేశము:- శశాంకుడు, తోరమాణుడు)

శశాం:— దయ సేయుడు... భావి భారత సామ్రాజ్యాధిపతికి స్వాగతము.

తోరమా:— (కూర్పుని) వంగ సామ్రాట్! నన్ను... పరిహసించుచున్నారా!

శశాం:— అదియేమి!

తోరమా:— భారత సామ్రాజ్యమేమి? నాకు కై వసమగుటేమి?

శశాం:— నిక్కముగా భారత సామ్రాజ్య లక్ష్మీ మీ పాదముల నాశ్రయింపనున్నది... అచిర కాలములో!

తోరమా:— ఇదియేటిమాట! హర్షవర్ధనుడు మృతినొందెనా?

శశాం:— పుళిందనాయకా! హర్షవర్ధనుడు జీవించియున్న మాత్రమున ఈ కార్యము అసాధ్యమగునా! భారత సామ్రాజ్యమునకు పట్టాభిషేకము సేయుటకే తమ్మిచటి కాహ్వానించితిమి. తమరు మాతోడిపొత్తున కిచ్చగింతురేని ఆపదము మీకు కరతలామలక మొనరుము.

శశాం:—

ఇంచుక మాటసాయమున కిచ్చవహింతురయేని, హర్షభే
దించెద, శత్రురాజుల వధించెద మామక ఘోరవాహిని
ముంచెదసత్వరాజ్యము, నమోయన భారతమెల్లమాత్రలో
మించిజయించియిచ్చెదనుమీ! నముదంచిత కాంచనాశీతో.

తోరమా :— సిరిరా మోకాల్లోడువారు
కలరా ? తమతోటి సఖ్యము మాకు పరమాహ్లాద
కరమే. కాని హర్షనర్మనుతో కయ్యమునకు
మాత్రము నే నిచ్చగించను. అతనికి నెఱచికాదు.
నిష్ఠులమని నాయూహ ! యిప్పటికి నాల్గుమారులా
ప్రియత్న మొనర్చితిని, కాని అప్రియత్నములన్ని
యు విఫలములైనవి. సైన్యములు వ్యర్థముగా
నశించిపోయినవి. మరల నా ప్రయత్న మొనర్చుట
మాధ్యము ! కేవలము మాధ్యము !

శశాం :— ఈతూరి మీరు పోర నగరము
లేదు. హిమాలయ ప్యాంగణమున మీరు విడిసి
యుండుదు చాలును. తక్కిన శార్యభారము నం
తయు నేను వహించెదను.

తోరమా :— హిమాలయములదాటి, యీ
వలి కడుగెప్పుడు పెట్టెదమో హర్షుడప్పుటే నేనా
యుతుడై మాతోడి సంగ్రామమునకు వచ్చును,
అయోధన మెల్లునూ తప్పదు.

శశాం :— ఆ! నేను కోరునదియు నదియే. హర్షుడు స్థానేశ్వరమునుండి అడుగ వలకు వైచిన చాలును. క్షణములో వాని రాజ్యమును హరించి వైచెదను. కోసలరాజు హర్షునకు బాసటగానైన వచ్చును. లేదా ! ఆతని సైన్యమునైన నొసంగును. తక్షణమే యీ రెండురాజ్యములు హరించి వైచెదను. ఒక్కదెబ్బకు రెండుపక్షులు. యిదిమన దిగ్విజయమునకు ప్రధమ సోపానము.

తోరమా :— యిది పరాక్రమమగునా ?

శశాం :— కాదు. యిది శ్రేముషీవిధవము.

తోరమా :— కాదు కాదు. కుతంత్రము.

శశాం :— పులిందనాయకా ! తమ్మింతదూరము శ్రమపెట్టినది ధర్మ విచారమునకుగాదు. మీకు సామ్రాజ్యమా కావలసినది, ధర్మపన్నాగములా ?

తోరమా :— తమకాగ్రహము కల్గినది !

శశాం :— లేదు, లేదు; తమరు పొరబడుచున్నారు. ధన సంపాదనమునకును ధర్మమార్గాను సరణమునకును పరస్పర వైరుధ్యము. ఇందు మీరు దేనిని వాంఛించెదరు ?

నీలమణిఘటి లసిత, నిర్మలహర్ష్య పురోపసీమలన్
 డోలికలందు నూగదరో! దోనము గీనమటంచు నెఱిమె
 మేలని ముక్క-మూసుకొని మేటితపంబొనరించుకొందురో!
 తెలిచి చెప్పినయదిక దేనికి దాప పుళిందనాయకా !

తోరమా :— అట్లైన మేము మిమ్ము ఆప్త
 మిత్రులుగ నమ్ముకొనవచ్చునా ?

శశాం : — ఆసందేహము తమ కక్కరలేదు.
 భగవత్సాక్షిగా మీ మైత్రిని స్వీకరించుచున్నాము.
 మా పంచిన విధాన మెలంగుట మీ కర్తవ్యము,
 మిమ్ము భారత సామ్రాజ్యాధిపతిగా నొనర్చుట
 మా కర్తవ్యము.

(తెరలో, కాహళి వినిపించును.)

కాహళార్భటులు మధ్యాహ్నమును నిరూపించుచు
 న్నవి. భోజనమునకు లేచెదమా?

(ఇరువురూలేచి నిష్క్రమించు చుండురు.)

శశాం :— (తోరమాణుని హస్తమును పట్టు
 కొని) భారత సామ్రాజ్యకిరీటము తమ శిరముపై
 నుంపజాలడేని యీ శశాంకుడు జీవింపడు.

(నిష్క్రమింతురు.)

[యవనిక]

“నా రాణి”

—♦ ద్వితీయ రంగము ♦—

(స్థానేశ్వరము—హర్షవర్ధనుని ఆలోచనా మందిరము.)

[ప్రవేశము — బాణుడు]

బాణుడు :— ఆదిమండియూ భారతవర్షమనిన విదేశీయులకు కన్నెట్టయే యీ కొండజాతుల కిల్లోలము మిక్కుట మగుచున్నది. హిందూస్థాన మంతయు ముక్కులు ముక్కులై అసమర్థులగుస్వదేశ ప్రభువులకు చేజిక్కినది. వీరియందు శౌర్య సంపదలులేవు సరికదా, ఏకమత్యమైననులేదు. వీరిలో వీరుకీచులాడుకొనుచుండ ఉద్బంధులగు కొండజాతులు భారతవర్షము నాహుతిగొననున్నారు. యీ క్లిష్ట పరిస్థితిని హర్షవర్ధనుడుమాత్ర మెట్లాదుకొనగలడు? ఈతని రాజ్యము చిన్నది; సైన్యమల్పము. కేవల శౌర్యాధికత ఎంతవరకు జయింపకలదు. గగనోత్తుంగ తరంగ మాలికాభీలయగు ప్రళయాంభో రాశికై వడి విజృంభించి భారత వర్షము నంతయు ఉడగ, మూర్తియై ముంచివైచుటకు కనుమలనుండి వాహినిగట్టి ప్రవహించుచున్న ఈశైలచర వాహినీ

సందోహముల బాహువులతో నెంతకాలము వెను
దోయుగలడు హర్షుడు. హర్షునకు సాయమొనరిం
చిన ఆతనికి సామ్రాజ్య పదవి చేకూరునేమో
యని రాజు లెల్లరు విముఖులైయున్నారు. విము
ఖతయే కాదు... సమయముదొరికిన... స్థానేశ్వరము
నప్పించివైచుటకు కనిపెట్టుకొనియున్నారు.....
ఎండరెండ రేపుచున్నను హర్షవర్ధనున కెట్లును
సామ్రాజ్యపదవి కైవసము కాకపోదు. తేజో
పుంజము ప్రకాశింపకపోవునా! కాదంటినీనికా
యము చండభాను నెంతకాలము కప్పియుండగలడు.

(తెరలో) మహారాజాధిరాజ హర్షవర్ధన మహారాజునకుఁజై)

బాణు :— (స్వగ) నా మహారాజు వచ్చు
చున్నారు.

(తెరలో హర్షుడు:- మహామంత్రిగారిని తక్షణము లోడు
కొని రావలయును. నీ గమనవేగమును పరీక్షించెదము.
త్వరగా పోయిరమ్ము)

బాణు:— మహారాజా! తమరాకకై మేమిచ్చు
టనే నిరీక్షింపుచున్నాము. దయ సేయుడు.

(ఉద్రిక్తుడై ప్రవేశము హర్షవర్ధనుడు—వచ్చి బాణుని

హస్తమందిపుచ్చుకొని)

హరుడు :—

భారతీయ ప్రభా పటలిలోన లయించి
 శాత్రవతేజముల్ నడలిపోవ,
 భారతీయుల జయభాంకృతుల్ నెలచేగి
 రిపుల మూకల బధిరీకరింప,
 భారతీయుల కత్తివదునులో జరికంత
 నాశముల్ రక్తధారలు గళింప,
 ఉరిమినిల్చిన హైందవ్రాద్రిక్తనేత్ర సం
 భూతాగ్ని వైరుల బూదినేయ,
 దారుణ కృపాణపాణులై తరలి, శత్రు
 మారణోద్యోగమున మేనుమరచి, ప్రళయ
 భండనోద్దండ తాండవ చండ భాను
 లౌచు, జ్వలియింపగా శేష యయ్యెమనక.

బాణు :— వత్సా, విజయోస్తు.

హరు :— నెదుకబోయిన తీవ్రియ కాలికి తగి
 లినది. వింటిరా!

బాణు — వింటిని.

హరు :— ఈ పుళిందుల నీతూరి నిశ్శేషముగ
 రాచివేయవలయు నేగాని అశ్రద్ధవలని లాభములేదు.
 తమ చావులుకూడ నీ వార్తనే దెచ్చిరా?

బాణు :— ఆ; మా మామలుగూడ నీవార్తనే నివేదింపుచున్నారు. సాగరమునలె అపారమై పుళిందవాహిని హిమాలయ ప్రాగణమున విడిసి యున్నదట. తోరమాణుడు స్వయముగ సేనను నడుపుచున్నాడట. పుళిందనాయకుడు భారతదేశమువంకచూచి తలను పంకింప ఆతని శిరోభూషణమగు తూలిక సహితము మామత సంచలితయై సగర్వముగ భారతమును ధిక్కరించుచున్నదట.

హర్షు :— బేలయగు నాతూలిక కియ్యది నైజదుర్గుణమే. రానున్న తన పతనమును గ్రహింప జాలక అల్పుడగువాడు అదిరిపడుట సహజమే.

ఒక గర్వాంధు శిరంబువైసిలచి నేడుయ్యాలలాగున, మడియ కృపాణంబు తడియశీగ్ధమును జెండాడంగ, నద్దానితో, వికలంబైపడి, దుమ్ములోపారలు; గర్వబూతు నంత్యంబు తప్పక నైచ్యంబయి నవ్వులాటలకు తావైపోవుటలో క్రొత్తయే.

సామాజ్యకాంక్ష తోరమాణుని హృదయము నొక పాపాణముగా జేసివైచినది. మొన్నటి సమరమున లెక్కకు మిక్కుటమగు నాతనిపై స్యము చెఱుకుతోటవలె హైందవయోధులచే తెగనఱుకబడినది. హతశేషులు హిమాలయములయందః ఘనీభవించిపోయిరి. భయంకరములగు ఆర్తకవాహినీ సందోహములు, ఆ జీవసంక్షోభము విరో

ధిన్నెన నా హృదయమునకు సైతము ప్రేమజ్యోతి నాపాదించినది. కాంత్యమయమై, కఠోరమై, సామాన్యమైపోయిన శోరమాణుని హృదయముపై మాత్రము ఆహింసా జ్యోతిని తాండవింపజేయ జాలక పోయినది. ఎంత కాలుష్యమయమైనది ! ఎంత తేజోనిరోధకమైనది ! అతని మనస్సు !

బాణు :— తోరమాణుడు గొప్ప సాధకుడు. మనవలె కాదు. ఆచార్యణవహన పర్వంతము వైకల్యమునకు వానియందు తావు లేనేలేదు. అల్పప్రాణి కాడతడు.

హర్షు :— దేవా ! నేనను సిద్ధముచేయింపుడు. శాత్రువుల నీడలు భారత భూమిపై ఐడకపూర్వమే ఖడ్గచాలనమున కనుజ్ఞ దయసేయుడు.

బాణు :— యేమిటి యీ ఆవేశము ? బలా బల సంఘర్షణా దినములుకావివి. ధిషణా సంఘర్షణముగ మారిపోయినవి.

హర్షు :— బాబా ! బాణులు నా మహా మంత్రిలు. ధిషణా సంఘర్షణము వచ్చినను విజయమునాకే ?

బాణు :— జాతీయ సమన్య బయల్పెడలి వచ్చిడు బాణుడు నీ మంత్రితృమును స్వీకరింప జాలడు. కారణము..... ఆ క్లిష్ట పరిస్థితియందు

నీకో మాతృభూమికో విద్రోహము చేయవలసి వచ్చును. అదియొక భయంకర సమస్య.

హర్షు :— బాబా ! (చేయిపట్టుకొనును)

బాబు :— అవునోయీ ! నా మహారాజు నీ చేతులతోడనే పెంచుకొంటిని. నా హృదయ గుహకువారమున నొక బంధన ముత్పన్నమై నీకా లికి నన్ను కట్టివైచినదీ! నిజమే... కాని... ఇప్పుడో ఇప్పుడో, పుత్రస్నేహమునకు మాతృసేవకు పర స్పర సంఘర్షణము కల్గినది. శిశు వాత్సల్యముకొఱకు మాతృద్రోహము చేయజాలదు బాబుడు.

హర్షు :— హర్షునకు మంత్రితృముచేసిన మా త్రమున తమకు మాతృద్రోహము చేయవలసి వచ్చునా ?

బాబు :— అట్లయిన నిన్నగాక మొన్న నీచే పులిందులు సర్వనాశనము చేయబడిరిగదా! మరల నింత యల్పకాలములో నిట్టి దండయాత్రకెట్లు తెగించిరో చెప్పగలనా ?

హర్షు :— (విచారించి) వారిదీ... అనాలోచన...

బాబు :— కాదుకాదు. ఈర్ష్యాభువగు భార తీయ ప్రభుడెవ్వడో వానికి సాయ మొనర్తునని యాహ్వాన మంపియున్నాడని నా యనుమానము.

హర్షు :— దీనివలన ఆ నీచుడేమి బావుకొన
దలచియుండును ?

బాణు :— ఏమి బావుకొన దలచియుండునా...
సేనాయుతుడవై పుల్లందులతోడి పోరాటమునకు
నీవరుగగనే... వాడునీరాజ్యమును...

హర్షు :— హరింపనిండు అల్పమగు స్వార్థము
నకు భారత భూమిని పుల్లందుల బానిసత్వములోనికి
వోయిజాలను. భారత జాతీయ మహాయుద్ధమున
నేను సిమగ్నుడనై యున్నపుడు; నా రాజ్యమును
భారతీయుడొకడు హరింపనిండు. ఆ కీరితి నాకు
చాలును.

భారత జాతీయ మహా

దారుణ రణభారనహన దక్షుడనగు నా

యీ రాజ్యము నీచుండై

భారతపాంసను డొకండు పట్టుకపోనీ.

ఆ కీరితి నాకుచాలును.

బాణు :— (సహర్షముగా) సంశయవర్ధనా! అంతటిచిత్త
సమార్పణ మొనర్చుటకు నీకు మనోబలమున్నదా?

హర్షు

ఎవని యుచ్చిష్ట మీజగమెల్ల, అట్టి

పూజ్య శ్రీశూషమై వెనుపొది, రాజ

రాజ కవిరాజులకును తల్లడముగూర్చు

హర్షు డాత్మ సమర్పణ హర్షిగాడె ?

బాణు :— అయినను, వత్సా, తక్కినరాజుల వలె నీవును ఉపేక్షింపరాదా? నీవు మాత్రమీ ఆయోధనమునకేల గడంగవలయును?

హర్షు :— ఏటికీ అగ్నిపరీక్షలు?

బాణు :— పరీక్ష కాదు.....యోజించు కొనుము.

హర్షు :— తండ్రిహృదయము గుర్తెలుగని బిడ్డయుండడు తమ మానసము నాకు తెలియదా?

మగపంతంబున తోరమాణు డనికొ మార్కొంటయున్ భీరువై పగ సాధింపక, చానిసెంపక, మహావభ్యాతిగా, మాతృ భూమి, గరంబుల్లుకుళించి అప్పనము స్వామి! ఎమ్మయిన్జయజాల: గలింతున్ పథియింతు మ్మానధనుడీ రాజ్యంబు లెక్కించునే.

దేనా ! గురుదేవుల పాదములయాన. ఈహర్ష వర్ధనుడు నిర్మలహృదయుడై ఆత్మార్పణ మొనర్చుటకు సంసిద్ధుడుగా నున్నాడు. ఆవేశరహితమగు హృదయముతో నీ ప్రతిజ్ఞనూనుచున్నాడు. గురుదేవుల సాక్షిగా వైకల్యమునకు తావొసంగడు. దీవించి పంపుడు. విజయలక్ష్మితో తిరిగి దర్శనము చేయగలడు. (మోకరించును).

బాణు :— ఆయుష్మతుడా ! లెమ్ము. విజయోస్తు. వత్సా ! పోయిరమ్ము, విజయలక్ష్మి

సమాయుక్తుడవై తిరిగివచ్చి మా కానందమును గూర్చుము.

హర్ష :— జయ్ ! భారతమాతకు జై !

(లేచి నిలుచుండును)

బాణ :— కోసలనుండి మాత్రము సైన్యముల దేప్పింపకుము. దానివలన ప్రమాదము కలదు. 'కౌశీన సంరక్షణార్థం ఆయం షటాటోః' అని యీ బాపడిల్ల నీస్థానేశ్వరమున కొంత మేకపోతు గాంభీర్యమునునహించి యుండగలడు కోసల నుండిమాత్రము పొరబడి సైన్యముల దేప్పింపకుము.

హర్ష :— చిత్తము .. నేడే పోయివచ్చెదను.

బాణ :— నేన యంతయు సిద్ధముగానే యున్నది. ఆవేశమువలదు... వైకల్యము వినాశకారిణి. (తెరివంకచూచి) మహారాజు సంగ్రామమునకు బోవుచున్నాడు. విజయ గీతముల బాడుడు.

(ఆనుబంధము ౧.)

[యవనిక].

“నా రాణి”

—• తృతీయ రంగము •—

(అయోధ్య, అంశఃపురము, రాత్రినవయము, రాజ్యశ్రీ
పూలదండ గ్రుచ్చుచు)

రాజ్యశ్రీ :— [అనుబంధము. 6.]

గ్రహవర్మ :— (ప్రవేశము) అనుబంధము. 7.

(పూలహారము గ్రహవర్మ కంఠమున రాజ్యశ్రీ యలంక
రించి నమస్కరించును, గ్రహవర్మ రాజ్యశ్రీని లేవదీసి కా
లించుకొనును. ఇరువురు అసీనులగుదురు.)

గృహ :— బాణకవిచంద్రులు, యూదిస మొక
లేఖనంపియున్నారు.

రాజ్యశ్రీ :— మా యన్నగారి విజయమును
గూర్చి ఏమైన వ్రాసిరా యేమి ?

గృహ :— లేదు... సైన్యములను సిద్ధముగా
నుంచుకొనుము. జాగరూకతతో కోటను సంరక్షిం
పుచుండుము. సైన్యములనన్నిటిని కోట చేరువ నే
కాపుంచుము. అని వ్రాసిరి. నేను మొన్నటిదినమే
సైన్యముల నన్నిటినీ హర్షునకు సాయమొనరించుం
టకు హిమాలయములకు బంపియుంటిని.

రాజ్యశ్రీ :— హర్షవర్ధనుడు సైన్యములనంపుమని తమకు వార్తనంపియుండెనా ?

గృహవర్మ :— లేదు; వ్యర్థము నిచ్చుటనున్నవి గదాయని నేనే వంపితిని...

రాజ్యశ్రీ :— మనము... అనాలోచితమగు పని చేసితిమేమో !

గృహవర్మ :— ఆ మహామంత్రిలు బాగృతను హెచ్చరించిరేగాని, యిందు పెద్ద ప్రమాదముండదనుకొందును.

రాజ్యశ్రీ :— చాలా.....

గృహవర్మ :- ఉ... పానిమ్ము!... (రాజ్యశ్రీ గడ్డమును కుడిచేతితో పట్టుకొని పైకెత్తి, ఆమె ముఖమువంక తేరిపారజూచుచు) ఈ కన్నులనుండి బహిర్గతమగుచున్న యీ పేమజ్యోతి, శుష్కమై, తమోమయమైన, నా హృదయమును తేజోమయము గావించుచున్నది. వేయికన్నులైనను చాలవు, యీ తేజోరాశిని ఆనందించుటకు.

రాజ్యశ్రీ :— పురుషుని తేజము ప్రకృతిపై ప్రసరించి జడస్వభావముగల ప్రకృతి చైతన్యతను బొందును. పురుషుడా చైతన్యము ప్రకృతియందే కలదని భ్రమించును. తన తేజమేయని గృహింపజాలడు. ఈ భ్రమయే యాతని ప్రకృతి

లంపటునిగా జేసివై చును. సూర్యప్రకాశము యీ జగత్తును తేజోమయునుగా నొనరించును. అతడస్తమింపగ నే యీ జగము తమస్సు. తేజము జగత్తునదా ? సూర్యునదా ?

(గ్రహ : — ఏమిటి! యీ వేదాంతావబోధము!!

రాజ్యశ్రీ) : — తమకు కవనమునకు గడంగిరి. కవనమునకు వేదాంతమునకు సామీప్యము. అందుచేత నా పల్కులు తమకు వెట్టివేదాంతములుగా దోచినవి కాని, పలికినది ప్రణయతత్వమే. ప్రేమజ్యోతి తమ హృదయములో ఉత్పన్నమైనది. అది నాపై ప్రసరింప నేను తేజితనైతిని. తమ హృదయమున ఆప్రణయజ్యోతియే యుత్పన్నము కాకపోయిన నేను శుష్కజీనననగుదును. నాయం దేశోభయు తమకు గోచరించియుండదు.

కళల నీనుచు, నాజీవ గగనవీధి

నిలచి, పర్వపువెన్నెలలో నించి, నన్ను

ముగ్ధగా జేసివెచ్చె నీమూర్తి, అందు

చంచలతమాప్సి, చూడ్కిలయించుకొంటి ! !

(అరమోడ్పుకన్నులతో) నా జీవనజ్యోతి! నీశీతల దృక్కిరణ ప్రసారమున ఆచంద్రితారక మిట్లే నాపై ప్రణయామృతమును వర్షింపుము. పునీతనై, నీయందు లయించిపోవుదును.

(వామహస్తమును ముద్దిడుకొని కన్నులకు హత్తికొనును)

గృహ :— రాజు ! (అని కొనగోట శిరోజముల నిమురుచు) నీ హృదయమింతటి నైర్మల్యత నెట్లవరించు కొనినదే. స్త్రీజనమునకు విద్యాగంధ మగత్యము లేదనువారి వాదన కర్థములేదనుటకు నీవే ప్రబల నిదర్శనము.

రాజ్యశ్రీ :— (పెంకె) స్త్రీ విద్య నేరవగూడదు పురుషుడిక భోజనముకూడ చేయకూడదు. ఆ యీ పలుకుల నెవ్వతె విశ్వసించునులెందు.

గృహ :— (రాజ్యశ్రీ కచద్యయమును సరాగముగా నవలోకించి నవ్వుచు)

రాజకరపీడనా భయభ్రాంతి నుండి
చక్రమిధునంబు రాణి యాశ్రయముజొచ్చె
హృదయమున హత్తికొని వాని వదిలపఱచి
భయము దీర్చినదామె దుష్టలువ గప్పి.

రాజ్యశ్రీ :— (పయ్యెడ నవరించుకొని సిగ్గుపడి, అలస గమనమున దూరముననున్న జల్లవద్దకువచ్చి వెనుదిరిగి తల వంచుకొని నిలచి యుండును).

గృహ :— (అమె వెనుకనే లేచివచ్చి) పోనిమ్ము రాజు నీ చక్రమిధునమును అలజడిపెట్టదు.....

రాజ్యశ్రీ :— (చిరాకుగా) అబ్బబ్బబ్బా !! అందుచేతనే కవిని పెండిచేసికొన గూడదందురు.

గ్రహ :— (రాజ్యశ్రీని కరముపట్టుకొని మడలతనముపై కూర్చుండ బెట్టుకొని)

పోనిమ్ము ! కవులకు విరోధమైన వైయ్యక్తరణి నొకని పెండ్లిచేసికొనక పోయితివా ?

రాజ్యశ్రీ :— ‘ ముల్లుదిగిచి కొట్టడచి కొని నట్లు’ కవినివిడచి వైయ్యక్తరణి నెక్కడ పెండ్లాడు మనెదరు..... మరొకమాట... వైయ్యక్తరణి యెవ్వడును వివాహము చేసుకొనగూడదని తమ రొక శాసనమును తమ ప్రిభుత్వమున ప్రవేశ పెట్ట వలయునని మహిళామండలి పక్షమున తమకు నిశేధించుకొనుచున్నాను.

గ్రహవర్మ :— ఏమి! వానిగతి యేమికాలి నది. .

రాజ్యశ్రీ :— వైయ్యక్తరణి సహజముగా రసహీనుడుకానుండును. అట్టివానిని వివాహమాడిన అడుదానిపాట్లు ఇక వేరుగా చెప్పవలయునా !

గ్రహవర్మ :— వారిమాట నటుంచుము. నాటక రచయితల నేమిచేయవలయును.

రాజ్యశ్రీ :— చరిత్రాంశముల తారుమారు చేయకుండ కొంచెము చెవుల పట్టిల పట్టించిన చాలును.

గృహవర్మ :— అట్లయిన ఇప్పుడు నేను త్వరగా హిమాలయ ప్రాంగణమునకు పోవలయును. (అని లేచును)

రాజ్యశ్రీ :— దేనికి?... యుద్ధమునకా!

గృహవర్మ :— కాదు. అచ్చట నొక నాటక రచయితయున్నాడు; వాని నొకసారి గట్టిగా చెవులపట్టీలు పట్టిరావలయును.

రాజ్యశ్రీ :— యెవరతడు ?

గృహ :— ఆ! యెవడో, రత్నావళి నాటక కర్తయట, హర్షుడట వానిపేరు.

రాజ్యశ్రీ :— ఎన్ను తమకిచ్చుటచేత మాయన్న నట్లనగలిగితిరి.

గృహ :— (ఆవులించి ఒడలు విగచుకొని) అర్థరాత్రము కావచ్చినట్లున్నది.

రాజ్యశ్రీ :— చాల ప్రొద్దుపోయినది. తామిండుక విశ్రమింతురుగాక ! ఆ పూపాన్పుదరికి దయసేయుడు. (అతని చిటికెనవేళలు పుచ్చుకొని ముందునడచుచుండును.)

గృహ :— (నడుచుచూ గరహాసముతో) మరి...తమరో ?

రాజ్యశ్రీ :— (నెనుదిరిగి చిరునవ్వునవ్వుచు)
యేమిటి ఆశ్చర్య ? కొంటెమాటలు.

(ఆని ఆతనియెడపై శిగమునానిచి హస్తములయందు వ్రాలి
నిమిలిత నయనముల నాతని ముఖమును దర్శింపుచుండును)

[అనుబంధము 8.]

గృహ :- (రాజ్యశ్రీని కౌగలించుకొని ముద్దిడుకొనబోవును)
(తెరలో “దబదబ” తలుపుకొట్టిన దవ్వడు.....)

కమల :— (తెరలో) దేవీ! దేవీ! అమ్మా!
అమ్మా! మహారాజా! మహారాజా! అమ్మా!
తలుపు తలుపు తలుపు.

గృహ :— ఈ నిశానమయమున ప్రళయసం
క్షుభితమగు ఘనాఘనమువలే గగనప్రఘూర్ణము
లగు యీ ఆర్త సంఘోషణము లేవరివి
(బిగ్గరగా) ఎవరువారు ?

(తెరలో, తలుపుదవ్వడు.)

కమల :— (తెరలో) అమ్మా! అమ్మా!
మహారాజా! మహారాజా! అమ్మా! తలుపు
తలుపు తలుపు.

రాజ్యశ్రీ :— కమలా !

కమల :— (తెరలో) ఆ !

రాజ్యశ్రీ :— శార్దుల భయద గర్జాప్రభీత
యగు హరిణ శాబకమువలే యేమమ్మా! పరువిడి
వచ్చితివి ! (తలుపు తీయబోవును)

గృహ :— (ఆమె వెంటనంటుచు) బిడాల
దశనా సమాకాంత పుచ్చచ్చటయై, భీతిలు,
శుకాంగనవలే ఈ ఆక్రందనములేమి కమలా ?

రాజ్యశ్రీ :— (తలుపుతీయును. ఆకంపిత
గాత్రీయై కమల ప్రవేశించును)

కమల :— (గద్గదస్వరముతో) మహారాజా !

రాజ్యశ్రీ :— కమలా ! (అని ఆమెయెడమ
చేయివండను పట్టుకొనును)

గృహవర్మ :— కమలా !

కమల :— (కంగారుగా) కోటలో ప్రవేశించినవి

గృహవర్మ :— వస్యమృగములా ?

కమల :— శత్రుసేనలు.....

గృహవర్మ :— శత్రువులు!...నాకు శత్రువు
లెవరు ?

రాజ్యశ్రీ :— ఎవరువారు కమలా ?

కమల :— ఎవరున్నారమ్మా!..... వంగ
చక్రవర్తి ?

గృహవర్మ :— వంగచక్రవర్తి!.....
శశాంకుడు!..... నాకు విరోధియూ ?

రాజ్యశ్రీ :— తమకుకాదు ! నాకు. వాడు
మంచి అదను చూచుకొని ఎత్తివచ్చినాడు.

గృహవర్త :— (స్వగతం) మహామంత్రిగారి లేఖ కిదియూ యర్థము!... (ప్రళా) రాజు!... అతడు నీకెట్లు విరోధి ?

రాజ్యశ్రీ :— వీవొకతూరి నాచే వరాభూతు డైనాడు. నేడు వానికి యదనుదొఱకినది.

గృహ :— ఏటికీ కాలయాపనము (ఆయుధముల కొఱకు గబ గబ గదిలోనికి బోవును)

రాజ్యశ్రీ :— కమలా ! మన మెచ్చటనైన తలదాచు కొనకపోయిన, శశాంకుడు తన ప్రతిని చిల్లించుకొనును. రాహువు ఇప్పుడు వానికి బాగు వ్వది.

కమల :— చాపక్రింది నీటివలె వంగీయులు మెల్లగా అరణ్యమున డాగివచ్చి కొటలో ప్రవేశించిరి. యిప్పుడు సలాయనమే కర్తవ్యము. యుద్ధము చేయుటవలన ప్రాణహానియు, మాన హానియుగాని ప్రయోజనములేడు.

సైనికులు :— (తెరలో) మహారాజా ! శత్రువులు, ప్రభూ ! మహారాజా ! శత్రువులు.

గృహ :— (ప్రవేశము - కవచమును ధరించుచు; కెండవవైపు తెరలోనికి పోవును).

గృహ :— (తెరలో) సైనికులారా! చేతినిండ పని దొఱకినది. సింహ కిశోరములకై వడి విజృంభ

భించి ఊచకోతకోయుడు. ఒక్క వంగీయునేని దాటిపోనీయకుడు. అరణ్యములకు పోకుండ మృగ యావినోదము మనకు కోటలోనే లభించినది. ఇదిగో ఖడ్గము తెచ్చుకొనుచున్నాను.

పైనికులు :— (తెరలో) గృహవర్మమహారాజునకు జై ! భారతమాతకు జై ! (అని కేకలు వేయుదురు).

(ప్రవేశము తిరిగి గృహవర్మ ; మరల ఆయుధముల గదిలోనికి పోవుచుండును)

కమల :— (రాజ్యశ్రీతో) మహారాజు విజృంభించుచున్నారు ! అది ప్రమాదము.

రాజ్యశ్రీ :— ప్రభూ !

గృహ :— ! (నెనుదిగి తెరలోనికిచూచి) అయోధ్యపై కత్తి గట్టిన వాడెవడుబ్రతికిపోయినాడు. రావణానంతటి వానికే దిక్కులేదు.....

రాజ్యశ్రీ :— తమరు ఆవేశవశులగు చున్నారు.

గృహ :— ఆవేశమా ! వినాశమా !
(గదిలోనికి నిష్క్రమించును)

రాజ్యశ్రీ :— అమ్మో ! అమ్మో ! మహారాజా !. ప్రభూ ! (వెంటబోవును)

కమల :-— ఉష్ణరక్తము ప్రవోపించినది !

రాజ్యశ్రీ :-— (తెరలో) నాయీ ఒక్కమాట మన్నింపరు.

గృహవర్మ :-— (ప్రవేశించుచు) (ఆవేశముతో) నీవు రాజ్యశ్రీవేనా?... యీపిరికిమందు నాకు పోయకు (కిరీటము, కత్తితోసహా ప్రవేశము)

రాజ్యశ్రీ :-— (బ్రతిమాలుచు వెంటనంటి యుండును)

గృహవర్మ

అరికృత దుష్పరాభవ మహర్జవ మగ్నత మృగ్గుకంటే త
త్కరభరభిడఘాతముల కాహతులౌటయే మేలునూవె, దు
ర్భరతరక్తి మారక భవాకులవృత్తి చరించి ప్రాణ సం
భరణము చేసుకోమనెదరా! సగరా! మన వెన్నుకాటుగా॥

రాజ్యశ్రీ :-— నన్ను చంపుకొనినట్లు.

గృహవర్మ :-— (బిగ్గరగా) నీకేమైన మతి పోయినదా!

రాజ్యశ్రీ :-— పరాక్రమమునకు ఇది అదనుగాదు.

గృహవర్మ :-— (వినిపించుకొనక కత్తివంక చూచుచు) పనిలేక దీనికి బొత్తుగా తుప్పునట్టినది. శశాంకుని పుణ్యమాయని దీనితుప్పు నేడు కొంత వదలగలదా.

కమల :— ప్రిభూ!

గృహవర్మ :— ఆ!..... నీకును పిచ్చి
యెత్తినదా?

చచ్చెనా, శశాంకుండేని చావవలయు
లేకయుండిన నేన యూక్తగవలయు,
అంతియేగాని యింక రోహింతగమున
యిర్వురకు తావులేదని యెరుగుమటల!

రాజ్యశ్రీ :— నాసామీ! ప్రమాదము!...
కొంప మునిగిపోవును!

గృహవర్మ :— ఛీ! ఏమిటి, యీ యశ్శీల
ములు?

రాజ్యశ్రీ :— ఒక్కడవు నీవుపోయి శశాం
కుని యేబదిలక్షల సైన్యముతో పోరిన యేమైన
ప్రియోజనమున్నదా? (చేయిపట్టుకొనును)

గృహవర్మ :— (చేయి విదలించి) ఒక్కడు
చాలును, యీ బ్రహ్మాండ కటాహమును బ్రద్దలు
చేయుటకు.

ద్విరదంబుల్, తమ లావెరుంగని మదాంధీభూతముల్ గాన,ను
ధుర బద్వేషియటంచు,నుగ్రగతి,కత్తుండాగ్నిముల్ సాచి,యా
ద్విరద ద్వేషిని పట్టవెందుసుకొని తద్విరాహవక్షోణి,నె
క్కరణిన్ నిల్వగ నేర్పు,భంజితఘటా కాండప్రకాండంబులన్॥

రాజ్యశ్రీ :— ఒక్కమాట.

గృహవర్మ :— వ్యవధిలేదు.

రాజ్యశ్రీ :— ఎంత పెంకెతనము. (దుఃఖించును)

కమల :— ప్రభూ!

గృహవర్మ :— పలుకకూడదని ప్రభుశాసనము; జయ్ బారతమాతకు జై (నిష్క్రమింపు)

[తెరలో జయధ్వనులు]

గృహవర్మ :— (తెరలో) కొట్టుడు, కొట్టుడు, తలలు పెగులకొట్టుడు, పుచ్చలు లేవదీయుడు, శశాంకుడెచ్చటనున్నాడో చూచి ముందు వాని తాళము పట్టుడు.

[గృహవర్మ ప్రవేశము: హఠాత్తుగా]

గృహ :— కమలా! ప్రమాదము సంభవించిన మొన్న నీకు చూపిన రహస్య మార్గమున రాజపుత్రిని అరణ్యమునకు చేకొనిపోయి హర్షుడు వచ్చుదనుక తలదాచుకొనుడు..... ముందాదీపిక నార్పివేయుడు. (నిష్క్రమించును)

కమల :— (దీపికనార్పును)

రాజ్యశ్రీ :— క్షణములో అంధకారమై పోయినదే కమలా! ఈ చీకటిలో నేనుబ్రతుకజాలను (కింద కూలబడును)

కమల :— (పైటచెరగుతోవిసరుచు) అమ్మా...

రాజ్యశ్రీ :— శశాంకా! ఆడుదాని నభా

గ్రమును కదల్పలేకపోయిన నీవు, సిగ్గులేక మగవారిపై కత్తిగట్టుచున్నావా !... అబ్బా !

కమల :- అమ్మా ! అమ్మా ! అమ్మా !

రాజ్యశ్రీ :- కమలా ! అయోమయముగా నున్నదే !

కమల :- అమ్మా ! లెమ్ము ! ధైర్యమును విడువవలదు, విషమపరీక్షయే వచ్చినది.

రాజ్యశ్రీ :- (చివాలునలేచి) మగవారి సంతోషములో భాగము పంచుకొను చున్నాముకదా ! వారికష్టమున మాత్రము మనకు భాగములేదా !

కమల :- లేకేమైనది.

రాజ్యశ్రీ :- లేకేమైనదా ! నాచేసిన తప్పునకు నాపతి ఆత్మార్పణము చేయబోయినాడు. ప్రాణభీతిచే నేనిచట నిలచిపోయితిని.

కమల :- ఆడుదానవు నీవంతకన్న యేమిచేయగలవు ?

రాజ్యశ్రీ :- ఏమిచేయగలనా? చంపగలను— చావగలను [గబగబఆయుధములగదిలోనికిపోవును]

కమల :- గోరుచుట్టుపై రోకటిపోటన్నట్లు యిది రెండవప్రమాదము. (ఆని రెండడుగులు రాజ్యశ్రీ పోయినమార్గమువైపు పోవును)

రాజ్యశ్రీ :— (ప్రవేశము: కత్తిపుచ్చుకొని)
యీ మిథునమీనాటితోసరి ! లేదా, ఉగ్రసేన
శశాంకులుసరి! శశాంకా! భారతనారీమణుల
విజృంభణము నాచుట నీవంటి నీచులకు సాధ్య
మా! యశావన పరిభ్రాంతయె, మైమరచియున్న
కోడెత్రాచును తోక దొక్కెడవుగా? ఆనాగ
కామిని పడగలువిప్పి నీపై బడవచ్చుచున్నది.
అరేగాంగ సందష్టుడవై, విహసలబ్యాలల భస్మీ
భూతుడవు కానున్నావు. కాచికొమ్ము.

కమల :— భర్తృదారికా! నీవు తొందరపడు
చున్నావు. (అని చేయిపట్టుకొనును)

రాజ్యశ్రీ :— [చేయివిడలించి] ఆరహస్య
ద్వారమున అరణ్యములకుపోయి తలదాచికొమ్ము,
పోమ్ము.

[తెరలో :- శశాంక షడరాజునకు జయ ! అని
ఒక్కొక్కడి శాత్రువుల విజయధ్వనములు.]

రాజ్యశ్రీ :— రాజ్యశ్రీ బ్రతికియున్నంత
కాలము మీకు విజయమెక్కడ? [అని వెనగు
లాడును. కమల వెనుకకు లాగును]

కమల :— అందరకు ఒక్కసారి ఉన్నత్రత
కలిగినది.

(తెరలో శశాంకమహారాజునకు జై! అని విజయధ్వనములు)
 సైనికులు :— (తెరలో) మహారాజు శత్రువు
 లకు జిక్కినారు. శత్రువులు రాణివాసమువైపు
 వచ్చుచున్నారు. పొండు, పొండు పారిపొండు
 పాణిముల సంరక్షించుకొనుడు.

రాజ్యశ్రీ :— రాణివాసము పారిపోదు. పరి
 పంధికర వాలములకు బలియై పోవును. [అని
 ముందుకు పోబోవ, కమల రాజ్యశ్రీని బలవంత
 ముగా లోనికి తీసికొనిపోవును]

(ప్రవేశము, కవచకార్ముక భార్గవై, ఉగ్రసేన శశాంకులు,
 సైనికులు; ఉగ్రసేనుని కరమునందు రత్నదీపిక, శశాంకుని
 హస్తమునందు గ్రహవర్ణ కిరీటము; సైనికుల హస్తములయందూ
 దీపికలు.)

శశాంకు :— ఈమందిరమింత చీకటిగానున్న
 దేమి ? మరికొన్ని కాగడాల వెలిగింపుడు. ఒక్క
 పాణినేని దాటిపోనీయకుడు.

(సైనికులు తలొకమూలకు నిష్క్రమింతురు)
 ఉగ్రసేనా ! రాణివాసమును మేము బంధించి
 తెచ్చెదము. నీవుపోయి ధనాగారమును వశము
 చేసుకొనుము. ఆ రత్నదీపికను మాకిమ్ము.

(ఉగ్రసేనుడు శశాంకునకు నమస్కరించి దీపికనిచ్చి
 నిష్క్రమించును — (శశాంకుడు యిటు నటు వెదకుచు
 మూలగా నిష్క్రమించును)

[యవనిక.]

“నా రాణి”

—♦ చతుర్థరంగము ♦—

(వనప్రదేశము: గుహప్రాంగణము - ప్రవేశము,
తరుచ్ఛాయ యందు పరుండి రాజ్యశ్రీ)

రాజ్యశ్రీ :- (మెల్లనలేచి) మహా మేరుశృంగము
నుండి, తృటిలో ఈభయంకర వాతాళ గుహాకుహ
రమునకా ! ఏమి నా పతనమా.

వర్ధనాహ్వయశూర వారాసి జన్మించి
గంభీరు బాణుకరాల బెరిగి
గండర గండడై కదనప్రచండుడొ
హర్ష సౌభాత్రత నధివసించి
కోసల లక్ష్మితో కొసరి సవత్నీత్వ
గురుగౌరవము పంచుకొనిచెలంగి.

భారత వీర సారీరత్నముల కెల్ల
సాదర్య మీమెయం చాడనెనసి
యింతలో నింతనైత్య మేనెట్టులోరు
సంపదతొలంగి, ఆత్మీయ జనులబాసి
జీవనజ్యోతి అరుటకు జిక్కి బెట్టి
యిమ్ముహా దుఃఖవారాళి నీదుటెట్లు.

విధి యీ నా హృదయమును అంపపుకోతల
కోయుచున్నది. ఆకోతలలో తెగిన యీ సంక్షోభ

రజములో, హుతాశను డావిర్భవించి జ్వాలయై
 దుర్దౌప్య సమాకాంతమగు, యిగ రాజలోకము
 నొక్కసారి దహించివేయడా? ప్రళయకాల పరి
 భ్రాంతమైనట్టు లీభూచక్రము ఇట్లొక్కసారి
 గిరుగిన తిరిగిపోయినదేమి? (చేతులతో తల నొక్కు
 కొని) కపాలఫలకము చిటిలిపోవునట్టి శిరోవేదన
 యేమి?.....ధర్మ సంస్థాపకుడట.....భగవంతు
 డట..... అట్టివాడున్నాడా? అట్టి...వా...
 డున్నాడా.

తరగలై పొంగి పొరలు హృదంతరోరు
 ప్రళయశోకార్ణవంబు తజ్జలధిబుట్టి
 చండబడచానలం బొండు మెండుకొనియె
 ఇమ్మహర్షులనే...భరియింపజాల||

...భరియింపజాల... భరియింపజాల...

(కనులు మూసుకొని పడిపోవును)

(పురుషవేషమున కమల ప్రవేశించి తలపాగాను ధీసి

శేతబుచ్చుకొని)

కమల :— మూర్తీభవించిన శోక దేవతవలె
 వాపోవుచున్నది. (రాజ్యశ్రీని లేవదీసి, చెక్కిలి
 నిమురుచు, శిరమును మూర్కొని) దేవీ! గుహా
 భ్యంతరమునువీడి, బయటికేలవచ్చితివమ్మా! ఈ
 నీదైన్యమువలన నిరుత్సాహము, కార్యభంగము.

రాజ్యశ్రీ :— (కొగిలించుకొని) కమలా !

ఇమ్మహాదుఃఖవారాళి నీద లేక
తలమునుకలౌచు నే ముని తలడిల
యేడ్వవలదంచు బుజ్జగించెద విదేల ?
మునిగిపోనిమ్ము ! పాతాళమునకు నన్ను॥

కమల :— విషాదము, అపక్వ హృదయ
లక్షణము.

రాజ్యశ్రీ:- ఈ నా హృదయశల్కములు, లేయ
నంటి మొవ్వుల జీల్చివైచు కంటకములవలె
వాడియైపోయినవే కమలా!

కమల :— (చింతించును)

రాజ్యశ్రీ :— (లేచి తప్పటదుగులు వైచుచు)
రాచపీనుగు తోడులేనిది చావదని, నీవుకూడ
నాతో యాయలజడి నేల పడవలయును. (మెడ
లోని హారము దీసి కమలమీద పడవైచి) యెం
దైనపోయి సుఖముగా తలదాచుకొనుము. పరిభవ
పరితాపదావాసలకీలికాజ్వాలికామాలికలలో భస్మీ
భూతనై, యీభారత శ్రమశాసమున నిశా
సమయముల పిశాచమువలె సంచరించెదను. (గుహ
లోనికిబోవును)

కమల :— (ముందునకువచ్చి) యీ గంభీ
రతరణి, దుర్భర పరిభవ ప్రభంజనా ప్రవీ
డితయై, గగనంకప కల్లోలయగు, మహాదుఃఖ

సాగర మధ్యమున తల్లడిలిపోవుచున్నది.....
 నిజమే ! తలచుకొనిన యీవిషయము హృదయ
 విదారకమై కడుపు చెరువైపోవును.....యీమె
 కిప్పుడు వైధవ్యమో, మాంగల్యమోకూడ
 తెలియకుండ పోయినది..... ఏమని యీమె
 ననునయింపగలను. ఆహారాదులకొరకు పురం
 బున కరుగవలసినచ్చిన్నపట్టణము, నా హృదయము
 దడదడలాడిపోవుచున్నది...ఏమో ! ఏ ఆత్మ
 హత్యచేసుకొనునో! ..పృథ్వీకార కాంక్షతో నింత
 వరకు జీవముల నిలిపియుంచినది కాని, భక్తయుండిన
 యానాడే యసువుల వీడియుండెడిది. ననచరముల
 వలె, నీగుహభ్యంతరమున నిల్లెంత కాలమవసియుం
 డనలయునో!...అన్నన్నా! నేనెంత తెలివితక్కువను
 ఁడిపోవుచున్నాను. నేనిచ్చట వ్యర్థముగ కాలయా
 పనము చేయుచున్నాను. ఆపాదమస్తకము నన్నే
 దో బలహీనతా పిశాచము ఆవేశించినది. కన్ను
 లుండియు అంధత్వము కల్గినది. నిరుత్సాహ
 భరము నన్ను పాతాళమునకు దించుకొనిపోవు
 చున్నది. ఏ అసమర్థత భారతజాతినంతను అణచి
 వైచుచున్నదో అదియే నన్నును కాల్యట్టి క్రిందికి
 దిగనీడ్చుచున్నది. ఆర్యులప్రతాపరక్తము నాలో
 చప్పున చల్లారిపోయినది.....యీభగ్నతూలికల

నొక్కసారి విదళించినైచి, మాతనపక్షచ్ఛటతో,
మాతనోత్సాహముతో, గగనోన్ముఖనై, జేగవలె
పరుగిడవలెను ... అంగాంగముల సన్నావరించి
యున్న, యీ నిదా^{ని}పిశాచమును ఒక్కసారి
దులిపినైచి, కార్శ్యరంగమున కురుకవలెనేగాని,
యీ మందమతివలన యేమైన ప్రయోజనము
న్నదా ! ఏదోయొక విషమ ప్రయత్నమునకు
గడంగవలయును. కూపస్తమఃకాకమువలె, యీ
గుహాభ్యంతరమున ఏమున్నది...నా అస్తికలు !

దేవా ! యీ చరాచరము నొక్కసారి
విస్ఫురితముగా జేయజాలు నీచైతన్యతను నాకు
కొంతప్రసాదింపుము. వినూతన తేజము నొసం
గుము...యీ మహాద్యూతమున, శిశాంకునకు
ప్రీత్యర్థినిగా నేనే నిలువవలయును. ఈ ద్వంద్వ
యుద్ధమున, మాలో నెవ్వరోయొకరు వినాశము
నొందవలయును. ఎంతవరకు పశుబలము విజయము
నందగలదో చూడవలయును. మహిళా జనము
మాత్రము శత్రు మారణోద్యోగమున నేల విజ
యమునందజాలరో కనుగొనియెడను ... నారాణి
నిందే భద్రపరచి పోయి వాని తాళము పట్టెదను.
విజ్ఞానమయియగు నారాణి కాపాదింపబడిన యీ
పరాభవమునకు తగిన ప్రతీకారము చేయగలనా

సరి, లేదా? ఆత్మసమార్పణము జేసెదను. వెను
దీయను. ఆడుదాని శ్రీలిఖిత ఆత్మమైనదని యీ
జగత్తునకు తెలియబడునుగాక !

హైందవ మహిళాజనామానగౌరవం

బరచేతి కుసుమమై యలరుగాక!

అఘటనఘటనా నమరలంగనలని

దిశదిశలకు వాగ్దేలియుగాక!

వశుబల దౌష్ట్యంబు భంగమై ఊణములో

చెడిపోవునని చాటబడునుగాక!

ప్రత్యర్థి సైన్యసంపత్తి ఛిన్నాభిన్న

మై, ఊణంబున నాశమగునుగాక!

లీల నులోల కలోల తాలయగుచు

పొంగి పొరలి శశాంకు విభూతనెల్ల

మునుకొని యుద్ధగమూరియై ముంచుగాక! ||

(గుహలోనికి నిష్క్రమిండును)

[యవనిక]

“నా రాణి”

—♦ వంశమరంగము ♦—

హిమాలయ ప్రాంతము — అర్ధరాత్రిసమయము
[తొరమాణుడు అలోచనానిమగ్నుడై ఒకపెద్ద రాతిబండపై
కూర్చునియుండును.]

తొరమా :— స్థానేశ్వరమును ముట్టడించు
టకుమారు శశాంకచక్రవర్తి ముందుగా కోసల
నాక్రమించుటకు కారణమేమై యుండవచ్చును ?
ఈ విపర్యయమునకు తగిన కారణము కాన్పిం
పదే ! మమ్ము సహితము యీతడు మోసగిం
చుటలేదుకదా!... కాదు, కాదు, కోసలదుర్గము
దిటవై నదగుటచే ముందుగా దాని నాక్రమించిన
యీ కార్యమును సులభముగా సాధింపవచ్చునని
అతడూహించుకొని యుండును.

(శ్వేతవలూకముచేబూని, హర్షనర్థముడు వెనుకనుండి ప్రవేశము)

హర్షుడు :— పులిందనాయకా !

తొరమా :— ఎవరువారు ?

హర్షుడు :— మాది స్థానేశ్వరము.

తోరమా :— ఎవరువారు! హర్షవర్ధనమహారాజా !!

హర్షుడు :— ఆ! నేనే

తోరమా :— ఈ నిశాసమయమున పరివార విహీనులై, మా సేనావార ప్రాంగణమున ఒంటరిగ, నిర్భయులై చరించుచుంటిరేల మహారాజా! నయమే. ముందుగా నాకే కాన్పించితిరి.

హర్షుడు :— (దరహాసముతో) సింహాక్షి తోరము మదగజముల గుంపులలో నిర్భయముగ సంచరించును. దానికేమిలెండు. నేనొకయంశమును తమతో ప్రసంగించుటకు వచ్చితిని. వ్యవధి నొసంగ గలరా!

తోరమా :— మహారాజా! మహానందముగ

హర్షుడు :— పులిందనాయకా!

నేనకువేలుగా నిదట వీరులు కూలగ నేల ప్రాణముల్ పోనికతాన దీనులయి పోడిమిమాలి భయంకరవృధన్ మానుగ కుందనేమిటికి! మాన్పుడు, సంగర మేను మీరునున్ పూని రణస్థలిన్ నిలచి పోరుద మిందరు కావనేటిన్॥

యీరణ పర్యవసానము మనయిరువురి ప్రాణములలో దేనినో ఒకదానిని పుచ్చుకొనకగ్గాని సంఘటిల్లదు. మనమిరువురమును ద్వంద్వయుద్ధము నకుగడంగి యీవిజయమును తేల్చివైచుకొనెదము

గాక! ఈతుములము నాపింపుడు. యిన్ని పాణి
లను వృథాక్షోభ పెట్టుట అర్థములేని కార్యము.

తోరమా :— మహారాజా! మీరును పోరనగ
త్యములేదు; నేనును పోర నగత్యములేదు. మీసై
న్యము నాపింపుడు. నాసైన్యము నాపించెదను.
...కొంతకాలమువరకు అసలు నాకిప్పుడు పోరవ
లయుననిలేదు...

హర్షుడు :— నా సైన్యము నాపించెదను.
హిమాలయములదాటి ఆవలికి చనుడు.

తోరమా :— (దరహాసముతో) హిమాలయ
ముల వీడిపోవుటకు వీలులేదు....

హర్షుడు :— ఈ రణము నాపింతుర టిరే. ?

తోరమా :— అల్పకాల మాపింతును.

హర్షుడు :— అనగా—

తోరమా :— ఇచ్చటనే కొంతకాలము
సమయముకొఱకు నిరీక్షింపుచుందును. అందుచేతనే
గదా యుద్ధ విరామము కావలయునని తమకు
రాయబారమంపి యుంటిని.

హర్షుడు :— పులిందనాయకా! మేము మీ
కొఱకు ఎంతకాలము మిట్లుకాచుకొని యుండవల
యునని మీతలంపు.

తోరమా :— మా కార్యసమాప్తివరకు—

హర్షుడు :-— కార్యసమాప్తియా! ఏకార్యము? ఏకార్యసమాప్తివరకు మీరు పోరరు? ఏకార్యము కొరకు మీరిచట నిరీక్షింపు చుండెదరు ?

తోరమా :— అబ్బే! పొరబాటునవచ్చినది; ఏకార్యమునులేదు... యేకార్యమునులేదు... (నీళ్ళు నమలుచూ)

హర్షుడు :- గ్రహించితిని, పులిగిననాయకా ! గ్రహించితిని.

నిర్భాగ్యుండగు భారతీయుడెవడో సీకీ మహారాజ్యమున దౌర్భాగ్యుండయి యప్పనంబునలువన్ కారమ్మనెన్ నిన్ను; ఈ దుర్భేద్యుండు భారతంబు సొరగా దోళ్ళకుడెవ్వాడు; నే గర్భంబుల్ ప్రిదులింతు చండతర ఖడ్గాఘాతవ్రాతంబులన్.

తోరమా :— ఆఁ యీ మృషాలాపములకేమి లెండు.

హర్షుడు :— మృషాలాపములా! చండతర హైందవ కతోర కృపాణ ప్రళయతాండవములు పులిగినవీరమశకముల చిదుకదొక్కి వేయునపుడు మృషాలాపములోవీరవాక్యములో అప్పుడు తెలియ గలవు, యివ్వడెట్లు తెలియగలవు. సెలవు దయ సేయుడు, పోయివచ్చెదను.

తోరమా :— (నవ్వుచూ) వీరవరా! యిప్పుడు మిమ్ములను బంధించిన ఏమిచేయగలరు.

హర్షుడు :— బ్రహ్మాండ కటాహమును బ్రద్దలుచేయగలను. నిశితకృపాణమాత్ర పరిరక్షితుడనై మీసేనాఘటాకాండమున సింహకిశోరముకై వడి విద్యంభించి నిజఖరనఖర విదారిత మస్తకస్థలను గావించి చించి చెండాడగలను. రమ్మనుడు, రమ్మనుడు, పాణములపై తీపిగలవాడు కలడేని రమ్మనుడు. నాబలాబలములను మీకు ప్రత్యక్షము చేసెదను.

తోరమా :— మహారాజా! మిమ్మొకత్రుటిలో బంధింపగలను. కాని యీతోరమాణుడు, నిస్సహాయుడు, ఏకాకియువగు ఒక వీరుని బంధించు నంతటి నీచుడుకాడు. ఈ వృధా వాగ్వాదమేల! పోయిరండు.

హర్షుడు :— ఈ రణపరిణామమును త్వరలో తేల్చుకొనవలయును. మేమహారాత్రిములు పోరుటకు నిశ్చయించుకొంటిమి. రాత్రిలందు సహితము మీకు విరామము నొసంగజాలము. మీకు సిద్ధపడుదు. ఇప్పుడే రణారంభము. పోయివచ్చెదను (నిష్క్రమించును)

తోరమా :— వ్యర్థముగా ఇప్పుడీ సింగమును
 కదల్పితిని. ఈ అగ్ని యిప్పుడు ప్రజ్వలింపవలసి
 నదికాదు. వారు యిప్పుడే దాడికి వచ్చెదరు.
 సైన్యముల సిద్ధముచేయవలయును. (నిష్క్రమ)

[యవనిక]

“నా రాణి”

తృతీయాంకము — ప్రథమ రంగము.

[బాణునిమందిరము—బాణుడు—చేరువలోనిలచి ఒక
చారుడు—తలపంచుకొని బాణుడు ఆలోచనానిమగ్నుడు...
చివాలున తలయెత్తి...]

బాణు :— చారుడా! ఈ అసంపూర్తి వార్త
ను దెచ్చితివేమి ?..... గృహవర్మ మహారాజు
నేమిచేసిరో తెలిసికొనజాలక పోయితివా ?

చారు :— స్వామీ ఆరహస్యము బయల్పడు
నట్లులేదు.....శ్రీవారి నెచ్చటికో రహస్యముగా
పరిపివై చిరనిమాత్రము తెలియుచున్నది.

బాణు:—సరే...ఇక...నీవు పోవచ్చును....
ఆ! ఆగు!... హిమాలయప్రాంగణమున తోర
మాణుని వధించితివనియు, విజయముతో తాను
స్థానేశ్వరమునకు మరలి వచ్చుచున్నాననియు,
హరుడు మాకు వార్తనంపియున్నాడు. ఆశ్వముపై
వాయువేగమున నీవతనికడకేగి ఇప్పుడు తానిచ
టికిరా పనిలేదనియు, అయోధ్యకుపోయి
ముందుగా దానినాకృమింపవలెననియుచెప్పుము...
త్వరగా తరలిపొమ్ము. (చారునినిష్క్రమణము)
(స్వగతం) ఈవివర్యయమునకు తగిన కారణము
కాన్పింపదే!...కోసలనుండి సైన్యముల దెప్పింప

వలదని... నొక్క చెప్పియుంటినే!... ఆహ!.....
ఇది హద్దులు చేసిన పనిగాదు... ఆ పెండ్లికొడుకు
గ్రహవర్మ... ఈ తెలివితక్కువ!... తగనితొందర!
... కొంఠిమీదికి దెచ్చినాడు...

శశాంక చక్కవర్తి ఈతనినేమి చేసియుండును?...
(ఆలోచన... స్ఫురణ) ఔను! తప్పక ఆరహస్య
వనదుర్గమునందే దాచియుండును. శశాంకుని
దౌష్ట్యమునకు... అది... కేంద్రస్థానము.

సరి... నేనీరాత్రియే పయనమై ఆదుర్గప్రాం
తమునకు బోయెదను... ఇప్పుడొంటరిగా శోసలకు
బోయినమాత్రమేమిప్రయోజనమున్నది?... ఆదుర్గ
ప్రాంతమునకే బోయెదను... (ప్రళా) ఎవడురా!

(నేనకుని ప్రవేశము) మాకు కొంచమస్వస్థత
గానున్నది. మూడు దినములవరకునూ వరికినీదర్శన
మొసంగజాలము... తెలిసినదా?

సేవ :- చిత్తము (నిష్క్రమింప)

బాణ :- (స్వగతం) శశాంక చక్కవర్తి! ఏమి
రా నీవెట్టి!... నా పెండ్లికుమారునే బంధించుకొని
పోనెంచితివిగా... ఈ ముదుసలి సింగమప్పజేగుడ్లు
తేలవైచి ఎచ్చటనో గుటుక్కుమనెననుకొంటివా
యేమిరా!... యేమిరా నీవెట్టి! (నిష్క్రమణ)

[యవనిక]

“నా రాణి”

—♦ తృతీయరంగము ♦—

[సత్రములో నెకగది]

ప్రవేశము : సంగీత పాటకుని వేషమున కమల

కమల :— ఉగ్ర సేనుడు యీసత్రమున విడిసి యున్నాడు. ఆయెదుటి గదియందే యున్నాడు. వీనిని కదలించిచూచిన కొన్ని అంశములు తెలియ గలవు. సవయము దొరకెనా, యీచదరంగమున, యీకాయనే, ఏదో పెడయెత్తువేసి, వెనుకకు తప్పుడు నడక నడిపించి, నందుచేసి, “రాజు” అని ఆటకట్టించివైచెదను..... వాడిప్పుడిచటికి తనంత తావచ్చు ఉపాయ మాలోచింపనలయును. నాయంత సేనుపోయి మాటాడుట కుపకృమించిన, అంతగౌరవముగానూ ఉండదు. దానివలన కార్య భంగముకూడ కావచ్చును. నేనిచ్చట స్థిమిత ముగా, కూర్చుండి, అప్టపదిగానమున కుపకృమింతును..... ఈ నాగస్వరమువట్టి, యీ పాము నాకర్షించి బుట్టలో పెట్టవలయును.

అనుబంధము, 9.

[అవ్వపది గానము చేయుచుండ]

ఉగ్ర :— (తెరలో) అయ్యా, లోనికిరావచ్చునా?

కమల :— ఎవరునాకు?

ఉగ్ర :— (తెరలో) పాంథులము

కమల :— దయసేయుడు. (ప్రవేశము, ఉగ్ర సేనుడు) యిటు దయసేయుడు.

ఉగ్ర :— (కూర్చుని-స్వగతము) ఈ సరస్వతీమూర్తిగనుకనే యీ గానవైభవము. (ప్రకా) అయ్యా! తమపుంస్కోక్తిలా కలాలాపము మహ్మకర్షించినది.

కమల :— తమకు సంగీతమునందు ప్రవేశమున్నట్లున్నది !

ఉగ్ర :— లేదు, లేదు, నేనొక రసపిపాసువును మాత్రము.

కమల : (ఎగాదిగజూచి కొంటెగా) వంగీయులా?

ఉగ్ర :— అవును. మాది వంగదేశమే. ఏమట్లంటిరి ?

కమల :— వంగమెట్లయిన కొంచెము సదావు. (యిరువురు నవ్వుకొందురు).

ఉగ్ర :— తమరేదేని మరియొకటి గానము చేతురేమో యని కుతూహల పడుచున్నాను.

కమల :— పాటలకేమిలెండు. కవియొకడు, గాయకుడొకడు... 'వద్దురాబాబూ!' యని బ్రతిమాలినను, వినకుండ మోతలుమోగి పాణము విసిగింతురు. . మేమిప్పుడు గీత గోవిందములో పడి మునిగిపోవు చున్నాము. పాటలకేమి లెండు.

ఉగ్రసే :— ఏమి ? తమకేమేని యాపద వచ్చినదా ?

కమల :— అబ్బెబ్బె ! మాకేమియురాలేదు. గీతగోవిందమనగా ఏడ్చుకాదు. జయదేవుని గీత గోవిందమని నాతాత్పర్యము.

ఉగ్రసే :—తమకు అష్టపదులు గానముచేయ గలరా! తమ కోకిల కంఠమునకును, జయదేవుని మంజుభాషలకును సరిగా సరిపోవును.

కమల :— (తనలో) యీ తంత్రినేమిటి చూడవలయును గాని మనము ముందుగా తొందరపడరాదు.

ఉగ్రసే :— తమరేమైన గానముచేయరా !

కమల :— ఒకరాజు విరోధులకు జిక్కినాడు. రాణి దుఃఖములో మునిగిపోయినది. ఆమె పాణ సఖ ప్రతీకారము చేయబూని కార్యరంగమున కులుకుచు పాడిన ఆవేశము ఈ పాట !

—♦ గేయము ♦—

మహిళాప్రభా భాన ♦ మానోగ్ర తేజమున

స్ఫురితమై యీజగము ♦ పూతమై పోవాలి ||మహి||

నారాణిపరిభవము ♦ నేనీతీర్చాలి

నారాణి దుఃఖమును ♦ నేనె మాన్పాలి ||మహి||

ఉగ్రసే :— గోవిందమున నేదేని పాడుదురు.

కమల :— భావకవనము తమకు గిట్టనట్లు
న్నది... ఆ! గోవిందయనగా జ్ఞప్తికివచ్చినది;
అన్నట్లు...అడుగమరచితిని...మీరు వంగీయులే
కాబోలును...మీచక్రవర్తి గోవింద కొట్టినాడా
యేమి?

ఉగ్రసే :— నేను వారిసేనాపతిని. నాముందు
వారినట్లనగూడదు.

కమల :— ఏమేమి? తమరాతని సేనానాయ
కులా! యింకను శశాంకచక్రవర్తి బ్రతికియే
యూన్నాడా? ఆశ్చర్యము! తమరు...నాతో పరి
యాచకములాడుచున్నారు. తమరు బహుచలో
క్తిగ మాటలాడగలరు. శశాంకుడేమి...బ్రతికి
యుండుటేమి?

ఉగ్రసే :— మీపలుకులు విచిత్రముగా
నున్నవి.

కమల :- చిత్రమేమున్నది? శశాంకులింకనూ బ్రతికియేయున్నారా?

ఉగ్రసే :- మా మహారాజున కేమి; వారిపుడు కోసలలో దిగ్విజయమునొంది లక్షణముగనున్నాడు. అసలు మీకీ సందేహమేలకలిగినది ?

కమల :- శశాంక చక్రవర్తి ... కోసలలోనుండుట... చిత్రముగా నున్నదే! అచ్చటనేమిచేయుచున్నాడు?

ఉగ్రసే :- ఆరాజ్యము నాక్రమించుకొనిరి.

కమల :- గ్రహవర్మ మహారాజేమైనారు ?

ఉగ్రసే :- మా చక్రవర్తి ఆతని తలదీయుట కొక రహస్యప్రదేశమున కంపియున్నానని చెప్పిరి.

కమల :- గ్రహవర్మ మహారాజును యీపాటికి తలదీసియుందురా ?

ఉగ్రసే :- ఆవివరములు... నాకు తెలియవు.

కమల :- తమరు దండనాథులుగదా ?

ఉగ్ర :- రాచకార్య నిర్వహణమందు మా చక్రవర్తి దండనాథునితో సహితమాలోచింపరు.

కమల :- (మొగము చిట్లించుకొని) ఆ రహస్య ప్రదేశమెక్కడ?

ఉగ్రసే:- అది... చెప్పజాలను.

కమల:- మరి, రాణియేమైనా?

ఉగ్రసే:- ఆమెబాడిలింగును తెలియలేదు.

కమల:- అడుగమరచితిని? యీమీ పయన
మెచ్చటికి?

ఉగ్రసే:- కాళీఘట్టమునకు: ఈ విజయవార్తను
చాటుటకు?

కమల:- (వికటముగా నవ్వును)

ఉగ్రసే:- ఈ మీప్రవర్తనము చిత్రి
ముగానున్నది?

కమల:- మీప్రవర్తనమును నాకు చిత్రి
ముగానేయున్నది. శశాంకుని విజయమును కాళీ
ఘట్టమున చాటబోవుచున్నారా! (నవ్వును)

ఉగ్రసే:- తమ రయోమయముగా మాటా
డుచున్నారు.

కమల:- తమ యీ విజయవార్త, తోర
మాణునకా, హర్షవర్ధనునకా, తెలుపబోవునది?
(నవ్వును)

ఉగ్రసే:- కాళీఘట్టమున తోరమాణుడేల
యుండును. హర్షవర్ధనుడేల యుండును. అచట

శశాంకుని రాణివాసమున్నది. వారికీవార్తను గొంపోవుచున్నాను.

కమల :—మీ రాజకీయవేత్తల ప్రసంగములే ...కను విచిత్రములు. అయిన యీగొడవనాకేల? ...ఒకపాట పాడుమనెదరా! (గొంతు సవరించు కొనును.)

ఉగ్రసే :— (ఆతురుడై) కాదు కాదు, మీ పల్కులు కను విచిత్రముగానున్నవి. మాకు వివరముగా చెప్పవలయును.

కమల :— అం...తమకు తెలియని వార్తలు మాకుమాత్ర మెట్లు తెలియును. పాటపాడుదును. (గొంతు సవరించుకొనును)

ఉగ్రసే :— (స్వగ) ఇందేదియో గొప్పభావ మిమిడినూన్నది. (ప్రకా) ఆర్యా! తమ పరిహాసములనాపి నావ్రశ్నలకు తగిన సమాధానమిండు. వేడుకొందును. తోరమాణుడును, హర్షుడును కాళీఘట్టమున నేలయుందురు? ఈ మీ పల్కుల కర్థమేమి?

కమల :— (తొందర తొందరగా) హిమాలయ ప్రాంగణమున హర్షుడును తోరమాణుడును సంధిచేసికొనిరట! వారిరువురును వంగదేశము నాక్రమించిరి. కాళీఘట్టమున విడిసియున్నారు...

ఉగ్రసే :—అ...అ! ఇదినిశ్చయమగునా ?
(కంగారుగా లేచినిలుచును).

కమల :— పోనిండు...అబద్ధము... సరియా?

ఉగ్రసే :— అయ్యా! తమకు కోపగింపకుడు,
నిజము చెప్పుడు.

కమల :— (నవ్వుచు) సేనాపతి! యేమి నీ
చాకచక్యము. వ్యర్థముగ నాచేత, నాగింపించి
తిరిగాని, తమకు సర్వము సంపూర్ణముగ తెలి
సియేయుండును. దీనికేదియో, పైఎత్తువేసికొని
యేయున్నారు....మీరుమాత్రము సామాన్యుల
బాబూ!... రాజకీయవేత్తలు. రాజతంత్రములు
సామాన్యప్రజలకు మాకేమి యర్థము కాగలవు.
మూఢులము.

ఉగ్రసే :— తోరమాణ హర్షవర్తనలు కాళీ
ఘట్టము నాశ్రమించుట సత్యమేయగునా? తమ
కీవార్తనెవ్వరు చెప్పిరి?

కమల :— (విసుగుగా) ఎవరు చెప్పిరి? యీ
కన్నులతో చూచితిమి. శశాంకమహారాజు మా
గానము విని యేమైన బహుకరించునేమో యని
కాళీఘట్టమునకు పోతిమి. పుళిందులు నా తంబురా
లాగుకొని, చెంపలు వాయగొట్టిరి. చావుతప్పి.

కన్ను లొట్టవోయి యిచ్చటికి చేరుకొంటిమి,
బ్రతుకు జీవుడాయని.

ఉగ్రసే :— (స్వగ) ఏమి యీచిత్ర! సంఘ
టసము; తన వ్రేలితో తనకన్నే పొడుచుకొన్నట్లు
యినది, మాచక్కవర్తివని.....(ప్రకాశ)అయ్యా!
మరి రాణిగారేమైరో తమకు తెలియునా?

కమల :— (అలోచించి) ఆ.....అదినాకు
తెలియదు...ఆమె యేమైనదో... తెలియలేదను
కొనుచున్నారు.

ఉగ్రసే :— (స్వగ) ఈ వార్తను తక్షణమే
మహారాజున కెఱింగించవలయును. (ప్రకా) అవస
రముగా నేనిప్పుడే పయనమైపోవలయును. సెలవు,
దయసేయుడు.

కమల :— పాపము! ఒక్కపాట వినుటకేని
వ్యవధిలేకుండపోయినదే!...పోయిరండు. ఒంటరిగా
మాత్రము కాళీఘట్టమునకు పోకుడు. ప్రమాదము.

ఉగ్రసే :— (నిష్క్రమించు చుండును).

కమల :— (ఉగ్రసేనుని అపి) ఆ... చెప్ప
మఱచితిని, హఠ్తుడు స్థానేశ్వరమునకు పయన
మగుచున్నాడనికూడ, నాటివదంతి.

ఉగ్రసే :— (నిష్క్రమించును)

కమల :— నా యీ విషాద మిక నమో
 ఘముగా పనిచేయగలదు. ఈ చదరంగపుటెత్తున,
 యీయేనుగు సరాసరివచ్చినదారి వెనుకవట్టినది.
 ఈ సందు చూచుకొని, ముందునకు నడచి,
 'రాజ'ని ఆటకట్టించెదను. ఇంక కాలయాపనము
 చేయరాదు. ప్రతీకార సాధమునకు పునాదివేసితిని.
 సాధనిర్మాణమంతయు ముందేయున్నది.

శశాంకా ! యీమహాద్యూతమున ప్రవీణు
 .లెవ్వరో పూర్తిగా తెలిసికొనవలయును.

ఈ భారతభూమి యొక మహాచతురంగఫల
 కము. రాజులు, సైన్యములు, ఆటకాయలు,
 ప్రత్యర్థులము నేను— నీవు.

— ♦ గేయము ♦ —

మహిళాప్రభా భాస ♦ మానోగ్ర తేజమున

స్ఫురితమై యీజగము ♦ పూతమై పోవాలి ||మహి||

నారాణిపరిభవము ♦ నేనె తీర్చాలి

నారాణి దుఃఖమును ♦ నేనె మాన్పాలి ||మహి||

(నిష్క్రమించును)

[యవనిక.]

“నా రాణి”

..♦ తృతీయరంగము ♦—

[అయోధ్య—రాజాంతఃపురమున సుకగది: రాత్రిసమయము వీపము మినుకుమినుకుమనుచు వెలుగుచుండును. ఉగ్రసేనుడు ఎదుట నిలువబడియుండును. శశాంకుడు ఆలోచనా నిమగ్నుడై, చీకాకువడినట్లు అటునిటు నడచుచుండును.]

శశాంక :— నీవంటి యుద్రజీవనులు బ్రతికి యుండుటకన్న చచ్చుట మేలు..... ఆసత్రీ వేదికాపాపాణములపై తలపగులగొట్టుకొని మరణింపక, మరల నీమర్వార్తను, మాకడకేల మూల గట్టుకొనివచ్చితివి? యీప్రచండ ధివీణా సంఘర్షణమున, నీవంటి విజ్ఞాన శూన్యమైనై, నాధార పడియుండుట మాది బుద్ధితక్కువ; నిన్ననవలసిన పనియేమున్నది..... ఆ గాఢకమ్మన్యనేల బంధించుకొని రావైతివి?

ఉగ్రసే :—సంగీతము పాడుకొనుచు, శాలువ బుజాన వైచుకొని, దేశములవెంట బిచ్చమెత్తి పొట్టబోసికొని కాలము వెల్లడియువానిని, నిష్కారణముగా బంధింపనేలయని యనుమానించితిని.

శశాంకు :— మీయనుమానములే మా కవ
మానములను ఘటింపుచున్నవి !..... అతడెట్లు
న్నాడు?

ఉగ్రసే :— బృహస్పతివలె నున్నాడు.

శశాంకు :— తమవలె మేము , బృహస్పతు
లను చూచి యెడ్వలేను.

ఉగ్రసే :— గంభీరమగు మూర్తికలడు. తీర్చి
దిద్దినట్లున్నవి, వాని కనుబొమలు. ఆకర్శాంతములగు
ఆనేత్రములలో ఏదో ఒక మహాతేజము ప్రకా
శింపుచున్నది.

శశాంకు :— (వికటముగ) పాపమా శృంగార
మూర్తినిజూచి దండనాధులకు విరహము గల్గినది
కాబోలును!

ఉగ్రసే :— ప్రభూ!.....

శశాంకు :— ఛీ! విజ్ఞానశూన్యడా! ఆతని శృం
గారమూర్తి వర్ణము, మాకేల కావలయును.
అతడు సత్యవాదియే యగునా? ఏమైన అనుమా
నము వైచినదా యని మాప్రశ్న.

ఉగ్రసే :— ఆసరస్వతీమూర్తి అబద్ధమాడ
గలరా! అబద్ధమాడుటకు వారికేమి యవసరము.

శశాంకు :— ఆమాట నటుంచుము. ఏపుట్టలో
యేనామున్నదో నీవెట్లు చెప్పగలవు. నీకాతని

మాటలయందు అంత విశ్వాసము కుదిరినదాయని అడుగుచున్నాము.

ఉగ్రసే :— విశ్వముముగ యీవార సభ్య మనియే నాయభిప్రాయము.

శశాంకు :— (స్వగతము) తోరమాణుడు యీనైచ్యమున కొడిగట్టియుండునా? సామ్రాజ్యశాంక్ష సమాసక్తుడతడు; నైచ్య మేమున్నది, వాని వీలు వాడు చూచుకొను చున్నాడు. మనలోడి సఖ్యమున కెందులకియ్య కొనినాడు సామ్రాజ్యశాంక్ష చేతనే!

హర్షవర్ధనునితో పోరజాలక, ఆత్మనితోసంధి జేసికొనిన, మనల రాచి, వానికేదో సులభ ముగా దోచిపెట్టునని వాడూహించుకొనియుండును.

భారత సింహపీఠమున వట్టముగట్టినన్నమాత్రలో
బీరముడిగ్గి, కుక్కవలె, వెస్టెనుకన్ జరియించెమాకు మ
మ్మరడివెట్టి, శాత్రువులయంకముజేరెను హర్షుడేదియో
కూరుతునంచు, యిచ్చకపుకూతల గూయగవచ్చువీనితో ॥

ఈ తోరమాణ పిశాచము నాహ్వానించి యెంత వినాశము దెచ్చుకొంటిని.

ఉగ్రసేనా! పిడికిలిలోనుండి సామ్రాజ్యవ్షవి వ్రేళ్ల సండుగా జారిపోవుచున్నది..... ఉగ్రసేనా... జారిపోవుచున్నది... (స్ఫురితుడై) ఓహో! వైక

ల్యతా పిశాచము నన్నా వేళింపజూపుచున్నది. అసమర్థతాంధకారమా! నాదరికిరా; కుదూరముగా పో..... ఉగ్రసేనా! రోటిలో తలదూర్చితిమి; రోకటిపోటులకు ఇక వెరువరాదు. ఏసౌందర్యరాశి నన్నీ విషమ ప్రయత్నమున, కుద్బోధించెనో, దానిని అనుభవించెదను, లేదా, నశించిపోవుదును. సకల దిగ్దేశ రాజ్య కిరీట కోటిర మణిఘృణీ కిమ్మార పాదుండనై, చండమార్తాండ ప్రభావిభా సినై, భారత సామ్రాజ్య రత్నసింహాసనము నధిష్ఠించెదను. లేదా, వినాశదేవతా భయంకర, క్రోధకరాళ దంష్ట్రికా విదారతుడనై విధ్వంసమై పోదును..... ఉగ్రసేనా! యిక వెనుకంజనై చుట లేదు..... సేనాపతీ! యీ మహోద్యమమున, నీవు నాకు విద్యోహమొనరింపక, మెలకువతో కార్యభారమును వహింపుము. ఈవంగసామ్రాజ్య కిరీటము నీది! ధరింపుము (తన శిరముపైనున్న కిరీటమును అతని శిరముపై నుంపజూపును)

ఉగ్రసే :— (నివారించి) మహారాజా! వలదు, వలదు. వంగసామ్రాజ్యమిత్తునని నాకాస గొల్ప సక్కరలేదు. మావంశమువారు విద్యోహులు గారు. చేతినిండ పోరాటము, కడుపునిండ భోజ

నము మాకు చాలును. రాజ్యభారమును నేను భరింపజాలను. ఆరాటముదప్ప దానియందే విభవమును, నాకు గోచరింపదు. తుమింపుడు. నాకు తమరాజ్యములక్కరలేదు..... కాలయాపనము నకు వ్యవధి యున్నట్లు గాన్పింపదు; వికర్త వ్యము నాజ్ఞాపింపుడు. ఆసాంతము నిర్వహించుటకు సిద్ధముగ నున్నాను.

శశాంకు :— సేనాపతీ! సగము సైన్యమును దీసికొనిపోయి, ప్రభాతమగునఱకి, కాళీఘట్టమును ముట్టడింపుము. త్వరగా తరిలిపోమ్ము. యిచ్చట తగిన ప్రతినిధిని నిల్పి, మరికొంత సైన్యమును దీసికొనిపోయి, మేము స్థానేశ్వరమును ముట్టడింతుము. ఈ విషయము మూరకరాలేదు. ఏదో మహాకల్లోలమునకే వచ్చినది. పోయిరమ్ము. (ఉగ్ర)సేనుడు వంగి నమస్కరించి పోబోవ)

ఆగుము! (దగ్గరగా పోయి భుజములపై, చేయి వైచి, నెమ్మదిగా) సైన్యములనన్నిటిని సరాసరి వంగమునకంపి, కొలది పరివారముతోమాత్రము. మనరహస్యవనదుర్గమునకుబోయి అచ్చట గ్రహవర్మ బంధితుడై యున్నాడు. వానినితలదీసిపోమ్ము.

ఉగ్రసే :— ప్రభూ! యిప్పుడు దానికేమి తొందరపచ్చినది?

శశాంకు :— నీకు... తెలియదు,

ఉగ్రసే :— చిత్తము. (విస్మయించును)

శశాంకు:— ఈ దుర్విషామిషాశసము ప్రాణోపద్రవమైనది. వైరివన విదాహమునకని ప్రజ్వలించిన, యీకాలాగ్ని, నాచుట్టునే, భయంకరజ్వాలయై, నన్నే ఆక్రమించునాయేమి! తృష్ణాదూపితమగు యీనా ప్రచండహృదయ మయసభాభవనము నొక్కసారి అహుతిగొనునాయేమి ? యెవరో యొక వ్యక్తి ఈ నావ్యూహమునకు ప్రతివ్యూహము పన్నుచున్నట్లున్నది. ఈ మనీషాసమరమున ప్రత్యర్థియై, నాతోడి ద్వంద్వయుద్ధమునకు గడంగి, బాహుబాహి పెనంగుటకు సర్వంకష ప్రభానిభా సితుడై, ముఖముఖ నన్ను డీకొన వచ్చుచున్న యీ ధీశాలియెవ్వరై యుండవచ్చును? ఒకరా, లేక పంచభూతములును ప్రకోపించి, మహా సంవర్తమును సంఘటించి, యొక్కుమైడినాపై మృత్యువును వర్షింపబోవుచున్నావా? ఈ మహాగోళము లన్నియు, నొక్కసారి వాళిరమును డీకొని, శతధాభిన్నమొనరించునా! యీ శతేఘ్నికాసందోహ మిప్పువొక్కసారిగా, నాపై పేల్చబడునా! నా పన్నిన పద్మవ్యూహము కొంతవరకు భగ్నమొనరింపబడినది. ఇంతకును, అకొండజాతి కుటిలునితో

కరపీడనమాచరించుటచేతనే ఇంత మునిగినది... చిత్రము, యెంతధర్మపన్నాగము లుపన్యసించు వారైనను, కఠిన్కత్తి, గొంతుకపైకి వచ్చినప్పుడు, నెమ్మదిగా చలిమిడివలె, జారిపోవుదురు. తరుణోపాయమునకు గడంగుటయేగాక, అట్టితరి ఎట్టి దుష్ప్రయత్నములకైనను వెరువరు. హర్షుడు మాత్రమేమిచేసినాడు? మాతృభూమి, మాతృభూమియని, నిన్నటిదనుక చిందులు దొక్కినవాడు, నేడీ శతాంక పదాఘాతముల విధ్వంసమై పోదునేమోయని, అలజడివడి, గండము తప్పకొనుటకు, భారతదేశమునకు తిలకాయమానమగు నావంగసామ్రాజ్యలక్ష్మిని ఆ హైందవ విరోధి కప్పనము జేయుచున్నాడు. ఒహో! యేమి దేశభక్తి! కానిమ్ము. వెరులుసహితము అధర్మయుద్ధమునకే గడంగుచున్నారుగదా! నేనిక పూర్తిగా విజృంభింపవచ్చును. యీసంఘర్షణమున నాకు విజయము చేకూరుట... సంశయాస్పదమే. అయినను దీనికిప్పుడు చింతింపకూడదు. పరిభవపరిక్షేప వైకల్యమునకన్న సర్వనాశనమే మేలు.

(తెరలో ఒక గంటదెబ్బ వినబడును)

అధికారపతనతా భయ సంక్షోభము నా హృదయమున భయరకర భూకంపముల నుత్ప

న్నము జేయుచున్నది. ఇంచుక విశ్రమించెదను.
 (పరుండి కొంత విశ్రమించి, తలనెత్తి) వైరి
 తేజమువలె, ఈ దీపికా కిరణములు సైతము
 నాకన్నలలో పొడుచుచున్నవి.....
 శత్రుంజయా! ఈ దీపికను కొంచెము దూరముగా
 నుంచుము. (సేవకుడుదీపికను దూరముగానుంచి
 పోవును) (మరలకొంత విశ్రమించి నిద్రలో) వృద్ధ
 జంబుకమా! నీయాటోపములు, శాత్రవ తమో
 మార్తాండుడగు శశాంకచక్రవర్తి యెదుటనా !
 పొమ్మావలకు (తుల్లిపడిలేచి) ఏమి! యీభయం
 కరదృశ్యము ! విస్ఫులింగములవలె నివ్వలు గురి
 యుచు జేవురించిన కనులతో నామహామంత్రి
 శీర్షము నాకనులయెదుట పొడగట్టి హుంకరించు
 చున్నదేమి !నిష్కారణముగా మహా
 మంత్రిని తల గొట్టించితిని. ఈ యువద్రుప సమ
 యమున, ఆతడేదేని తరుణోపాయము దెల్పి
 యుండడా!.....ఛీ, ఛీ, వశ్చాత్తాపమునకు
 నాయందు తావెక్కడ? వృధగా మనోనైక
 ల్యము నందగూడదు. ఈ నైరాశ్యకశ్మలమును
 దులిపి వేయవలయును. సామ్రాజ్యమో! సర్వ
 నాశనమో! రెండే అవధులు. (ముసుగుబెట్టి
 పండుకొనును. మరల ముసుగు దిగిచి) శత్రుంజయా!

శత్రుంజ :— (ప్రవేశించి) దేవా !

శశాంకు :— నీవుచేరువ నేయుండుము. మేము పిలువవలసివచ్చునేమో ! పాపము, నీవు నిద్దుర పోయినట్లులేదు. (మరల పరుండును)

శత్రుంజ :— ఏమిటి యీలాట! క్రొత్తగా నున్నది! (నిష్క్రమించును) (తిరిగి ప్రవేశించి) జయము, జయము.

శశాంకు :— (లేచి విసుగుతో) జయము కాదు, అపజయము; యేమి మునిగినది ? నిశాచరునివలె అర్థరాత్రమున సహితము నాకు విరామములేదా!.....నాకెక్కడి విరామము.....

శత్రుంజ :— దేవా ! మహారాణిగారివద్ద నుండి, యొక కృషీవలబాలుడు వచ్చియున్నాడు.

శశాంకు :— మహారాణి యెవరు?

శత్రుంజ :— పద్మావతీదేవిగారు.

శశాంకు :— పద్మావతీవద్దమిండియా?! కృషీవలుడా ! ఆమె యిప్పుడెచ్చటనున్నది?

శత్రుంజ :— మహారాజునకు ఏకాంతముగా నివేదించుకొనవలెననుచున్నాడు.

శశాంకు :— త్వరగా లోనికి బంపుము. (శత్రుంజయుడు నిష్క్రమించును) ఆగర్భశ్రీ

మంతురాలగు నాపద్మావతి కేదేని యాపద
రాలేదుగదా !

[ప్రవేశము కృషీవలవేషమున—కమల]

శశాంకు :— కృషీవలయువకుడా ! యిటు
కూర్చుండుము.

కమల :— (కూరుచుండును)

శశాంకు ;— (ఎగదిగచూచి తనలో) యీ
వ్యక్తి పూర్వజరిచితునివలె నున్నాడే! (ప్రకాశ)
అబ్బాయీ! నిన్నెచ్చటనో చూచినట్లున్నది!

కమల :— తనలో వీడు నన్ను గుర్తించునా
యేమి? (ప్రకా) మహారాజా ! చక్రవర్తులదర్శ
నము క్షుద్రులగు మావంటి బీదలకెట్లు లభింప
గలదు.

శశాంకు :— ఇప్పుడు, నారాణి యెచ్చట
నున్నది?

కమల :— (నలుదిక్కులు పరికించును)

శశాంకు :— యువకుడా! యేమట్లు చూచు
చున్నావు?

కమల :— మహారాజా ! నాకేకాంతము
కావలయును. *

శశాంకు :— ద్వారపాలకులూ! దూరముగా
పోయి నిలుపుడు. మాకేకాంతము కావలయును.

(కమలకు దగ్గరగా కూర్చుండును)

కమల :— సరయూతీర వనమునందు, ఒక పర్వతగుహయందు, దాచబడియున్నది తమ దేవి. ఇంతువరకును సురక్షితగా నేయున్నది.

శశాంకు :—తమ యాధీనములోనే యున్నదా?

కమల :— మహారాజా! యెంతమాటాడితిరి? మాయాధీనములో ఆమె యుండుటయూ ! ఆమె యాధీనములో మేమున్నాము.

శశాంకు :— ఇంతకును తమ స్వగ్రామము?

కమల :— దేవా! తమ పాలనలోని, విదుర యను నొక చిన్న పల్లెలో నివసింపుచుండును.

శశాంకు :— నాపద్మావతి మొదట తమ కెచ్చట కాన్పించినది?

కమల :— కాళీఘట్టమును, తోరమాణ హర్ష వర్ధనులు హఠాత్తుగా నాక్రమించిరి. మహారాణి యెట్లో ప్రాణముల దక్కించుకొని మా విదురకు పారివచ్చిరి. అచ్చట దేవిగారిని మాయంట నుంచు కొని, కొంత సేదదీర్చితిమి. అటనుండుట త్వేమము గాదని నిన్నటి యర్ధరాత్రమున, ఆ శైల గుహ భృంతరమున జేర్చి తమకీవార్త నెరిగించి తోడు కొనిపో వచ్చితిని.

శశాంకు :— ఈ మృగయులు... సౌందర్య రాశియు, అమాయకయు, అబలయునగు, నాయీ హరిణి నేల వేటాడవలయునో.

కమల :— (వికటముగ) వేట తమకమున నున్నవారు యింత యాలోచింపరు. మహారాజా ! అట్టి సమయములందు మనము మాత్రము దయారసము జూపుదుమా?

శశాంకు :— (స్వగత) ఇతడు, రాజ్యశ్రీపట్ల నాప్రివర్తనమును దెప్పిపొడుచుచున్నాడు; అవును; నేను విద్రోహమునకు గడంగినపుడు వారుమాత్ర మేల మన్నింతురు? (ప్రకాశ) కృషీవలా! నావలన ఏద్యావతికెంత యలజడి వచ్చినది. పాపమామె నారాజదంపతులు, నాయత్తమామలు, పువ్వులలో బెట్టి పెంచుకొనిరి. నిర్భాగ్యునకు నాకొసంగిరి. నాయవివేకముననామె శైలగుహ పాపాణములలో అజ్ఞాతవాసము చేయవలసి వచ్చినది.

కమల :— మహారాజా! ఆమె సురక్షితయై యున్నారు. తమరు చింతింపవలదు.

శశాంకు :— కృషికయువకుడా! నీవు నాధర్మ పత్నిని నాకొసంగితివి. తీర్సరానిది నీ దుణము. (హారమును దీసియిచ్చి) దీనిని స్వీకరింపుము. దినములు మంచివై, మరల కాళీఘట్టమునకు

దంపతులము మేము తిరిగి చేరికొనినప్పుడు, మామనస్సునకు తృప్తియగునట్లు నిన్ను బహుకరించుకొందుము.

కమల :— (వారించి) ఇప్పుడు ఈ యల్ప బహుమానము నాకు వలదు. తమకు మంచి రోజులే వచ్చిన అప్పుడు తమవద్ద పెద్దగా బహుమానము నందవలయు.

శశాంకు :— నీవెంట కొంత పరివారము నంపెదము. నాగృహలక్ష్మిని నాకడకు చేర్చుము.

కమల :— మహారాజా! (నవ్వును)

శశాంకు :— (స్వగ) ఇట్టి వికట భూకుటిని సహించుట కిదియే ప్రధమము. (ప్రకా) ఈ నీ హాసమునకర్థమేమి ?

కమల :— నా మహారాజు గొప్ప మేధావియని ప్రతీతి... ఈ అనాలోచన యేమా ? యని నాకు కొంత ఆశ్చర్యము కలుగుచున్నది.

శశాంకు :— (స్వగ) ఎంతకఠోర ప్రవచనము. (ప్రకా) అనాలోచనయూ!

కమల :— అనాలోచనగాక దీనినేమందురు ? శత్రువులు పద్మావతీదేవిగారికొరకు నలుదిక్కులు గాలించుచున్నారే! ఇప్పుడు నేనొక సైన్యమును దీసికొని ఆమె నిగూఢముగా దాగియున్న ప్రదే

శ్రమనకు డివ్వలు కొట్టుకొనుచు పయనమగుటలో యేమైన అర్థమున్నదా ! ఇంకేమున్నది ? ఒక్కసారి కొంప మునిగిపోవును. సురక్షితయై యున్న యామెను, నిష్కారణము శత్రువుల కొప్పగించుటయగును. నా ప్రయత్నమంతయు వ్యర్థమైపోవును. నన్నిచట నుడికంబము నెక్కించి నను సరియే కాని, నేనట్టిదానికి నమ్మతింపను. అట్లయిన ఆమెను భద్రపరచిన ప్రదేశమును పైతము తమకిప్పుడు తెలుపజాలను... పోయిపచ్చెదను. శలవుదయ సేయుడు. (లేచును)

శశాంకు :— (భయంకరముగ నవ్వుచు) ఈ శశాంకుడొక మహా భూతము! వీని యెదుటనుండి దాటిపోవుట, నీవు తలచుచున్నంత సులభము గాదు..... నెట్టివాడా ! అటుకూర్చుండుము.

కమల :— (బిక్కమొగమువైచి నెమ్మదిగా కూర్చుని) మహారాజా ! తమకన్నులవంక జూచిన నాకు భయము వైచుచున్నది. నన్ను చంపించెదరా ?

శశాంకు :— భయములేదు. అటుకూర్చుండుము..... మమ్ము శాంతముగా క్షణము యోజించుకొననిమ్ము. (ఇటువలు తిరుగుచు యోజన సభినయించును)

కమల :— (స్వగ) ఏమి, వీనియాటోపము !
వీనియందు ఇంత గాంభీర్యమున్నదా ? ఈ నా
కార్యము ప్రమాదోపహతమగునట్లున్నదే!

శశాంకు :— (తల విడికిటితో మొత్తుకొనుచు)
(స్వగ) నాలో ఎన్నడునులేని యీ కర్తవ్యతా
మాధ్యమేమి ? (ప్రకాశ) అబ్బాయి ! మనమిప్పు
డేమిచేసిన బాగుండునో చెప్పగలము.

కమల :— (స్వగ) ఎలుక బోనులో పడినది.
(ప్రకా) మహారాజా! తమరీరాత్రియే ఒంటరిగ
నావెంట దయసేయుడు. రెండవప్రాణికి తెలియ
రాదు. ఉపస్సమయమగునరికి, తమకు తమ గృహ
లక్ష్మిని చూపెదను. పగలంతయు తాముగూడ
ఆ గుహభ్యంతరముననే తలదాచుకొని రేపటి
రాత్రికి బయలుదేరి, రెండవకంటివానికి తెలియ
కుండ పద్మావతీదేవిగారితోసహా మరలసేనావార
మునకు చేరికొనవచ్చును. అంతియేకాని, యేమా
త్రమాటోపముజేసినను ప్రమాదము వచ్చును.

శశాం :— (స్వగ) యేమి యీ బాలకుని
తీడ్కబుద్ధి ! విజ్ఞాన విశేషమునకు వయసుతో
అంతగా పనిలేదు. (ప్రకా) నన్నీ వివత్సాగరము
నుండి నావయై తేల్చివైచుటకు మానవరూపము
పందిన, మత్పురాకృతసుకృతమువలె నున్నావు.

నీ వెంట వచ్చెదను... నన్ను నా ప్రాణమున్న చోటికి శ్రీఘ్నముగా జేర్చుము. (తెరలో రెండు గంటలు కొట్టుదురు) అదిగో! అప్పుడే రెండు గంటలై వది. మనము తక్షణము పయనమైపోవుదము. నీవిటులే కూర్చుండుము. క్షణములో వచ్చెదను. (లోనికి పోబోవును)

కమల :— మహారాజా!

శశాంకు :— (వెనుదిరిగి) ఆయుష్కృతుడా?

కమల :— తమరు... లోనికి దేనికి?

శశాంకు :— కొంచెమేమైన పానీయము బుచ్చుకొని, కిరీటము, ఖడ్గము, దెచ్చుకొనుటకు.

కమల :— అ... ఏమియును లేదు; పొరబడిన వకులతో ఈరహస్యమును తెలుపుదు రేమోయని.

శశాంకు :— లేదు లేదు. శశాంకునకు కొంత వరకు మతిపోయినదికాని యింక అంతబొత్తిగా పిచ్చియై తలలేదు. (నిష్క్రమించును)

కమల :— ఈ సింగమిప్పడు సాంగముగ బోనులో పడినట్లే. ఇక విజయధ్వజము నెగుర వేయవచ్చును. శశాంకా! నేను నిన్ను తేల్చ వచ్చిన సుకృతపుంజము ననుకొనుచున్నావా? అ... హ... హ...!... కాదు కాదు. నిన్ను తలపట్టి యమాలయమున కీడ్చుకొనవోవచ్చిన నీపురాకృత

దుష్కృతమును, మహా మృత్యువును నేను. రమ్మ
రమ్మ. త్వర గారమ్మ.

శశాంకుడు :— (తెరలో) శత్రుంజయా!

కమల :— ఓహో! సేవకుని పిలుచుచున్నాడు.
ఒక వేళ వానితో నీవృత్తాంతము చెప్పినేమో ;
(శశాంకుడు పోయినదికై నిలచి) మహారాజా!
వృధాకాలయాపనము, కార్యభంగ మగునట్లున్నది?

శశాంకుడు :— (తెరలో) మిత్రమా! క్షమిం
పుము. వచ్చుచున్నాను.

(ప్రవేశము: చెరియొకవైపునుండి; శశాంకుడు, శత్రుంజయుడు)

శశాంకు :— శత్రుంజయా! మేముక్క రహ
స్యకార్యమును ఘటించుటకు పోవలసివచ్చినది.
రేపటిరాత్రికిగాని రాము. సేనానాయకులందరును,
అప్రమత్తులుగా నుండవలెనని ప్రభుశాసనమైన
దని తెల్పుము. (కమలతో) మిత్రమా! పోయి
వత్తమా!

కమల :— (వెనుక నడచుచు తనలో) పోవు
దము. వచ్చుటెక్కడికి? ఇరువురు (నిష్క్ర)
మింతురు)

శత్రుంజ :— ఈవ్యక్తి యెవరు?...యెచ్చ
టికీషయనము.

[యవనిక]

“నా రాణి”

—♦ చతుర్థ రంగము ♦—

(వధ్యశిల, చుట్టునుపొదలు—ప్రవేశము, బాణుడు)

బాణు :— ఈ కఠోర వధ్యశిలా ముఖమున ఎన్ని సాత్వికప్రాణములు తెగినవో! జడపదార్థమగు ఈ పాపాణమునకు సైతము ఇంత రక్తపిపాసయేమి? (అటునిటు కలయజూచి) సైనికులారా! మీరీపొదలయందిట్లే నిశ్శబ్దముగ దాగియుండుడు. చీమయైన చిటుక్కుమనరాదు. నేనేదో మిషబెట్టి ఉగ్రసేనుని యొద్దనుండి ఘాతుకుని విడదీసి ఆదారినటువచ్చునట్లు జేసెదను. వానిని హత్యసేయుడు. ఉగ్రసేనునితో నేను సంభాషణకు పక్రమించి, చేసంజ్ఞ చేయుదును. ఒకరిద్దరు మాత్రమువచ్చి వాని నాక్రమింపుడు..... అదిగో! అప్పుడే దుర్గద్వారము తెరువబడినది. వారు గ్రహచర్మ మహారాజునుతీసికొని దుర్గము వెలువడినారు. నేనుకూడ నెమ్మదిగా ఈ పొదలోనికి సర్దుకొని యెదను. (నిష్క్రమించును).

(ప్రవేశము :- ఉగ్రసేనుడు, బంధితుడై

(గ్రహవర్ణ, ఘాతకడు)

గ్రహ :— దండనాయకా ! తమకు మా
యందీ నిష్కారణమైన మేల పూనితిరో తెల్పెద
రా?... పోనిండు రాజ్యకాంత్రచే నారాజ్యమును
హరించిరి. బంధితుడనై మీ కారాగారమునందు
పడియుండిన, కోరలుతీసిన త్రాచునుగదా! నిష్కా
రణముగా ఇప్పుడు నా ప్రాణములేల తీయవలెను.

ఉగ్ర :— మహారాజా ! నేను సేనకుడను;
ఇది ప్రభుశాసనము. దాని యుక్తా యుక్తతను
విమర్శించుటకు నాకెట్టి హక్కునులేదు.

గ్రహ :- లేదు. ప్రాణభీక్ష యాచించుటలేదు...
సేనాపతీ ! నాచేరువునకిటు దయసేయగలరా?

ఉగ్రసే :— (స్వగ) దగ్గరకు పోయిన హత్య
సేయనేమో (ప్రకా) మహారాజా ! దేనికి ?

గ్రహ :— తమకొక రహస్యమును జెప్పవో
వలయును.

ఉగ్రసే :— (ఆలోచించుచుండును)

గ్రహ :— దండనాథులేమో యోజించుచు
న్నారు?... దగ్గరకువచ్చిన బంధితయగు ఈ శా
ర్దూలకిశోర మేమైన పంజావినకునేమోయని భయ
పడుచున్నట్లున్నది. తమకాభయ మక్కరలేదు.

తమకెట్టి యశాయమును చేయను. వాగ్దానము చేయుచున్నాను. ఇత్యాదులవరక ము నాశములలో ప్రవహించువాడెనడును మాటతప్పదు. తమకు తెలిసిన విషయమే. (ఉగ్రసేనుడు మెల్లగా గ్రహ వర్మయొద్దకుపోవును). (గ్రహవర్మ ఆతని చెవిలో ఏదియో మెల్లగా చెప్పుచు).

ఉగ్రసే :— అమ్మయ్యో! (అని గుండెబాదు కొనును)

గ్రహ :— తమకంతటి మనోబలములేదా ?

ఉగ్రసే :— లేదు క్షమింపవలయును

గ్రహ :— అట్టి బలహీనులు ఇట్టి దారుణ కృత్యమున కెట్లాడిగట్టుచున్నారు?

ఉగ్రసే :— నాప్రాణము నేను కాపాడుకొనుటకు.

గ్రహవర్మ :— నాతల గాచిన మీకు వలసి నంత రక్షణమున్నది. నన్ను వధించినచో మరుక్షణముసందే యీ ముప్పదిమూడుకోట్ల భారతయులు ఒక్కమ్మడి కవచఖడ్గాదుల ధరించి, తమ రక్షణార్థము ప్రతిఘటించినను రక్షింపబడరు. నాకంతనాశములనుండి రక్తము స్రవించిన, వెంటనే ఆయగ్నిపర్వతములు నాల్గును ఒక్కసారి రగుల్కొని మహాగ్నిజ్వాలముల వెడలగ్రీక్కి,

ఆ సేతు హిమాచలము నొక్కసారి ప్రచండదావా
సల వాహినీ సందోహములలో ముంచి మాడ్చి
వేయకపోవు. ఆశతఘ్ని కాచతుష్టయము తమపై
నొక్కుమ్మడి మహాశని సంఘాతముల విసరివేయ
గలవు. వినాశమునందెదరు. జాగ్రత్తగా యోజం
చుకొనుడు. ముందుగా పారజాచుకొనుడు.

ఉగ్రసే :— మహారాజా ! మాచక్రివర్తి
ధీమహిమయందు నాకు సంపూర్ణ విశ్వాసమున్నది.
అదిగాక రాజద్రోహము చేయజాలను.

గృహవర్మ :— అట్లయిన ఇప్పుడు... మేమీ
వధ్యశిలపై తెగిపోక తప్పదనినమాట.

ఉగ్రసేను :— (నిరుత్తరుడగును)

గృహవర్మ :— కానిండు. (వధ్యశిలవద్దకు
బోవుచు) ఉగ్రసేనా ! గడచిబ్రతికినవారరుదు.
(వధ్యశిలవిక్ర కూర్చుండి దానిపై తలమోపి,
భయకంపితుడైగలనెత్తి) సేనాపతీ! నాకు మిక్కుట
మగు జీవితాశ అంకురించుచున్నది. నాహృదంత
రాశమున చాలసంక్షోభముగానున్నది. నాహృ
దయమున ఇంచుక శాంతిచేకూరువఱకు, అల్ప
కాలము నాశిరచ్ఛేదనము నాపింపగలరా?

ఉగ్రసేను :— క్షమింపవలయును. నాకంతటి
వ్యక్తిత్వములేదు.

గృహవర్మ :— హత్యాసంఘటనమునకు వ్యక్తిత్వము గలదు ? పాతాసంగ్రహమునకు మాత్రము లేదు? పోనిండు దైవపార్థము చేసి కొనెదను ఇంచుక వ్యక్తిత్వము దెచ్చుకొని వ్యవధి నొసంగగలరా? దానికీని తమ రిసమర్థులారా?

ఉగ్రసేను:— చిత్తము. త్వరగా ముగించును.

[అనుబంధము 10.]

గృహవర్మ :— దేవా! ఈ చరాచర ప్రకృతి యందు, సర్వవ్యాప్తమై, స్ఫురించుచున్న, నీమూర్తిని, నిమిలిత నయనముల నారాధించుచు, తన్మయత నొందుచున్న నన్ను, కనిగిరములేక, ఈ ఘాతుకుని చండాని కెఱజేయుచున్నావేమి! నారక్తము మిషగా, ఈ భారతనాటక రంగమున, ఏదోయొక ప్రళయరూపక ప్రదర్శనా సంఘటనమునకు సంకల్పించినట్లున్నావు. ఏభయానకరసమును పోషించోవుచున్నావు నీ ఈ చిత్రనాటకమున పాత్ర లెవరెవరు ధరింతురు!.....

దేవా! కానిమ్ము, నీయిచ్చనచ్చినట్లే కానిమ్ము. కాని యొక్కటి మాత్ర మనుగ్రహింపుము. ఈ నా హృదయ సంక్షోభ హుతాశనునందు దుర్వార దురుద్యోగ దూషితయుగుళశాంక పశువును హోమముజేసి, ఈ నీ పాలనమున ధర్మ

సాపాపమును చేయుము.....ఘాతుకుడా !
 పాపమపీమయాంధము తావులేక, నీవైయావిర్భ
 వించినట్లున్నావు. నీపాపముల సంఖ్యకు దీనిని
 కూడ కలుపుకొనుము; రమ్మ. (గ)హవర్మ వధ్య
 శిలపై తలనుంచును. ఘాతుకుడు తల నడుక నుం
 కించును)

బాణుడు :— (తెరలో) ఈ శిరచ్ఛేదనము
 నావుడు! ఇది శశాంక చక్రవర్తి శాసనము.

ఉగ్రసే :— (స్వగ) కర్ణపుటములు చిటిలి
 పోవునట్లే పిడుగు లురిమిన ప్రళయాంబుడ
 మెవ్వరు ?

బాణుడు :—(ప్ర)వేశము: త్వరత్వరగా-ఘాతు
 కునితో)నావెంట పర్విడివచ్చిన నాసేవకుడు స్పృహ
 తప్పి అచ్చట పడిపోయినాడు. ముందు వానికి
 కొంచెము దాహమిచ్చిరమ్మ. (ఘాతుకుడు ఉగ్ర)
 సేనునివంక చూచును) వారివంక చూచెదవేమి ?
 పద, ముందాపని చూడు. ప్రాణములు పోవు
 చున్నవి.

ఉగ్రసే:—పోయిరమ్మ.

(ఘాతకుడు కత్తితో నిద్రమింపబోవుచుండును.)

బాణుడు :— మహామృత్యు దంష్ట్రికవలె,
 చేతిలో ఆ పశువులను నటకు కత్తిదేనిగి దాని

నిచ్చట పారవేసిపో. కాళరాత్రివలె భయంకర మగు నీముఖముచాలును, వాడు గుండెఁగిలి చచ్చుటకు (ఘాతుకుడు కత్తివచట పడవైచి నిష్క్రమించును)

బాణుడు :—(గృహవర్మయొక్క కట్టుమెల్లగా విప్పించుచును)

గృహవర్మ :— (సహర్షముగా) మహా...

బాణుడు :— (పెదవికొరికి మాటాడవద్దని సంజ్ఞ చేయును)

ఉగ్రసే :— ఆగుడు! ముందు ఆజ్ఞాపత్రమును మాకిచ్చి, బంధితుని విముక్తుని జేసికొనుడు.

బాణుడు :— (లేచి ఉగ్రసేనుని డాయుచు) ఈ ఆజ్ఞ... వాతములకముగా నొసంగబడలేదే !

ఉగ్రసే :— సరి సరి!

బాణుడు :— (నవ్వుచూ) లేదయ్యా, అప్పుడే కలవరపడుచున్నావు? (జేబులు సవరించుకొనుచు) ఓహో! యెచ్చటనో... జారివిడిచినట్లున్నా నే!

ఉగ్రసే :— అట్లయిన వీలుపడదు.

బాణుడు :— (నవ్వుచు) ఉన్నదయ్యా! నీకు పరిహాసములుకూడ తెలియవే!

ఉగ్రసే :— ముందు చూపవలయును, ఇది యేటిపరిహాసము, ప్రభుశాసనములతో.

బాణుడు :— (అగ చేయి జేబునుండితీసి శూన్య హస్తము చూపుచు) ఇదిగో, చూడుడు.

ఉగ్రసే :— శూన్యహస్తమును చూపుచు ఆజ్ఞాపత్రమనెడ వేమి ? నీవు పిచ్చివాడవు వలె నున్నావే?

బాణుడు :— నేనా? — నీవా?

ఘాతుకుడు :— (తెరలో) అయ్యో! శత్రువులు కత్తితో పొడిచిరి.

ఉగ్రసే :— (కత్తిపై చేయివైచి పరుగెత్త బోవుచు) వచ్చుచున్నాను. భయములేదు.

బాణుడు :— (చేయిపట్టుకొని ఆపి) ఇది చక్రవర్తిశాసనము. ముందు దీనిని చూచెదరా ? పోయి మీశాసన ధిక్కారమును చక్రవర్తికి మనవిచేయుమందురా?

ఉగ్రసే :— అట్లయిన త్వరగా చూపుడు.

బాణుడు :— (మరల శూన్యహస్తమును పైకెత్తి చూపుచు) ఇదిగో చూపుచున్నాను. చూడుడు.

ఉగ్రసే :— ఏదీ?

బాణుడు :— (ఎడమచేతితో సైనికుల రమ్మని సంజ్ఞ చేయును) ఇదిగో! పుచ్చుకొనుడు.. (కుడి

చేతినిచాచి చెంపపై కొట్టును) (ఉగ్రసేనుడు నిర్ఘాంతపడి నిలుచును. ఇరువురు సైనికులు వ్రేవే శింతురు)

ఉగ్రసే :— ఎంతమోసము. (కత్తిపై చేయి వైచును)

బాణుడు :— (సైనికులతో) చూచెదరేమి బంధింపుడు. (సైనికులు బంధింతురు) వ్యవధిలేదు. అఖిద్గమును తీసుకొనిపోయి వీనిని శిరచ్ఛేదము చేయుడు. (గ్రహవర్మ కట్లు విప్పచుండును)

ఉగ్రసే :— ఇంత అన్యాయమా !

బాణుడు :— శుద్ధ...

ఉగ్రసే :— ఊమియింపరా !

బాణుడు :— నీవలె, నేనునూ, నేవకుడనోయా ! నాకును వ్యక్తిత్వములేదు.

ఉగ్రసే :— తమరు సర్వస్వతంత్రులు. నాకు తెలియును. గుర్తించితిని. మహామంత్రులు, బాణులు.

బాణుడు :— ఓయా ! మేము దౌష్ట్యమారణ హోమమునకు మహారంభము చేసితిమి. అరంభమునందే హంసపాదమా ? ఊహ... లాభములేదు. (తీసికొనిపోండిని సైనికులకు సంజ్ఞ

చేయును. సైనికులట్లుచేతురు)

బాణుడు :— (గ్రహవర్మతో) మహారాజా !

గ్రహవర్మ :— దేవా !

బాణుడు :— ఆదుర్గమునందెంత పరిపారమున్నది?

గ్రహవర్మ :— ఏబదిలోపు— ఆ సైనికుని ఖడ్గము తీసికొనిపోయి తెగనరికివత్తునా ?

బాణుడు :— ఈ ఆవేశమే వద్దనినది. ఆపని చేయవలసిన వారున్నారు... సైనికులారా! లెండు. ఆదుర్గము గలుపు తెరచియేయున్నది. లోనికి జొరబడుడు. ఊచకోతకోయుడు (సైనికులు నిష్క్రమింతురు)

గ్రహవర్మ :— దేవా ! ఇచ్చట నెంత సైన్యము దాచితిరి!

[సైనికులు ప్రవేశము]

బాణుడు :— పని ముగిసినదా?

సైనికులు :— చిత్తము.

గ్రహవర్మ :— దేవా ! తమరిచ్చటి కెట్లు వచ్చితిరి?

బాణుడు :— సావధానముగా తెల్పెదను.

గ్రహవర్మ :— మనముకూడపోయి ఆ తుములమును వీక్షింతమా?

బాణుడు :— వ్యవధిలేదు; అమ్మాయిని వెదుకుటకు పోవలయును. ఆమె బాడ లింకను తెలియలేదు.

గృహవర్మ :— నాకు తెలియును.

బాణుడు :—ఆ ?

గృహవర్మ :— నాకు తెలియును. నేను వారినొక రహస్యప్రవేశమునకు పొమ్మంటిని. తప్పక వారచ్చటనే యుందురు.

బాణుడు :— అట్లయిన మనము ముందా ప్రదేశమున కరుగుదము.

(అందరు నిష్క్రమింతురు)

[యవనిక]

“నా రాణి”

—♦ పంచమ రంగము ♦—

[ప్రవేశము:- కృషీవల పేషమున ముందునడచుచు కమల : వెనువెంట శశాంకుడు :- కీకారణ్యము, మంచుతెరలు].

శశాం :— ఈ కీకారణ్య మిహామృత్యు గహ్వరాంతరమునుండి యమకింకరునివలె, ఎచ్చటికి నన్నీడ్చుకొని పోవుచున్నావు. ఈ కఠోర కంటక శిలాపథమువెంట నీవయనమింకెంతకాలము!

కమల :— దాపురించినది

శశాం :—మంచుతెరలుగప్పి యీవనభూమినా మానసమువలెనే అయోమయముగా నున్నది!

కమల :— క్షణములో సూర్యప్రకాశ మా విర్భవించి, యీ మంచుతెరలను పటాపంచలు చేయగలదు. అప్పుడు ఎల్లెడల తేజమే... ఆయినను మహారాజా ! మనకా తేజముతో పనియేమున్నది. దినకరకిరణ ప్రకాండ ప్రభలురేగక పూర్వమే గమ్యస్థానమును చేరగలము.

శశాం :— కృషీవలా ! కొంచెమాగుము. ఇంకెంతదూరము నడువవలయును?

కమల :— చేరువకు వచ్చితిమి

శశాం :— ఇక మేము...నడువజాలకున్నామే!

కమల :- దాపునకు వచ్చితిమి; అదుగో, ఆకను
పించుచున్న ఆకొండ చరియయందే యున్నదా
బిలము.

శశాంకు :- కృషీవలా ! (ఆకొండవంకచూచు
చు చకితుడగును.)

కమల :— మహారాజా?

శశాంకు :— మేమచటికిరాము.

కమల :— చక్కనర్త!

శశాంకు :— ఆ!... ఏమి!... చక్కవర్తి
మాత్రము భయభ్రాంతుడు కాగూడదా?

కమల :— భయమునకేమున్నది?

శశాంకు :— నీవు ప్రమాదమును తలము
గుర్తింపజాలని, అవ్యక్తుడనగు పసివాడవు వలె
నున్నావే! నీవెంట పయనమై యీశాసల బడి
వచ్చి, నాగొంతు నేను కోసుకొను చున్నట్లున్నా
నే...కృషీవలా! ఆపిశాచముల లోనికి పొమ్మని
యెడవేమి!

కమల :— తమరు వ్యర్థముగ విభ్రమోప
హతులగుచున్నారు; పిశాచములెక్కడ?

శశాంకు :— ఆ కొండ చరియలలో చూడు.

కమల :— ఏమున్నది?

శశాంకు :— జడలు విరియ పెర్యతోపమానములుగా భయంకరమూర్తులనుదాల్చి, ఆలోయ సంతను తమోయుక్తముగా జేసివైచుచున్నవి. చూడు...చూడు...అటు చూడు.

కమల :— అవి... పిశాచములు కావు. చీకటి చెట్లు.

శశాంకు :— ఆ చైతన్యమో ?

కమల :— ఆవృక్షములు మాకుత సంచలితములు. సహజ చైతన్యము కాదది.

శశాంకు :— అవుగాక! వానియందు మాకు పైశాచికభ్రాంతి కలుగుచున్నది. దానివలన నా హృదయము కొంత చలించుచున్నది.

కమల :- విద్రోహమానసులవలె జడపదార్థములను సైతముజూచి భయపడుచున్నారే.

శశాంకు :- భయముకాదోయీ! తుపానులో చిక్కిపోయినప్పుడు, నావికుడెంత బాగ్రత్తగా పడుచున్నాను, ఓడ కొంచెము ఇటునటు చలింపక పోదు.

కమల :- అట్లయిన దయ సేయుడు. (ముందు నకు నడచును)

శశాంకు :- ఆగుము. నాహృదయ చారాసిపై, ఏదో ఉప్పెన లేచినట్లున్నది. అల్లకల్లోలముగా తరంగములు రేగుచున్నవి. కొంచెము మాకు విశ్రాంతికావలయును. (క్రింద నెమ్మదిగావ్రాలి కన్నులుమూసుకొని పరుండును)

కమల :- (అటునిటు తిరుగుచు, తనలో) ఈ విషభాండమున పొంగులు రేగుచున్నవి. తనంతదా శతభాభిన్నమగునట్లున్నది. ఈ కాలసర్పము పూసకట్టుకట్టిన విధాన, కదల మెదల లేకుండ పోయినది. ఈ మహాజలపాత మిట్టింకు లింకినది. ఈ హాలాహలజ్వాలలు చప్పన చల్లారినివి. అలలేచెడి ఈ సముద్ర సంఘోషణము సమసి పోయినది.... ఇక కాలయాపనము చేయరాదు. ఈ దౌస్థ్యదావానలమును సంపూర్ణముగ నార్పి వేయవలయును. ఈవిషాహిని పూర్తిగ తలచిదాకగొట్టింపవలయును..... శశాంకా! ఈ ప్రచండ ధిషణాసంఘర్షణమున విజయలెవరు? అధర్మానుసారివి, పశుబలోన్మత్తుడవు, మహారాజ కీయ వేత్తవు, మగవాడవు, చక్రవర్తివి, నీవా?... ధర్మానుసారిణిని, బలహీనను, అడుదానను, బాని

నను, నేనా? (శశాంకుని సమీపించి) మహారాజా!

శశాం :- కృషీవలా ! క్షణమాగుము, పయనమైపోవుదము.

కమల :- ఆర్యా! తమరిచ్చటనే క్షణము విశ్రాంతిదీసుకొనుడు. అదుగో? ఆసరోవరతీరమున ఇంచుక కాల్యముల దీర్చికొనివచ్చెదను. .

శశాం :- ఒంటివిడిచి పోవుదువా; చక్రవర్తుల యుగనుక పరివార విహీనులమైయుండుట కలవాటు పడియుండలేదే !

కమల :- సపరివారముగ గమ్యస్థానము చేరదరుగాక, క్షణమోపికపట్టుడు.

శశాం :- నీవుపోవుటకు వీలుపడదు. ఆజ్ఞాపించుచున్నాము.

కమల :- పోకతప్పదు. క్షమింపుడు. తమయాజ్ఞను నేను పాలించజాలను.

శశాం :- అమాయకుడా! యిదిచక్రవర్తిశాసనము.

కమల :- ఆహాహా.....

శశాం :- నీయీవికటాట్టహాసమునకర్థమేమి? ప్రభు తిరస్కారమా?

కమల :- ప్రభువు... ప్రభువు... ఎవరికీప్రభువు... ప్రభువనగా పాలించువాడు, తమరు విస్మంసకులు,

తాము ప్రభువెవరికి ?

శశాం :- బానిసా ! ప్రభువునీకు, ఈ భారత సామ్రాజ్యమునకు...

కమల :- ఈ భారతసామ్రాజ్యాధిపతి హర్ష వర్ధన చక్రవర్తి! తాము చక్రవర్తులకారు— ఏలినవారి బానిసలు.

శశాం :- తులువా ! హర్షుడు సామ్రాజ్యాధి పతియూ? మేమాతని బానిసలమా! ఇదియంత యు మోసమేయగునా !

కమల :—

దంభముపన్ని, యావన మదంబున కన్నులు కానరాక, సం రంభముజేసి, స్త్రీజనమురా, యిది, నీచమటంచునెంచకే శుంభదవార్య వీర్యయుగు శోభనగాత్రి మదీయ రాజ్యపై జృంభణమునపొసర్చి, హతజీవనుడైతివి చింతయేలరా!.

(పారిపోవును).

శశాం :— నిలు, నిలు! చండశాసనుడగు శశాంక చక్రవర్తి శాసనమును ధిక్కరించు చు న్నావు ఎవడవురా, ముందు నీపేరుచెప్పు ?

కమల :— (తెరలో) ఈ లోకైక కంటక విలుంతని కమల !

శశాం :— మాయూవీ! పిశాచీ!! రక్కసీ!!!
(కమలను వెంబడించి, క్రూరమౌగి తిరిగివచ్చి) లేడి

వలె చెంగున దాటిపోయినది. పోవును! ఎంతదూరముపోవును? ఎచ్చటికి పోవును. పిశాచీ! ఈ చరాచర మహాభారతమున ఆ సేతుహిమాచలము నీ వెచ్చటదాగినను, నీవు నా దారుణ కృపాణ ధారావిలుంతివు కాకపోవు. రహస్యబిలమార్గముల వెంట రసాతలమునకు దూరిపోయినను, కాలాహినై వెన్నంటి నిన్ను కాటందకపోను, దుర్మతీ! ఈ విపర్యయ మంతయు నీవు సృష్టించుచున్నదేనా! నా సేనా బడబాసలము నంటించి, ఈ కీకారణ్యమును దహించి అందు నిన్ను మాడ్చి వేయుదును. ఈ అగ్నికి నీ వెదురా! ఈ సింహమును కదలింతువా! ఈ గంభీర శతఘ్ని కాముఖమున కెదురునిల్చి నీవెకలి నటనమా... నీవు, నీ రాజు, నీరాణి, మీరందఱు, ఈ నా ప్రళయ తాండవమున చిదుకదొక్కి వేయబడుదురు. ఈ నా ప్రళయ ప్రభంజనోపహతి... ఉప్పెనలు రేగి పోవుచున్న ఆ విలయాంభోరాశిలోనికి విసరివేయబడుదురు. మీ సర్వనాశనముతో సామ్రాజ్యమును ప్రతిష్ఠింతును. (పోబోవును)

(ప్రవేశము: శౌండవవైపునుండి, దీర్ఘమగు ఖడ్గమును ధరించి రాజ్యశ్రీ)

రాజ్యశ్రీ:— విషాహీ! కర్కోటకుడా! నిలు.

శశాం:—(వెనుదిరిగిచూచిభయశ్చర్యములతో)
సాక్షాన్నిశుంభ సంహరిణివలె, ఈ భయంకర
మూర్తివి...నీవెవరు?

రాజ్యశ్రీ:— కృక్కు...కృక్కు...నీవు వెడ
లగొక్కదలచిన, విషవహ్నినంతయు, ఒక్కసా
రిగా వెడలగొక్కుకో! నీ పడగలు చిదుక
గొట్టివేయుటకు వచ్చితిని... నన్నే గుర్తుబట్టజాల
కున్నావురా!

శశాం:— నీవా!...

రాజ్యశ్రీ:— నేనే...

శశాం:— గాంధర్వమును మిషతో మేనత్త
కొడుకును తగుల్కొనిపోయినది నీవేనా?

రాజ్యశ్రీ:— (తనలో) కఠోర సంభాషణుడా!
(ప్రకా) నిశితశరాగ్రమున శశాంక దండనాధుని
నిర్వీర్యునిజేసి, చెంపలు వేయించినది నేనే!

శశాం:— ఈ నీ భీభత్సరూపమును ఉపసం
హరింపుము, కాగిలించుకోవలయును.

రాజ్యశ్రీ:— (బొడ్డులోనుండి వేరొక చిన్న
బాకును లాగి కొనను బట్టుకొని) వినరుదానా?

శశాం:— క్షణమొగుము... మేము ద్వంద్వ
యుద్ధము చేయుదుము.

రాజ్యశ్రీ :— ఊణముమాత్రము వ్యవధి...
దుఃఖంపవలసినదంతయు దుఃఖించుకో ! (ఒక చెట్టు
చాటునకు నిష్క్రమించును)

శశాం :— ఓహో! ఈ మహావ్యూహ
సంఘటనమున, ఈపంగాననమే బంధింపబడినది.
ప్రకృతిలంపటుడై పరితపించు, చైతన్యపూరుషుని
వలె, అధ్యాసము చేసికొని తహతహలాడిపోవలసి
వచ్చినదే! మృణాళ నాళములని భ్రమించి, ఈ
విషవ్యాళముల మోపుగట్టి మూపున దాల్చితివి.
ఇవి బుస్సుబుస్సుమని, విషానలజ్వాలల విసరుచు,
నన్ను కాటందుచున్నవే! సేనావారమునుండి పొర
బడి యొంటిమై ఇటువచ్చి, వ్యర్థముగ నశించి
పోవుచున్నా నే.....నశించిపోవుచున్నా నే.....

(స్ఫురితుడై) కాదుకాదు, నాబలముసంతయు
నొక్కుమ్మడి జ్వరించి ఈ మృత్యుముఖమునుండి
తప్పించుకొని, యొక్క యుదుటన సేనావార
మునందు పడిపోయెదను. (పారిపోవును)

[రాజ్యశ్రీ ప్రవేశము : బాకుకొనబట్టుకొని నీసరుట
నభినయించి]

రాజ్యశ్రీ :— పారుబోతూ! వెనుదిరిగెదవా,
విసరనా? తిరుగు...విసరెదను. జాగ్రత్త, ఇదుగో
విసరుదును.

శశాం :— (ప్రవేశించి) చక్రవర్తులు స్వయముగాపోరరు. నేననుతెచ్చుకొందుము.

రాజ్యశ్రీ :— ఆ!...

శశాం :— చక్రవర్తిని, నన్నాడుదానిపై చేయిచేసుకో మనెదవా ?

రాజ్యశ్రీ :— అహహహా ! శునకమువలె నీకును, అప్పుడప్పుడు కాశీయాత్ర పోవలయునని బుద్ధిపుట్టినట్లున్నదే !

శశాం :— రెండు నిమిషములలో తిరిగివచ్చి నీకు ఖడ్గచాలనము నొసంగెదను. అప్పుడు లక్షల కొలది కత్తులు నీపై తాండవింపగలవు. నన్ను పోనిమ్ము. ఒకసామాన్య సైనికునివలె రణభూమి యందు నిలచిపోరాడు అలవాటు నాకులేదు.

రాజ్యశ్రీ :— ఈసింహి, ఈ యామిషమును విడువజాలదు. ఈ నిశుంధసంహారిణి, ఈ దైత్యుని విడువజాలదు. పగగొన్న ఈ గోదవున్నె తాచు ..కాటందక నిన్నిపుడు విడువజాలదు.

శశాం :— ఇది రాక్షస కృత్యము...

రాజ్యశ్రీ :— దుర్మతి! ఇప్పుడు నీకు ధర్మ పన్నాగములు కావలసినవివినవా ?

శశాం :— (కత్తిదూసి) వ్యభిచారిణీ ! ఈ భారతభూమిని నిష్కాలువ్య మొనరింతునురమ్ము.

రాజ్యశ్రీ :— (కత్తితో శశాంకుని కత్తిపై దెబ్బవేసి) క్షణములో భారత సామ్రాజ్యము నిష్కంటకము... (ఇరువురు యుద్ధము చేయుదురు).

కమల :— (ప్రవేశము) భర్తృదారికా ! గోయుము వీనితలగోయుము. వీడు పారుపోతు. ఆలసించిన కాలికి బుద్ధిచెప్పును.

[యవనిక]

“నారాణి”

—♦ పక్ష రంగము ♦—

[వనప్రదేశము: పశ్చిమ కమల, తెరలోనికి చూచుడు]

కమల :— కుంభికుంభ విచ్చేదనక్రియా చణ
యగు సింహివోలె, నారాణి, ఆమదగజముపై
నెట్లు దుముకుచున్నది..... నారాణియందు
ఇంత పరాక్రమమున్నదా ! ఈ చండికాతాం
డవమేమి? ఏమి యీభయంకరమూర్తి!! ఆసేతు
హిమాచల మొక్కుమ్మడి, కవచఖడ్గాదులధరించి,
ఎదురునిల్చినను, యీమె నిప్పుడాగలేదు.....
శశాంకా ! గండకత్తెరలో తలదూర్చితివి; ఇప్పు
డేమి చేయగలవు?..... ఆఁ ! వాడును విజృం
భించుచున్నాడు. కుడిచేతితో యుద్ధముచేయుచు,
ఎడమచేతితో బొడ్డులోనుండి బాకును దీసినాడు.
రాజపుత్రి చూచినదో లేదో! (బిగ్గరగ) అమ్మా!
బాకు బాకు..... ఓహో ! ఏమి ఖడ్గచాలనము.
ఒక్కప్రేటున తెగి, ఆతని బాహువు బాకుతో
కూడ గగనమునకెల్లెగిరిపోయినది. యెంతదూర
ముగా వీసరివేయబడినది..... భీష్మాకృతిదాల్చి

చానినాకృమించి, కేశబంధమును ఎడమచేతితో
పెనవైచి, పట్టుకొనినది..... అమ్మా! నరుకు,
నరుకు, వెయ్యి... దెబ్బ... గెలపట్టితాటికాయను
తెగనేయునట్లు: కేశచ్ఛటపట్టి, వీనితల నొక్క
వేటున తెగనేసినది. ఈ భారతము ఈ క్షణ
ముతో నిష్కంటకము.

నౌప్య తిమిరాంధకారంబు తరలిపోయె,
హైహయవనికాభ్యంతరం బంతరించె,
చటుల జీమూత సంఘంబు నడలిపోయె,
విమల సూర్యోదయారంభ వేళయయ్యె.

(ఇచ్చట రంగముపై ఎఱ్ఱనికాంతిని ప్రసరింపవలెను)

ఏమి ఈ భయంకర రూపము! ఏమి ఈ భీభత్స
దృశ్యము, రాజపుత్రికి మతిభ్రమణముకల్గినది...
ప్రళయ పరిభ్రాంతులై, నిష్పకలరాల్చుచు, గిరు
గిరుగిరి తిరిగిపోవు, చండభాను ద్వయమువోలె,
ఆమె కన్నులెంత భయంకరముగానున్నవి. నడుమ
నడుమ, ఆభయంకర వికటాట్టహాసములు మహా
శనిసంఘాతముల జలజలరాల్చుచున్నవి. (బిగ్గరగా)
అమ్మా! భర్తృదారికా! నాతల్లీ!

రాజ్యశ్రీ:—(తెరలో) తృష్ణ! తృష్ణ! దాహము!
తృష్ణతీరినదా!!! తీరినదా, తృష్ణ!!!

(ప్రవేశము:- రాజ్యశ్రీ: ఎడమచేత శశాంకుని శిరము
ధరించి, రక్తవసనయై; కుడిచేత ఖడ్గము, భీభత్సరూపము,
చేతనున్న శిరమువంక జూచుచు, చకితయై)

రాజ్యశ్రీ:— తృష్ణ! తృష్ణ! తృష్ణ! దాహ
ము... సౌందర్య ముగ్ధుడు . . (భయంకరముగా
నవ్వి) సౌందర్య ముగ్ధుడు... ఘుగ్ధుడు, సౌందర్య
ము, ముగ్ధుడు, నీకు రాజ్యశ్రీ కావలయునా!
కావలయునా? కావలయును! (వికటముగనవ్వి)
ఇదిగో! ఇదిగో! ఏమిచేసికొనియెదవో చేసికో!
ము!... రాట్కుమారీ! మేము చక్రవర్తులము!...
చక్రవర్తులు! ... చక్రవర్తులు!! చక్రవర్తులూ!
శరీరమేమి చేసుకొనిరి? తలమాత్రమే మిగిలిన
దేమి?

కమల:— అమ్మా!

రాజ్యశ్రీ:— చక్రవర్తులు కమలా! చక్ర
వర్తులను నీవెప్పుడు చూడలేదా! ఇట్లేయుండె
దరా? (శిరమునెత్తి కమలకు చూపుచు) చక్ర
వర్తులిట్లేయుండెదరు? కరచరణాద్యవయవము
లుండవు... చక్రవర్తులు... ఏబదిలక్షల సైన్య
మున్నదే!... రక్తప్రవాహము... రక్త ప్రవాహ
ము... కారాగారవాసము... బలప్రయోగము...

మానభంగము... మానభంగము... శశాంకా !
 మాకు మానభంగముకాదు; నీకు ప్రాణభంగము.
 అటోపమణగివదా? శశాంకా ! ఒరేచ క్రవర్తు
 లు... ఉద్దండుడని తోరమాణుని బాసటగా బిలిచి
 తివిగదా! నేను నీ కుత్తుక తుఱుముకొని పోవు
 చుండ, వాడు రాలేదేమిరా? నిన్ను కాపాడుట
 కు... రాలేదేమిరా?... అసింహము అవసుగునుకూడ
 చీల్చివైచినదా యేమిరా ! (శిరమునెత్తి కన్నుల
 వంక చూచుచు) రెప్పవాల్చక చూచుచున్నావే!
 అమ్మో! కమలా! (కమలదగ్గరకు పర్వడివచ్చి)
 కమలా! కమలా! ఈ పిశాచము నావంక హుంక
 రించుచున్నదే ! ఈ రక్కసి నన్ను మింగవచ్చు
 చున్నాడే !... (భయము సభిసయించును.....
 శశాంకుని శిరమును పారవేయప్రయత్నించి విద
 లించుచుండును.... కాని విడువలేదు, కత్తి క్రింద
 పారవేయును... కమలనుభయభ్రాంతయైకొగిలించి
 కొసి, కన్నులు మూసికొనును) అమ్మో! పిశా
 చము... దయ్యము ... రక్కసి ... అమ్మో !
 కమలా, కమలా, కమలా!

కమల :— (రాజ్యశీ) చేతనున్న శిరమును
 వదలించి దూరముగా పారవేయును)

రాజ్యశ్రీ :— మింగకు, మింగకు, నన్ను మింగకు, నిన్నుచూడలేను.పో...పో...నాయెదుటినుండిపో...మింగకు, నన్నుమింగకు, బ్రతిమాలుకుంటాను,నన్నుమింగకు (అని గజగజ వణకును)

కమల :— (రాజ్యశ్రీని కూర్చుండబెట్టి ఖిరోజముల నిమిరుచు కౌగిలించుకొని) భర్త దారికా!.....తల్లీ! నేను కమలను..... ఇటు చూడు. భయములేదు, నావంక చూడు. (అని బిగ్గ కౌగిలించుకొనును)

రాజ్యశ్రీ :— (మెల్లగా కనులువిప్పి) కమలా!

కమల :— తల్లీ! యెంత విభ్రమము కల్గినదమ్మా!

రాజ్యశ్రీ :— (నెమ్మదిగా) కమలా !

కమల :— అమ్మా !

రాజ్యశ్రీ :— నాలుక బొడ్డుదగ్గరకు ఈడ్చుకొనిపోయినది. మాటలాడుటకు శక్తిలేదు.

కమల :— దాహము వైచుచున్నదా? గుహలోనికిపోయి, చల్లని నీటిని తెచ్చెదను. (రాజపుత్రుని మెల్లగా పరుండబెట్టి లోనికిపోయి తిరిగి పాత్రతో ప్రవేశించును)

రాజ్యశ్రీ :— (దాహము పుచ్చుకొని)

గుత్తులు, గుత్తులై ప్రిదులుకొన్న మహత్తర కామపుష్ప సం
పత్తి హృదంతరాళములపై తమకంబునుబెంప, యావనా
న్మత్తత, నాగకాముఖలు మైమయి తన్నయ్యలైన, తానక
స్నాత్తుగ, నాగ పుత్రకనిబట్టి, వధించి, మనంగ నేర్చునే.

పగ సాధించితిని, ప్రియోజనమేమున్నది !

కస్సుబున్ననిరేగి. తోకవయిలేచి,
కసరి విషవహ్నికీలికల్ వినరుగాక
మించి హంసకు భస్మీకరించుగాక
కలుగునే పన్నగికి, భర్తృకౌగిలింత.

కమల :— అమ్మా ! శత్రుత్వములనమైనది.
పగసాధించితివి. ఈ యుద్దేశముపశమించు
కొనుము. హృదయమును శాంతిపరచు కొనుము.

రాజ్యశ్రీ :— నాకింకను శాంతియూ; కమలా!
నాకు శాంతియూ! నా శాంతి నా నాధునితోనే
వినాశమైనది. నా ప్రాణయ సామ్రాజ్యము భగ్న
మైపోయినది. నా జీవనాలంబనము, ఘాతుక
కిరాత దుర్వార దుర్దంత నిష్ఠుర కఠోర
కుతార ధారా విలుంతితమైనది. నా ప్రాణయ
వేశల సుకుమార, కోమల శిరీష కుసుమము, నా
మూర్ధముపై నుండగనే, పాపాణ హృదయులగు
కలుకు మొలుకులచే, నులిపివేయ బడినది. ఫల
హుష్మన్నుఖమై, జగదానందకరమై, నవనవలాడు
చున్న నా ప్రేమ పున్నాగము కూకటివేరుతో

పెకలింపబడినది. మేఘమాలికా వరిశోభితమగు నని, తారకానికర విరాజితమగునని, ఆయున్నత పర్వతాగ్రమున నిర్మించుకొనిన నా లీలావసధము, మహాశనికాపాతాఘాతముల భగ్నమైపోయినది...

కోమలమైన నాహృదయలవలీదళము కఠోర కంటక విదారితమై, జర్జరీభూతమైనది. లలితమగు నాహృదయఫలకముపై నెంతటి సమ్మెటపెట్టు వడి వది... నాపై పగబూనినవాడు, శశాంకుడు, నన్ను కఱకు ములుకుల కెరజేయరాదా! తీక్షణతర నారాచముల, నాశరీరమును, జర్జరీభూతమగునల్లు పొడువరాదా!! నిష్కారణము నాపతినేల తల దీయవలయును. నాహృదయకుసుమము నేల నులిపివేయవలయును. నాప్రాణపతి తనకేమి విరోధి. తనకేమి యపకారము చేసినాడు. ఒకవేళ నేను దోషినే కావచ్చును. నాపైకత్తి గట్టవచ్చును. నాయారాధనాదైవముపై నీతిని యత్యాచార మునకేమైన యర్థమున్నదా! నాతప్పునకు నాదైవ మునకు శిక్షయా!! నా కొరకు, నా ప్రాణ సఖుని, నాసౌందర్యాధిదేవతను పొరిగొనుటయా! కమలా! నాహృదయము ఇయంకర కరాళ క్రకచ దంష్ట్రికా. విదారితమగుచున్నది. కమలా! నాహృ

దయఫలము గుభాలున బ్రద్దలు కాబోవుచున్నది. కమలా! కమలా! నాచేయి పట్టుకో, నాచేయి పట్టుకో, నన్ను కాగిలించుకో.

కమల :— (కాగిలించుకొని) దేవీ!

రాజ్యశ్రీ :— నాయవస్థను పోల్చుకొనిన, నీగుండె కరగి నీరైపోవుటలేదా కమలా?

కమల :— నీ యీ విషాదమును నేను భరింపజాలను.

రాజ్యశ్రీ :— (చివాలునలేచి) కమలా! నాకును విషాదమునందవలసినపని కాన్పింపదు. భర్తృ పథానుగమనలగు భారత నారీమణులకు, విషాదమునకు తావెందున్నది. నేను వ్యర్థముగ నింతదనుక విభ్రమోప హతనైతిని. ప్రణయ సామ్రాజ్యమునకు పరమావధి చూచిన, నాకు సంతాపపడవలసిన పని యేమున్నది. కమలా! ఆవంగ సామ్రాజ్యకిరీటమును దెచ్చుకొనుము.

కమల :— (నిష్క్రమించును)

రాజ్యశ్రీ :— (స్వగ) కాలయాపనము చేయక నాభర్తను, నాదేవుని, నాజీవచైతన్యమును నేను చేరుకొనవలయును.

కమల :— (శశాంకుని కిరీటముతో ప్రవేశించును) దేవీ! యిదిగో వంగసామ్రాజ్యము.

రాజ్యశ్రీ :— భర్తృవిహీననై, పరితపించుచు, అసువుల వీడనున్న నాకీసామ్రాజ్యమేల ? దీనిని భారతసామ్రాజ్యాధిపతికి, హర్షవర్ధనున కొనంగుము. భారత సామ్రాజ్య సౌధ నిర్మాణమునకు పునాదులు వేయుటకు, తన బావయు, సోదరియు, ఆత్మార్పణమొనర్చిరి. దానిని పరిసమాప్తి చేయవలసిన భార మాతనిపై నున్నదని తెల్పుము. మూకై తాను పరితపించిన ధీరయగు తన సోదరి కపకీర్తి తెచ్చినవాడగునని నీరాజునకు నివేదింపుము.

కమల :— నా ప్రయత్నమంతయు వ్యర్థమేయగునా, మాతా!

రాజ్యశ్రీ :— నాపగను సాధించినదానవు నీవు, నేనుకాదు. నీకు కృతజ్ఞురాలను (కమలను ముద్దిడుకొని) దీర్ఘాయువుకమ్ము విడ్డా ! ఆశిరము నెచ్చట పారవైచితివి? ఇటు తీసుకొనిరా.

కమల :— దానితోనేమిపని ?

రాజ్యశ్రీ :— పనియున్నది

కమల :— (శిరమును తెచ్చియిచ్చును)

రాజ్యశ్రీ :— (శిరమును చేతపుచ్చుకొని) శశాంకా! పశుబలోన్మత్తులకును కాంక్షాపిశాచా వేషులకును, పరదారాపహరణాసక్తులకును; అడు

దానిపై యత్యాచారము చేయు వారలకును, ఈర్ష్యాభువులకును, నీకుపట్టిన గతియే వట్టునుగాక ! క్రౌర్యాటోప నిరాకృతియందు మహిళామండలి, నావలె ఆత్మార్పణ మొనర్తురుగాక!! (శిరమును, కత్తిని ముందిడుకొని మోకరిల్లి) నాజీవనజ్యోతి ! కోసలవతీ! నాదైవతమా! ఇదిగో శత్రుాన్మూలనముగావించితిని. నీ పగ సాధించితిని. నీ పాద సేవ యొనరించుకొనుటకు నేనునూ నీ సన్నిధికి చేరుకొనుచున్నాను. నీ ప్రణయ బాహుపరీరంభముల వన్నుగ్రహింపుము (అని కేశబంధము మెడకు బెట్టుకొనును)

కమల :— (చేరువకువచ్చి చేతులుపట్టుకొని) అమ్మా! అమ్మా! ఇంత ఘోరమా !

రాజ్యశ్రీ :— బిడ్డా! నేనెవరు ?

కమల :— మహారాజ్ఞి

రాజ్యశ్రీ :— దూరముగా నిలువవలయునని, పలుకకూడదని, మహారాజ్ఞి శాసనము; పాలింపుము.

కమల :— (వెనుకంజవైచి) ఇంతకఠోర శాసనమా !

రాజ్యశ్రీ :— స్ ! (ప్రేలితో దూరముగా నుండుమని సంజ్ఞచేయును) కమలా! నీ యుపకార

ములకు కృతజ్ఞతా వందనములు. త్నమింపుము.
ఇక సెలవు. (కుత్తుక బిగించుకొనబోవును)

కమల:— (విముఖయై, వృక్షమునకు ముఖము
నానించి, దుఃఖంపుచుండును)

హర్షుడు :— (తెరలో) చెప్పము. ఎచ్చట
నున్నారు. గొంతు పిసికివైతును, చెప్పెదవా! లేదా!
ఊక్కవ్రక్కలించెదను. చెప్పు, ముందుచెప్పు.

కమల :— హర్షచక్రవర్తి వచ్చుచున్నారు.
క్షణమాగుము, క్షణమాగుము. ఒక్కక్షణమా
గుము. (తెరలోనికి చూచుచూ బిగ్గరగా) మహా
రాజా! ఇక్కడ! ఇక్కడ! (లోనికివరుగెత్తును).

రాజ్యశ్రీ :— ఈతని యాగమనము నాకు
వేరొకపరీక్ష. కానిమ్ము నాకీజగత్తునందుగల ఈ
ఒక్క ఆప్తుని కడసారి చూచుకొనుటయే మం
చిది.

(ప్రవేశము:—తొంభరగా హర్షవర్ధనుడు, వెనువెంటకమల)

హర్షుడు :— సోదరీ! సోదరీ! (అని కౌగలించు
కొనబోవును)

రాజ్యశ్రీ :— ఆగుము! సార్వభౌముడవు
భర్తృ విహీననగు నన్నంటరాదు; దూరముగా
నుండుము.

హర్షుడు :— అట్లయిన నాకా సామ్రాజ్యమే
వలదు. (కొగలించుకొని) అమ్మా! ఏమి ఈ అన్యాయము.

విచ్చుకలమూని బాణుండు, విచ్చుకల్లి
నూని నేనును, నిర్వంక మెరళి కొలువ
భావిభారత సామ్రాజ్య భారభరణ
పరిణతోరు భుజాగ్రైవై ప్రభదలిర్ప
కిట్టిఘోరంబునకు దెగ నేల తల్లి ||

రాజ్యశ్రీ :— ఇదిగో శశాంకుని శిరము.
వగసాధించితిని. తండ్రీ! నాకీలోకమున నుండ
వలసిన పని కాన్పించదు. భర్తృపాద శుశ్రూషా
పరతంత్రీనై, త్వరాయమానమానననై, నిష్క
శంకహృదయనై, నానాధుని సన్నిధికి నేనుచేరుకొను
చున్నాను. అధికార కాంక్షను, సోదర వాత్సల్య
మును, నన్నావేశింపజేసి, పవిత్రీమగు నా ఆదర్శ
మును, భగ్నమొనరింపకు. కాని మా కొక యువ
కార మొనరింపుము.

నావలె నశాభయైపోయె నానపత్ని
కోసలాంబిక, అరికృతఘోర పరిభ
వానలంబున నిడుమల నడరుతుండె
కట్టమనుకోక, అద్దేవికావు తండ్రీ||

హర్షుడు:— శత్రువులబారినుండి కోసల రాజ్య
లక్ష్మిని క్షణముకిరమే కాపాడుకొనివచ్చితిని.

తల్లీ ! నామాట విను...నా మాటవిను...హర
వర్ధనుని సోదరీవిహీన పరిక్లేశ పరిభ్రాంతుని
చేయకు. నా మాటవిను.

రాజ్యశ్రీ :— ధన్యోస్మి ! మరి నాకు శలవు.
(కేశబంధము కంఠమునకు బిగించుకొనును)

హర్షుడు :— సోదరీ! సోదరీ! అమ్మా, అమ్మా!

రాజ్యశ్రీ :— నాహృదయమును కలవర పెట్టకు.

హర్షుడు :— కఠోరము.

రాజ్యశ్రీ :— చూడజాలవు దూరముగాపో.
(హర్షుడు, కమల; వెనుదిరిగి వృక్షముల నానుకొని
దుఃఖంపుచుందురు)

గృహవర్మ :— (తెరలో) రాజూ! రాజూ!! రాజూ!!!

[ప్రవేశము గ్రహవర్మ, బాణుడు. గ్రహవర్మ రాజ్యశ్రీని
కొగలించుకొనబోవును]

హర్షుడు :— } ఆ ! (అని ఆశ్చర్యము సూచిం
రాజ్యశ్రీ :— } పుదురు)
కమల :— }

రాజ్యశ్రీ :— (గ్రహవర్మను వారించి భయ
చకితయై) నాభర్తవేషమున నన్నలయింప వచ్చు
చున్నావు నీవెవరు?

గృహవర్మ :— (చగలబడి నవ్వుచు) ఎవరు...
నీమగడు.

బాణుడు :— అమ్మా ! నీపతి మరణించెనని యేవరు చెప్పిరి.

కమల :— ఉగ్రసేనుడు.

గ్రహవర్మ :— అదియూ ! ప్రియత్నమదియే జరిగినది. కాని మహామంతులు బాణులు, నన్ను కాపాడిరి.

బాణుడు :— హర్షవర్ధనా ! మనము త్వరగా అయోధ్యకు పోవలయునా ?

హర్షుడు :— అపని ముగించుకొనియే వచ్చితిని.

కమల :— ఈ వంగసామ్రాజ్యకీరీటము, తమ ధర్మపత్ని యార్జించినది. ధరింపుడు. (అని కీరీటము గ్రహవర్మ కొనంగును)

గ్రహవర్మ :— నా ప్రాణయసామ్రాజ్యనుభవమునకంతరాయములీ రాజ్యములు. నాకు వలదు. నా ప్రాణదాతలు తమరు స్వీకరింపుడు. (బాణునకిచ్చును)

బాణుడు :- హర్షవర్ధనా ! (హర్షునకు కిరీటము పెట్టబోవును)

హర్షుడు :— దేవా !

బాణుడు :— వలదనకుము. ఇది గురువుల ఆశీస్సు (కిరీటము పెట్టును)

రాజ్యశ్రీ :— (బాణునితో) బాబా! ఎట్టి

కరోరనాటకమున పాత్రలధరింపవలసి వచ్చినది.

బాణుడు :— రానున్నదంతయు లలితము సుకుమారమునగు శృంగారనాటకమే.

గృహ :— శశాంకు డిచ్చటికెట్లువచ్చెను?

రాజ్యశ్రీ :— మాయోపాయముబన్ని మృత్యువువలె, ఆతని తలపట్టి ఈడ్చుకొని వచ్చినది, కమల.

హర్షుడు :— కమలా!

కమల :— దేవా!

హర్షుడు :— నీకు కొంతరాజ్యము బహుకరింపదలచితిమి.

కమల :- క్షమింపుడు, రాజ్యశాంకు నాకులేదు.

హర్షుడు :- మరి ఏమికావలయును?

కమల :- (దరహాసిత వదనయై తలవంచి బాణుని వెనుకకుబోయి నిలచును)

బాణుడు :- (దరహాసిత వదనమై, ఆమె శిరోజములు నిమురుచు) ప్రాణయదానము చేయుము, స్వీకరింపగలదు. మాశ్వసామ్రాజ్యము పులిందులకు చేజిక్కినప్పుడు, యీమెతండి, మాశ్వచక్రవర్తి, ప్రాణత్యాగమొనరింపబోవుచు, ఈమెను సంరక్షింపుడనిమాకడకంపియున్నాడు. ఈమెకు ప్రాణయదానముచేయుము— ఈమెతండి రాజ్యమును జయించి

తెచ్చి యీమెకిమ్ము. (బాణుడు, కమల హస్తమును హర్షుని హస్తమున నిడును)

రాజ్యశ్రీ) :— కమలా! మా గాంధర్వమున నీవుచాడిన మంగళగీతియే మరలనీకును.

[అనుబంధము. 2.]

మంగళం, మంగళం, మంగళం.

శ్రీ. శ్రీ. శ్రీ.

అనుబంధములు

అనుబంధము 1.—గ్రహవర్మ.

సారంగ్—దాద్రా.

- 1 ఈవన సౌరభ । మెన్న నద్భుతము
భావనాతీత । మా.....గా..... ||ఈ||
- 2 ఈవన భూజము । లెనయు పుష్పముల
నకల దుఃఖ వి । ధ్వం...స...మా... ||ఈ||
- 3 ఈవన సుందర । మెన్నగనానా
మూర్తినందు రమ । మూ...ర్తి...యే... ||ఈ||

అనుబంధము 2.—కమల

తిలాంగ్—ఏకతాళము

- శారితాకీర । పరిణయవేళల ||శా||
శుకములు పలుకవ । కోరిక లొలయ
ప్రమదమునను కో । యులలు గూయగా ||శా||

అనుబంధము 3. కమల—రాజ్యశ్రీ

దుర్గా—ఏకతాళము

- భారతవీరసతీ!...రాశ! ||భారత||
- 1 ధణ ధణ ధణ ధణ - రణ దుందుభులవె
తం, తం, తం, గుణ - తంకారములవె ||భా||
 - 2 వీరపత్నివై - వీరమాతవై
పలిని కుమారుల - బంపురణముగకు ||భా||

- 3 ఒడ్డాణంబున - ఒరలోభిష్టము
బాణాసనము చే - పట్టి రణమునకు ||భా||
- 4 శరపరంపరలు - జలజలరాల్పుచు
అపరసత్వవై - అరులదునుమగా ||భా||

అనుబంధము 4. — రాజ్యశ్రీ

కళ్యాణి—ఏకతాళము.

- పోదమా ఈ | వనము వీడి
పోదమా కమ | ల అఅఅఅఅఅఅ ||పో||
- తీర్ణమై నూ | ర్ముందు పర్వెను
గేహములకిక | పయనమై ||పో||

అనుబంధము 5. (తెరలో, చాలామంది)

మియామల్వార్ — ఏకతాళము.

- మమభారతీ - సుగుణాలవాల .
సుయశోపశాల - కామనా నిదాన ||మ||
- జయ! దేవి! పూత - జగదేకమాత
విభవేందిరా! - గుణమందిర! ||మ||

అనుబంధము 6. — రాజ్యశ్రీ

దుర్గా—అటతాళం

- ప్రణయ గగనా శశీ... ... మమ||
- అమలతుషా - ర-ము-లో-ల-య-వా? ||మమ||
- అమల తుషారము - లొలయగలేవా?
కుసుమా—మాలా—గైకోవా? ||మమ||

అనుబంధము 7.—గ్రహవర్మ

తిలాంగ—త్రితాళ

పూలమాల - నాకేల ||పూల||

మోహనా...కా...రీ... ||పూల||

బాహు వరీ - రంభ

మాలికలిడ - లె...ఎ...వ అ... ||పూల||

అనుబంధము 8.—గ్రహవర్మ—రాజ్యశ్రీ

సారంగ—త్రితాళ

గ్రహవర్మ:- ప్రణయడోలికా వీచి - ఊచివైతునాచలీ

ఊచివైతునాచలీ - ఊచివైతునా... ||ప్ర||

రాజ్యశ్రీ:- మేనపులకలెసగెను నీ - బాహులతలకాచి

యూచు

ప్రణయడోలికావీచి - బాహులతలకాచి

. యూచు

ప్రణయడోలికావీచి - బాహులతలకాచి

యూచు

ఇద్దరూ:- మేనుమేను గదియజేర్చి - మనసు మనసు

కలియబరచి

ప్రణయ డోలికావీచి తూగిపోదమాప్రియా!

అనుబంధము 9.—కమల

యమునాకళ్యాణి—ఏకతాళము

1 స్తనవినిహితమపి హర ముదారం

సామనుతే కృశతనురివభారం

రాధికా తవవిరహే కేశవ!

||రా||

- 2 నరసమన్యణమపి మలయజ పంకం
వశ్యతి విష మివ వపుషిసశంకం ||రా||
- 3 శ్వసితవవన మనుపమ పరిణాహం
మదనదహన మివ వహతి సదాహం ||రా||
- 4 దివిదిశిరతి సజలకణజాలం
నయన నళిన మివ విగళితనాళం ||రా||
- 5 నయన విషయ మపి కెసలయతల్పం
కలయతి విహిత హూతాశనకల్పం ||రా||

అనుబంధము 10.—గ్రహవర్మ.

బీంవలాస్—ఏకతాళము

వనజానన జీవన పావనశీలా హే! - మోహనా
మోహనా...మోహనా...మోహనా... ||వన||

- 1 మునిలోక హృదయజ్యోతి - పరిభూత కుటిలారాతి
తమభ్యాతీ...దేవా - జగతికి భూతీ-
- 2 పంకజాయ్ - పతితరయ్ ప్రియసంగా - సుశుభాంగా
.....శుభఅతి...అంగా.
- 3 సాధనధనమునిజనతా దరిశ నాహే - పావనా ||శ||

≡ గ మ ని క ≡

పుట	పంక్తి.	తప్ప.	బిప్ప.
3	12	లర్పించె	ల సెనంగె
7	6	ఆ నమీర	ఆనమీర
18	6	నఘర	నఖర
31	5	షేముషీ	శేముషీ
57	13	మనెదరా	మనెదవా
63	8	బాణకరాల	బాణసంకమున
93	19	వైకబము	వైకబ్యము

* తక్కిన అచ్చతప్పులు సులభగ్రాహ్యములు. నవరించుకొన ప్రార్థన.

15152